

Γνωσιακή Βάση
Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης
και Πιστοποίησης Μουσείων

Ο Δ Η Γ Ο Σ

ΕΚΠΟΝΗΣΗ
ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΩΝ-
ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ
ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ
ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΜΟΥΣΕΙΩΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

ΠΡΑΞΗ: «ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ»
«Μεταρρύθμιση Δημόσιου 2014-2020»
«Ψηφιακός Μετασχηματισμός 2021-2027»
Συνολικός Προϋπολογισμός: 1.295.895,62€
Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ανάδοχος ΥΕ3: RADIANT TECHNOLOGIES ΑΕΒΕ

Παραδοτέα Υποέργου 3:
Γνωσιακή Βάση αποτελούμενη από 11 Οδηγούς για όλα τα θέματα λειτουργίας & οργάνωσης μουσείων

ΟΔΗΓΟΣ 3
ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΩΝ-ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΑΝΝΑ ΚΑΛΛΙΝΙΚΙΔΟΥ,
ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ: ΝΙΚΟΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΑΙ ΟΜΑΔΑ ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΩΝ

ΟΜΑΔΑ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ:

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ-ΒΙΛΛΥ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ
Διευθύντρια Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Επικεφαλής Ομάδας Έργου

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΛΑΖΑΡΙΔΟΥ
Διευθύντρια Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων
και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, 7.2022

ΝΙΚΟΛΕΤΤΑ ΣΑΡΑΓΑ
Αναπλ. Διευθύντρια Αρχαιολογικών Μουσείων,
Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, 7.2023 κ.ε.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΚΛΕΠΑΡΗΣ
Διευθυντής Εικαστικών, Αρχιτεκτονικής,
Φωτογραφίας και Μουσείων Σύγχρονου Πολιτισμού

ΜΑΡΙΑ ΜΕΡΤΖΑΝΗ
Διευθύντρια Συντήρησης Αρχαίων και Νεότερων Μνημείων

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΦΡΙΣΗΡΑΣ
Διευθυντής Μελετών και Εκτέλεσης Έργων Μουσείων
και Πολιτιστικών Κτιρίων

ΜΑΡΙΑ-ΞΕΝΗ ΓΑΡΕΖΟΥ
Αναπλ. Διευθύντρια Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου Μνημείων

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΜΕ ΣΥΜΒΑΣΗ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΟΡΙΣΜΕΝΟΥ ΧΡΟΝΟΥ:

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

ΣΩΤΗΡΙΑ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ - ΔΙΝΕΠΟΚ
ΦΩΤΕΙΝΗ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ - ΔΙΝΕΠΟΚ
ΔΕΣΠΟΙΝΑ-ΘΕΟΔΩΡΑ ΜΟΣΧΟΥ - ΔΕΑΦΜΣΠ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΙ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΟΙ

ΑΝΝΑ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ - ΔΑΜΕΕΠ
ΞΑΝΘΗ ΤΣΙΦΤΣΗ - ΔΑΜΕΕΠ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ
ΕΛΕΝΗ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙΔΟΥ - ΔΙΝΕΠΟΚ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ-ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΓΝΩΣΙΑΚΗΣ ΒΑΣΗΣ:

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ-ΒΙΛΛΥ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ,
ΜΑΡΙΑ-ΞΕΝΗ ΓΑΡΕΖΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

ΕΛΙΑ ΒΛΑΧΟΥ

ΟΜΑΔΑ ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΩΝ:

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ-ΒΙΛΛΥ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ
Διευθύντρια Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Επικεφαλής Ομάδας Έργου

ΜΑΡΙΑ-ΞΕΝΗ ΓΑΡΕΖΟΥ
Αναπλ. Διευθύντρια Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου Μνημείων

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΔΟΥΜΑ
Τμηματάρχης Αρχαιολογικών Μουσείων
και Συλλογών, ΔΑΜΕΕΠ

ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ ΚΑΤΣΕΛΑΚΗ
Τμηματάρχης Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
και Επικοινωνίας, ΔΑΜΕΕΠ

ΜΑΡΙΑ ΜΕΡΤΖΑΝΗ
Διευθύντρια Συντήρησης Αρχαίων και Νεότερων Μνημείων

ΜΑΡΙΑ ΚΡΙΝΗ
Στέλεχος Διεύθυνσης Συντήρησης Αρχαίων και
Νεότερων Μνημείων

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ
Τμηματάρχης Μουσείων Νεότερου Πολιτισμού, ΔΙΝΕΠΟΚ

ΕΛΕΝΗ ΣΠΥΡΑΚΗ
Τμηματάρχης Υποστήριξης Λειτουργίας, ΔΙΝΕΠΟΚ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΚΚΑΣ
Τμηματάρχης Μουσείων Σύγχρονου Πολιτισμού, ΔΕΑΦΜΣΠ

ΝΙΚΟΣ ΒΡΑΝΙΚΑΣ
Τμηματάρχης Αρχιτεκτονικών Μελετών και
Πολιτιστικών Κτιρίων

ΕΛΕΝΗ ΓΛΥΤΣΗ
Στέλεχος Τμήματος Αρχαιολογικών Μουσείων
και Συλλογών, ΔΑΜΕΕΠ

ΜΑΡΙΑ ΖΑΧΑΡΑΚΗ
Στέλεχος Τμήματος Μουσείων Νεότερου Πολιτισμού,
ΔΙΝΕΠΟΚ

ΣΟΦΙΑ ΜΠΑΣΙΟΥΚΑ
Στέλεχος Τμήματος Μουσείων Νεότερου Πολιτισμού,
ΔΙΝΕΠΟΚ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΑΚΡΙΒΟΠΟΥΛΟΥ
Στέλεχος Τμήματος Μουσείων Νεότερου Πολιτισμού,
ΔΙΝΕΠΟΚ

ΜΑΡΙΑ-ΑΘΗΝΑ ΣΚΟΡΔΑΡΑ
Στέλεχος Τμήματος Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου
Μνημείων και Αρχαιολογικού Κτηματολογίου, ΔΔΕΑΜ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΥΡΡΗΣ
Στέλεχος Τμήματος Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου
Μνημείων και Αρχαιολογικού Κτηματολογίου, ΔΔΕΑΜ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ:

ΜΑΡΙΝΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ:

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΑΡΜΟΥΤΣΟΣ

Γνωσιακή Βάση
Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης
και Πιστοποίησης Μουσείων

ΕΚΠΟΝΗΣΗ
ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΩΝ-
ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ
ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
2014-2020 / 2021-2027

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού

Διεύθυνση Νεότερης
Πολιτιστικής Κληρονομιάς

ISBN: 9789603867593

©2025, ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΑΘΗΝΑ

ΟΔΗΓΟΣ 3
ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΩΝ - ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ-ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΓΝΩΣΙΑΚΗΣ ΒΑΣΗΣ:
ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ-ΒΙΛΛΥ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΜΑΡΙΑ-ΞΕΝΗ ΓΑΡΕΖΟΥ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΕΛΙΑ ΒΛΑΧΟΥ
ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΑΝΝΑ ΚΑΛΛΙΝΙΚΙΔΟΥ, ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ
ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΑΡΜΟΥΤΣΟΣ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: ΜΑΡΙΝΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Καθώς εισερχόμαστε στο δεύτερο τέταρτο του 21ου αιώνα, καθίσταται σαφές ότι τα Μουσεία, σήμερα, διαφέρουν σημαντικά από εκείνα του παρελθόντος. Δεν αποτελούν απλά κτηριακά κελύφη με στατικές συλλογές, αλλά ζωντανούς και δυναμικούς οργανισμούς με σύνθετους κοινωνικούς ρόλους, που προσαρμόζονται στο ιδεολογικό, κοινωνικοοικονομικό και πολιτισμικό πλαίσιο των κοινοτήτων στις οποίες ανήκουν, εξελισσόμενα μαζί με αυτές. Η σημαντική αυτή αλλαγή στην αντίληψη περί της φύσης και του ρόλου των Μουσείων αντικατοπτρίζεται και στον διευρυμένο και πιο συμπεριληπτικό ορισμό του τι εστί Μουσείον που υιοθετήθηκε πρόσφατα από το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM).

Σε αυτό το νέο και σύνθετο περιβάλλον, τα σύγχρονα μουσεία οφείλουν να είναι ανοιχτά, προσβάσιμα και ελκυστικά, να εκπαιδεύουν και να εμπνέουν προσφέροντας ολοκληρωμένες και ουσιαστικές εμπειρίες γνώσης και συναισθήματος. Για να παραμείνουν επίκαιρα, πρέπει να συμμετέχουν στην καθημερινή ζωή και στον δημόσιο διάλογο, να συνδυάζουν την έμπνευση με την ενσυναίσθηση και την κοινωνική ευθύνη. Αυτό απαιτεί στρατηγική σκέψη και όραμα, αλλά και επιχειρησιακή βιωσιμότητα, ανθεκτικότητα και ευελιξία, βασισμένη σε ορθή ανάλυση και κατανόηση των συνθηκών και των προκλήσεων του περιβάλλοντος, μέσω μιας αξιόπιστης και λειτουργικής διαδικασίας εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης.

Το θεσμικό και λειτουργικό πλαίσιο αυτής ακριβώς της διαδικασίας θέτει το Ελληνικό Σύστημα Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων του Υπουργείου Πολιτισμού, που αναπτύσσεται και εφαρμόζεται, τα τελευταία χρόνια, με χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης μέσω των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων «Μεταρρύθμιση του Δημόσιου Τομέα 2014-2020» και «Ψηφιακός Μετασχηματισμός 2021-2027». Απώτερος στόχος του έργου είναι η συνολική αναβάθμιση της δομής, της λειτουργίας και των υπηρεσιών, φυσικών και ψηφιακών, που παρέχουν τα Μουσεία της χώρας μας, μέσω ενός συστήματος ενιαίων και συνεκτικών διαδικασιών αξιολόγησης με βάση τα διεθνή πρότυπα μουσειακής πολιτικής και τους κανόνες δεοντολογίας του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων.

Με το Ελληνικό Σύστημα Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων, το Υπουργείο Πολιτισμού ασκεί τον θεσμικό εποπτικό του ρόλο και επικουρεί στην πράξη τα Δημόσια και τα Ιδιωτικά μουσεία, παρέχοντας τεχνογνωσία στην αντιμετώπιση αδυναμιών, στην εμπέδωση καλών πρακτικών και στην εφαρμογή δράσεων με

ταρρύθμισης και εκσυγχρονισμού. Με την ολοκλήρωση των σχετικών διαδικασιών αξιολόγησης και προσαρμογής, τα μουσεία τα οποία ανήκουν στο Υπουργείο Πολιτισμού, αλλά και εκείνα οργανισμών και φορέων που αποδεδειγμένα πληρούν συγκεκριμένες προδιαγραφές οργάνωσης και λειτουργίας και παρέχουν εγγυημένες υπηρεσίες υψηλής ποιότητας προς τους επισκέπτες, αποκτούν τον τίτλο του «Πιστοποιημένου» και του «Αναγνωρισμένου» Μουσείου αντίστοιχα. Η διαδικασία αυτή δεν συνιστά απλώς ηθική επιβράβευση. Παρέχει πρόσβαση και σε μια σειρά σημαντικών προνομίων.

Το Σύστημα, από τα πρώτα χρόνια της πιλοτικής εφαρμογής του, έχει αποδείξει ότι αποδίδει απτά αποτελέσματα στους μουσειακούς οργανισμούς στους οποίους εφαρμόζεται. Η διαδικασία «Πιστοποίησης» των Μουσείων του Υπουργείου Πολιτισμού έχει ήδη εφαρμοστεί με επιτυχία στην Περιφέρεια Ηπείρου και εξελίσσεται στις Περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Στην αντίστοιχη διαδικασία «Αναγνώρισης» έχουν παράλληλα εισαχθεί περισσότερα από 40 Μουσεία τρίτων φορέων, εκτός του Υπουργείου Πολιτισμού. Ένας σημαντικός αριθμός από αυτά την έχει ήδη ολοκληρώσει επιτυχώς. Το μεγάλο ενδιαφέρον συμμετοχής επιβεβαιώνει επί της αρχής, αλλά και στην πράξη, την ορθότητα των στρατηγικών επιλογών και της ασκούμενης πολιτικής εκ μέρους του Υπουργείου Πολιτισμού.

Οι διαδικασίες Πιστοποίησης και Αναγνώρισης των Μουσείων, που αρχικά πραγματοποιούνταν με συμβατικό τρόπο, τώρα πλέον υποστηρίζονται από ένα Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα. Το ΟΠΣ συμβάλλει ήδη σημαντικά στην προτυποποίηση, στον συντονισμό, στην ταχύτερη και αποτελεσματικότερη διεκπεραίωση των διαδικασιών, στην εξοικονόμηση πόρων, στη διάχυση και εμπέδωση των καλών πρακτικών, καθώς και στην εδραίωση της διαφάνειας, της εμπιστοσύνης και της λογοδοσίας, που απαιτεί η αρχή της χρηστής διοίκησης.

Προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση, καθοριστικός είναι ο ρόλος του ψηφιακού αποθετηρίου του Συστήματος, το οποίο λειτουργεί ως Γνωσιακή Βάση δεδομένων αναφοράς για το σύνολο των επιμέρους διαδικασιών. Το αποθετήριο αυτό εμπλουτίζεται διαρκώς με νέο περιεχόμενο και υποστηρικτικό υλικό, το οποίο συγκεντρώνεται ή δημιουργείται πρωτογενώς από τις συναρμόδιες Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού, προκειμένου να είναι ελεύθερα και μόνιμα διαθέσιμο στους μουσειακούς οργανισμούς, στους ειδικούς, στα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας και σε κάθε ενδιαφερόμενο.

Ο παρών Οδηγός αποτελεί έναν από τους ένδεκα της Γνωσιακής Βάσης, που δημιουργήθηκαν από την Ομάδα Έργου σε συνεργασία με εγνωσμένου κύρους επαγγελματίες της μουσειακής διαχείρισης, με σκοπό να συνδράμουν τους επαγγελματίες και τους φορείς του μουσειακού τομέα στο πλαίσιο των επιμέρους διαδικασιών Αναγνώρισης και Πιστοποίησης. Οι συγκεκριμένοι Οδηγοί προορίζονται να λειτουργήσουν ως εύληπτα εγχειρίδια και εύχρηστα βοηθήματα εφαρμογής καλών μουσειολογικών πρακτικών για ένα ευρύ και ετερογενές –ως προς την επιστημονική κατάρτιση, την εξειδίκευση και την εμπειρία– κοινό, γεγονός που επηρεάζει τη διαμόρφωση της δομής και του περιεχομένου τους.

Υπό αυτό το πρίσμα, η στόχευση των Οδηγών είναι συγκεκριμένη και δεν επέχουν θέση γενικών εγχειριδίων μουσειολογίας, χωρίς αυτό να μειώνει στο ελάχιστο την υψηλή επιστημονική και βιβλιογραφική τους αξία. Οι Οδηγοί είναι απολύτως συμβατοί με τις βασικές αρχές μουσειακής οργάνωσης και λειτουργίας που προβλέπονται από τον Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM (2009) και το σχετικό θεσμικό πλαίσιο. Περιλαμβάνουν πλούσιο εποπτικό υλικό, παραδείγματα και καλές πρακτικές από την ελληνική και διεθνή εμπειρία, παραπομπές και αναφορές στη σύγχρονη σχετική βιβλιογραφία.

Για το εξαιρετικά σημαντικό και απαιτητικό έργο της παραγωγής των Οδηγών της Γνωσιακής Βάσης, τη συγκρότηση και τον εμπλουτισμό του ψηφιακού αποθετηρίου, καθώς και για την ανάπτυξη του Ολοκληρωμένου Πληροφοριακού Συστήματος εφαρμογής και υποστήριξης του Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων, ευχαριστώ και συγχαίρω όλους τους συντελεστές: Τα στελέχη των συναρμόδιων Υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού, της Κοινωνίας της Πληροφορίας ΜΑΕ και των αναδόχων εταιρειών, καθώς και τους εξειδικευμένους επαγγελματίες και ερευνητές. Η συνδρομή τους στην έγκαιρη και επιτυχή ολοκλήρωση αυτού του εξαιρετικά σημαντικού για το παρόν και το μέλλον του ελληνικού μουσειακού τομέα έργου υπήρξε πολύτιμη.

Δρ Λίνα Μενδώνη

Υπουργός Πολιτισμού

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο παγκόσμιο περιβάλλον, όπου κυριαρχούν σύνθετες και αλληλένδετες κοινωνικές, τεχνολογικές, πολιτικές και οικονομικές προκλήσεις, τα Μουσεία του 21ου αιώνα καλούνται να επαναπροσδιορίσουν τον θεσμικό τους ρόλο και να αναστοχαστούν την αποστολή, τις αξίες και τις λειτουργίες τους. Η επιβίωσή τους, αλλά πρωτίστως η ουσιαστική τους συμβολή στις σύγχρονες κοινωνίες, εξαρτώνται πλέον από την ικανότητά τους να ενσωματώνουν καινοτόμες στρατηγικές, προσεγγίσεις και μοντέλα διαχείρισης που ανταποκρίνονται στις ανάγκες ενός ποικιλόμορφου, απαιτητικού και ενίοτε ρευστού κοινού. Εντός αυτού του πλαισίου, χαρακτηριστικά όπως η εξωστρέφεια, η συμπερίληψη, η διαπολιτισμική ευαισθησία, η προσβασιμότητα, και ιδίως η ενεργός συμμετοχή των πολιτών στην πολιτισμική πρακτική και στον δημόσιο διάλογο, αναδεικνύονται σε κρίσιμους παράγοντες για την ενίσχυση της βιωσιμότητας, της αξιοπιστίας και της διαχρονικής αξίας των μουσειακών οργανισμών ως δυναμικών και κοινωνικά εμπλεκόμενων πολιτιστικών θεσμών.

Αντιλαμβανόμενο την ανάγκη ανταπόκρισης στους σύγχρονους και πολυεπίπεδους μετασχηματισμούς, το Υπουργείο Πολιτισμού διαδραματίζει καίριο ρόλο, λειτουργώντας ως θεσμικός αρωγός των μουσειακών φορέων. Μέσα από την παροχή τεχνολογίας και υποστήριξης και –όπου είναι εφικτό– την αξιοποίηση διαθέσιμων πόρων, επιδιώκει τον λειτουργικό εκσυγχρονισμό του μουσειακού τοπίου της χώρας. Ιδιαίτερης σημασίας προς αυτή την κατεύθυνση κρίνεται η συμβολή του Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων, το οποίο, ως διοικητική διαδικασία του ΥΠΠΟ, στοχεύει στην αναβάθμιση του συνόλου των μουσειακών οργανισμών της ελληνικής επικράτειας. Το σύστημα αυτό προάγει τη διαδικασία αυτοαξιολόγησης των Μουσείων, βάσει διεθνώς αναγνωρισμένων προτύπων, ενώ ταυτόχρονα ενθαρρύνει την υιοθέτηση βέλτιστων πρακτικών σε όλους τους τομείς της οργάνωσης και της λειτουργίας τους.

Η διαδικασία υποστηρίζεται πλέον από ένα Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα, που υπερβαίνει τους περιορισμούς της παραδοσιακής λειτουργίας, συμβάλλοντας στην εξοικονόμηση χρόνου, καθώς και στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας και της διαφάνειας. Κεντρικό στοιχείο αυτού του συστήματος αποτελεί η διαδικτυακή πύλη του Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων, εντός της οποίας λειτουργεί η Γνωσιακή Βάση – ένα ψηφιακό αποθετήριο που φιλοξενεί, μεταξύ άλλων, έντεκα Οδηγούς Καλών Μουσειολογικών Πρακτικών. Οι εν λόγω Οδηγοί καλύπτουν επιμέρους θεματικές λειτουργίες και οργάνωσης των Μουσείων στους τομείς της διοίκησης, της διαχείρισης των συλλογών, της επικοινωνίας, του μάρκετινγκ, της εκπαίδευσης, της ψηφιακής προβολής, πάντα με βάση τις διεθνείς πρακτικές.

Ελπίζουμε ότι στο σύνολό τους οι Οδηγοί αυτοί θα αποδειχθούν πολύτιμο εργαλείο για τους επαγγελματίες και τους εθελοντές των Μουσείων, αλλά και για κάθε ενδιαφερόμενο. Ως μια εύχρηστη και αξιόπιστη πηγή πληροφοριών και γνώσεων, έχουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν ως θεμέλιο για τη συστηματική ενδυνάμωση της μουσειακής κοινότητας, ενώ παράλληλα μπορεί να αποτελέσουν το έναυσμα για την ενεργοποίηση ενός γόνιμου, δημιουργικού και ουσιαστικού dialόγου, απαραίτητου για την προώθηση καινοτόμων πρακτικών και την ανανέωση του σύγχρονου μουσειακού σκηνικού. Ταυτόχρονα, αναμένεται να αποτελέσουν έναν αξιόπιστο αρωγό και για τα στελέχη του ΥΠΠΟ, προσφέροντας συμπληρωματική γνώση και πληροφόρηση με απώτερο στόχο τη διαρκή βελτίωση και την ενίσχυση των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Δρ Ολυμπία Βικάτου

Γενική Διευθύντρια
Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΒΑΣΗ

Ο Οδηγός που διαβάζετε αποτελεί μέρος της Γνωσιακής Βάσης του «Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων», <https://accreditation.culture.gov.gr>. Δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της Πράξης «Ελληνικό Σύστημα Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων» και αποτελεί το απαραίτητο συμπλήρωμά της.

Η Γνωσιακή Βάση είναι ένα συλλογικό εγχείρημα, στο οποίο έχουν συμβάλει εξίσου στελέχη του ΥΠΠΟ και έγκριτοι επαγγελματίες από τον χώρο των μουσείων.

Απευθύνεται σε επαγγελματίες ή εθελοντές των μουσείων, με στόχο να τους βοηθήσει να αντιληφθούν τις ανάγκες του μουσείου τους και να επιλέξουν τα μέτρα (μελέτες, έργα κ.ά.) με τα οποία θα τις εξυπηρετήσουν. Έτσι, η Γνωσιακή Βάση δεν αποτελείται από εγχειρίδια διδασκαλίας, αλλά εγχειρίδια προς επαγγελματίες των μουσείων. Πέρα από τις πληροφορίες και τις καλές πρακτικές που προσφέρει, λειτουργεί πολύ καλά και στο μεταγνωστικό επίπεδο: να γνωρίζουμε τι γνωρίζουμε, τι δεν γνωρίζουμε και πώς μπορούμε να καλύψουμε τις ανάγκες μας στα θέματα που δεν γνωρίζουμε.

Οι Οδηγοί της Γνωσιακής Βάσης απευθύνονται σε ετερογενές κοινό, που δεν διαθέτει ομοιογενή εκπαιδευτικά προσόντα, αλλά διαθέτει επαγγελματική εμπειρία στον χώρο του μουσείου (επ' αμοιβή ή στο πλαίσιο εθελοντικής προσφοράς). Ο στόχος τους είναι να βοηθήσουν τους επαγγελματίες των μουσείων να εντοπίσουν σημεία στα οποία ο οργανισμός στον οποίο εργάζονται χρειάζεται να βελτιωθεί και, στη συνέχεια, με εφόδιο τις γνώσεις και πρακτικές που περιλαμβάνονται στη Γνωσιακή Βάση, να μπορούν:

- Να αποτυπώσουν με σαφήνεια την υφιστάμενη κατάσταση και να διατυπώσουν την προσδοκώμενη βελτίωση, σε οποιαδήποτε πτυχή της λειτουργίας των μουσείων τους.
- Να επιλέξουν τους κατάλληλους φορείς ή/και επαγγελματίες στους οποίους θα απευθυνθούν για να βελτιώσουν το μουσείο τους.

Είναι συμβατοί με τις βασικές αρχές μουσειακής οργάνωσης και λειτουργίας, ακολουθούν τον Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM και το θεσμικό πλαίσιο που έχει διαμορφωθεί με το άρθρο 45 του ν. 4858/2021 «Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», αλλά και σχετικές ρυθμίσεις για την καθολική προσβασιμότητα και άλλες πτυχές της μουσειακής λειτουργίας.

Η Γνωσιακή Βάση προσφέρει εφόδια για όλα τα μουσεία της χώρας, διότι το «Ελληνικό Σύστημα Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων» αντιμετωπίζει το μουσειακό τοπίο συνολικά, με βάση την παραδοχή ότι τα μουσεία συνιστούν τα ίδια

ένα σύστημα, λειτουργούν ως ένα δίκτυο, είτε αυτό έχει κάποια θεσμική έκφραση είτε (στην πλειονότητα των περιπτώσεων) δεν έχει καμιά εξωτερική έκφραση. Μπορούμε εντούτοις να μιλάμε για μουσειακό σύστημα, καθώς όλα τα μουσεία επηρεάζονται τόσο από τις εξελίξεις στη θεωρία και την πρακτική της μουσειολογίας (αν και τις υιοθετούν σε κυμαινόμενο βαθμό και ταχύτητα) όσο και από την απλή χωρική συνύπαρξή τους ή τη θεματική συνάφεια μεταξύ τους ή, τέλος, σε ό,τι αφορά στα αρχαιολογικά μουσεία του ΥΠΠΟ, από το κοινό οργανωσιακό σχήμα και διοικητικό πλαίσιο.

Το «Ελληνικό Σύστημα Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων» αποτελεί μια δημόσια πολιτική, βασισμένη στο σύστημα Διοίκησης Ολικής Ποιότητας και προσαρμοσμένη για τους μουσειακούς οργανισμούς, με στόχο να καταστήσει τα μουσεία:

- Ελκυστικά για πολλές και διαφορετικές ομάδες κοινού και ιδιαίτερα τους νέους.
- Συμπεριληπτικά και προσβάσιμα, ώστε να εξυπηρετούν τις ανάγκες των σύγχρονων κοινωνιών.
- Ανθεκτικά και βιώσιμα, έτσι ώστε να προσαρμόζονται γρηγορότερα και να ανταποκρίνονται καλύτερα στις πολλαπλές προκλήσεις –περιβαλλοντικές, οικονομικές, κοινωνικές– του 21ου αιώνα.

Σταυρούλα-Βίλλυ Φωτοπούλου

Διευθύντρια Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Υπουργείο Πολιτισμού

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	15
3.i ΣΚΟΠΟΣ	15
3.ii ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	15
3.iii ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ	15
3.1 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΣΥΛΛΟΓΗΣ	23
3.1.1 Συλλογή, σκοπός και στόχοι	23
3.1.1.1 Συλλεκτική πολιτική, πολιτική εμπλουτισμού συλλογής	26
3.1.1.2 Είδη αντικειμένων	28
3.1.1.3 Εμπλουτισμός συλλογής	31
3.1.1.4 Στάδια εισαγωγής αντικειμένου σε συλλογή	31
3.1.1.5 Απομάκρυνση αντικειμένων	33
3.1.1.6 Ειδικότητες που συνεργάζονται	33
3.1.2 Διαδικασίες διαχείρισης πληροφορίας	35
3.1.2.1 Τεκμηρίωση συλλογής, βάσεις δεδομένων και μεταδεδομένα	36
3.1.2.2 Έγγραφα	38
3.1.2.3 Ειδικότητες που συνεργάζονται	39
3.1.3 Ουσιώδη ζητήματα	40
3.1.3.1 Δικαιώματα και υποχρεώσεις	40
3.1.3.2 Πρόσβαση σε συλλογές	41
3.1.3.3 Νομικά ζητήματα	42
3.1.3.4 Προστασία συλλογής	44
3.1.3.5 Αποφασίζοντας για την ανάδειξη της συλλογής, εντός και εκτός μουσείου	45
3.1.3.6 Ειδικότητες που συνεργάζονται	46
3.2 ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΑΚΟ ΚΕΛΥΦΟΣ	47
3.2.1 Το κτήριο	47
3.2.1.1 Το θεσμικό και ρυθμιστικό πλαίσιο που διέπει την ανέγερση και τη χρήση κτηρίων μουσείων	50
3.2.1.2 Η ευρύτερη περιοχή και η θέση του κτηρίου	51
3.2.1.3 Το κτηριολογικό πρόγραμμα των μουσείων	52
3.2.1.4 Ζητήματα προσβασιμότητας και διαχείρισης κοινού	53
3.2.1.5 Ειδικοί στόχοι και ειδικές απαιτήσεις του κυρίου του έργου	54
3.2.1.6 Ειδικές μουσειακές χρήσεις – Συμπληρωματικές χρήσεις	55
3.2.1.7 Η βιωσιμότητα στον σχεδιασμό	58

3.2.2	Μέριμνα για τους/τις εργαζόμενους/εργαζόμενες, τους/τις επισκέπτες/επισκέπτριες και τα εκθέματα	59
3.2.2.1	Το μουσείο ως εργασιακό περιβάλλον	62
3.2.2.2	Ασφάλεια του χώρου και των επισκεπτών/επισκεπτριών	62
3.2.2.3	Ζητήματα προστασίας των αντικειμένων των συλλογών	63
3.2.2.4	Ειδικές περιπτώσεις	63

3.3 ΜΟΥΣΕΙΑΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ 65

3.3.1	Ο χώρος της έκθεσης: υφιστάμενος, νεόδμητος, προς ανέγερση.....	65
3.3.2	Ειδικότητες	66
3.3.2.1	Ειδικότητες που συντάσσουν	66
3.3.2.2	Ειδικότητες που συνεργάζονται	67
3.3.2.3	Πότε ξεκινά η ώσμωση με άλλες στοχοθεσίες;	72
3.3.3	Είδη μελετών	72
3.3.3.1	Κωδικοποίηση μελετών	74
3.3.4	Φάσεις ωρίμασης	74
3.3.5	Αρμόδιοι φορείς έγκρισης.....	75
3.3.5.1	Εσωτερική έγκριση.....	75
3.3.5.2	Έγκριση από τα συλλογικά γνωμοδοτικά όργανα του ΥΠΠΟ.....	75
3.3.6	Διαδικασία ανάθεσης, παραδοτέα ανά φάση ωρίμασης και εγκρίσεις.....	76
3.3.7	Πώς συνδέεται το μουσείο με την ομάδα έργου;	77

3.4 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ 79

3.4.1	Προμελέτες	80
3.4.1.1	Μουσειολογική προμελέτη	80
3.4.1.1.1	Περιγραφή του πλαισίου της έκθεσης	80
3.4.1.1.1.1	Στοχοθεσία φορέα	81
3.4.1.1.1.2	Έρευνα παρόμοιων παραδειγμάτων	82
3.4.1.1.1.3	Γνωρίζοντας το περιβάλλον	82
3.4.1.1.1.4	Έρευνες κοινού	83
3.4.1.1.2	Ορισμός των βασικών αρχών της έκθεσης	85
3.4.1.1.2.1	Σκοπός και στόχοι έκθεσης.....	85
3.4.1.1.2.2	Ομάδες κοινού	86
3.4.1.1.3	Περιγραφή των γενικών ποιοτικών προδιαγραφών	87
3.4.1.1.3.1	Θεματικές ενότητες	87

3.4.1.1.3.2	Η εμπειρία του/της επισκέπτη/επισκέπτριας και τα ερμηνευτικά μέσα	88
3.4.1.1.3.3	Γενικές κατευθύνσεις έκθεσης των αντικειμένων	89
3.4.1.1.3.4	Προδιαγραφές χώρου	90
3.4.1.1.3.5	Παραδοτέα μουσειολογικής προμελέτης	90
3.4.1.2	Μουσειογραφική προμελέτη	91
3.4.1.2.1	Μουσειογραφικές αρχές	91
3.4.1.2.2	Μουσειογραφική απόδοση του χώρου	91
3.4.1.2.3	Κίνηση επισκεπτών/επισκεπτριών, εναλλακτικές διαδρομές	91
3.4.1.2.4	Ενδεικτικά παραδοτέα μουσειογραφικής προμελέτης	92
3.4.2	Οριστικές μελέτες	92
3.4.2.1	Οριστική μουσειολογική μελέτη	92
3.4.2.1.1	Κεντρική μουσειολογική ιδέα	93
3.4.2.1.2	Διάρθρωση ενότητων	94
3.4.2.1.3	Αντικείμενα	95
3.4.2.1.4	Ερμηνευτικά μέσα έκθεσης	96
3.4.2.1.4.1	Κείμενα και γενικά χαρακτηριστικά μουσειακών κειμένων	96
3.4.2.1.4.2	Λοιπά ερμηνευτικά μέσα έκθεσης	98
3.4.2.1.5	Διαχείριση κίνησης κοινού	99
3.4.2.1.6	Δυνατότητες εκπαιδευτικής αξιοποίησης	99
3.4.2.1.7	Παραδοτέα οριστικής μουσειολογικής μελέτης	99
3.4.2.2	Οριστική μουσειογραφική μελέτη	100
3.4.2.2.1	Τα εκθέματα	100
3.4.2.2.2	Οι κατασκευές της έκθεσης – μορφολογικά και τεχνικά στοιχεία	100
3.4.2.2.3	Έντυπα ή συμβατικά στοιχεία της έκθεσης	101
3.4.2.2.4	Ψηφιακά στοιχεία της έκθεσης	101
3.4.2.2.5	Ενδεικτικά παραδοτέα οριστικής μουσειογραφικής μελέτης	101
3.4.3	Μελέτες εφαρμογής	102
3.4.3.1	Μουσειολογική μελέτη εφαρμογής	102
3.4.3.2	Μουσειογραφική μελέτη εφαρμογής	102
3.4.3.2.1	Ενδεικτικά παραδοτέα μουσειογραφικής μελέτης εφαρμογής	103
3.4.3.2.2	Συμπληρωματικές μελέτες	103
3.4.4	Εγκρίσεις μουσειολογικών και μουσειογραφικών μελετών	104
3.4.4.1	Πληρότητα της μουσειογραφικής μελέτης	105
3.4.4.2	Συνήθειες ελλείψεις μουσειολογικών και μουσειογραφικών μελετών	106
3.4.4.2.1	Αστοχίες/Ελλείψεις μελετών	106
3.4.4.2.2	Παρατηρήσεις επί του καταλόγου των εκθεμάτων	106
3.4.4.2.3	Περιγραφή μουσειογραφικής απόδοσης του αφηγήματος	107
3.4.4.2.4	Ποικιλία στα ερμηνευτικά μέσα της έκθεσης	107

3.5 ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ 108

3.5.1	Δημοπράτηση – Ανάθεση.....	108
3.5.2	Υλοποίηση.....	108
3.5.2.1	Στάδια εφαρμογής μουσειολογικής και μουσειογραφικής μελέτης – Παρακολούθηση – Ειδικότητες	110
3.5.2.2	Ειδικά ζητήματα υλοποίησης μουσειολογικών και μουσειογραφικών μελετών.....	111
3.5.2.2.1	Επιστημονική επιμέλεια	111
3.5.2.2.2	Μουσειολογική επιμέλεια.....	111
3.5.2.2.3	Συγγραφή κειμένων και λεζαντών	112
3.5.2.2.4	Εφαρμογή της γραφιστικής μελέτης	113
3.5.2.2.5	Προετοιμασία αντικειμένων προς έκθεση – Συντήρηση.....	115
3.5.2.2.6	Παραγωγή οπτικοακουστικού/πολυμεσικού υλικού, εφαρμογών και μακετών	115
3.5.2.2.7	Εποπτικό υλικό και δικαιώματα χρήσης	116
3.5.2.2.8	Σχεδιασμός μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων	117
3.5.3	Παράδοση-παραλαβή του έργου	117
3.5.3.1	Αποτύπωση υλοποιημένης μορφής – Σχέδια as built.....	118

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ 119

Π.3.i	ΣΥΧΝΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ	119
Π.3.ii	ΚΤΗΡΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ (πρότυπο)	121
Π.3.iii	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	129
Π.3.iv	ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	133

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

3.i ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός του παρόντος Οδηγού είναι να ενημερώσει, να ενθαρρύνει και να καθοδηγήσει τους εργαζόμενους και τις εργαζόμενες των μουσείων να θέσουν τις βάσεις για τη διαφύλαξη και ανάδειξη των μουσειακών συλλογών και τη δημιουργία μουσειακών εκθέσεων.

Ξεκινώντας από τη μουσειακή συλλογή, το μουσείο οφείλει να έχει ξεκάθαρους στόχους και να τους επιτυγχάνει σύμφωνα με το ισχύον θεσμικό ή ρυθμιστικό πλαίσιο, τον ορισμό του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM) και τον Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM για τα Μουσεία. Πέρα από την εκθεσιακή πολιτική του μουσείου, η υλοποίηση μουσειακών εκθέσεων συνδέεται και με άλλες μουσειακές πολιτικές. Μια έκθεση λαμβάνει υπόψη τη συλλογή, τον φορέα, το κοινό-στόχο αλλά και τη γενικότερη στρατηγική του μουσείου. Άρα οφείλει να είναι αποτέλεσμα ουσιαστικής και έγκαιρης συνεργασίας, ώσμωσης και συνεχούς αλληλοτροφοδότησης μεταξύ των συνεργαζόμενων ειδικοτήτων.

3.ii ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Ο Οδηγός 3 βοηθά τον/την αναγνώστη/αναγνώστρια:

- α) Να κατανοήσει τις βασικές αρχές και τα στάδια οργάνωσης της συλλογής ενός μουσείου.
- β) Να αντιληφθεί τις ανάγκες και τις δυνατότητες του μουσειακού κελύφους και τους τρόπους με τους οποίους αυτό σχετίζεται με τον σκοπό του μουσείου και/ή της έκθεσης.
- γ) Να εξοικειωθεί με τα είδη των μουσειακών μελετών, τις ειδικότητες που απαιτούνται, τα διακριτά στάδια και τους φορείς έγκρισης.
- δ) Να υποστηριχθεί μεθοδολογικά για να οργανώσει το έργο σε όλα του τα στάδια (προγραμματισμό, σχεδιασμό, υλοποίηση, λειτουργία).

3.iii ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

Μουσειακές συλλογές

Για τις ανάγκες αυτού του Οδηγού, υιοθετείται ένας αναλυτικός ορισμός των μουσειακών συλλογών, των Nicholson και Williams (όπως αναφέρεται στο Μπούνια,

2023, σ. 22), που μας βοηθά να αναγνωρίσουμε τα ειδικά διαχειριστικά τους χαρακτηριστικά. Σύμφωνα με αυτόν:

- α) Οι μουσειακές συλλογές αποτελούνται από περισσότερα του ενός αντικείμενα.
- β) Τα αντικείμενα είναι ταξινομημένα και οργανωμένα.
- γ) Τα αντικείμενα θεωρούνται σημαντικά από και για τους ανθρώπους.
- δ) Έχουν συλλεγεί με στόχο να διατηρηθούν στο μέλλον.
- ε) Οι συλλογές εξυπηρετούν τους στόχους και την προοπτική του ιδρύματος που τις φυλάσσει.
- στ) Η ακεραιότητα του κάθε αντικειμένου και των πληροφοριών που σχετίζονται με αυτό είναι κεντρικής σημασίας για το μουσείο.
- ζ) Οι συλλογές φυλάσσονται με βάση συγκεκριμένες επαγγελματικές προδιαγραφές.

Τα είδη των μουσείων περιγράφονται στον παρακάτω πίνακα, σύμφωνα με το Ερωτηματολόγιο Ελέγχου Αναγνώρισης (πεδίο 2).

Απολιθωμάτων, Ορυκτών και Γεωλογίας
Αρχαιολογίας ή/και Βυζαντινής Τέχνης και Ιστορίας
Διακοσμητικών Τεχνών και Σχεδιασμού
Εκκλησιαστικό
Ενδύματος, Υφάσματος και Μόδας
Επιστημών και Τεχνολογίας
Ιστορίας
Ιστορική Οικία
Λαογραφίας – Εθνολογίας – Ανθρωπολογίας
Μνήμης θυμάτων πολέμων και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας
Μουσικών Οργάνων και Μουσικής
Ναυτικής Ιστορίας
Νεότερης και Σύγχρονης Τέχνης
Νομισμάτων και Τραπεζικής Ιστορίας
Οπτικοακουστικών Μέσων (Φωτογραφίας, Κινηματογράφου κ.ά.)
Πινακοθήκη – Γλυπτοθήκη
Πόλης
Προσωπικοτήτων της Λογοτεχνίας, της Μουσικής και άλλων Τεχνών, της Πολιτικής, της Επιστήμης κ.ά.
Στρατιωτικής Ιστορίας
Φυσικής Ιστορίας

Παιχνιδιών και Παιδικής Ηλικίας
Χαρτογραφίας
Φιλοτελισμού
Εκπαίδευσης και Σχολικής Ζωής

Πίνακας 1. Ερωτηματολόγιο Ελέγχου Αναγνώρισης, πεδίο 2.

Επίσης, σύμφωνα με το Ερωτηματολόγιο Πιστοποίησης (πεδίο 2), ανάλογα με τη διοικητική υπόσταση και τη γεωγραφική προέλευση των συλλογών του, ένα μουσείο που ανήκει στο ΥΠΠΟ αποτελεί Ειδική Περιφερειακή Υπηρεσία, περιφερειακό μουσείο, μουσείο πεδίου ή τοπικό μουσείο. Τα μουσεία που δεν ανήκουν στο ΥΠΠΟ συστήνονται με διαφορετικούς τρόπους, από διαφορετικού είδους φορείς ή άτομα, και διακρίνονται ως προς την ιδρυτική τους πράξη.¹

Κτήρια μουσείων

Τα κτήρια μουσείων αποτελούν ειδική κατηγορία κτηρίων. Έχουν ειδικές απαιτήσεις, που ανταποκρίνονται στη λειτουργία που φιλοξενούν, ενώ το κέλυφός τους συχνά λειτουργεί ως τοπόσημο² και φορέας των νοημάτων που συνδέονται με το περιεχόμενο που φιλοξενούν.

Η αρχιτεκτονική μουσείων περιγράφεται συνοπτικά στο εγχειρίδιο *Βασικές έννοιες της Μουσειολογίας* του ICOM (Desvallées και Mairesse, 2014, σ. 29):

Ως αρχιτεκτονική μουσείων ορίζεται η τέχνη του σχεδιασμού και της διευθέτησης (διαρρύθμισης) ή οικοδόμησης ενός χώρου, ο οποίος προορίζεται για να στεγάσει ειδικές μουσειακές λειτουργίες, και συγκεκριμένα την έκθεση, την προληπτική και επεμβατική ενεργή συντήρηση, τη μελέτη, τη διαχείριση μουσειακών συλλογών, καθώς και την υποδοχή επισκεπτών.

Σύμφωνα με την ίδια πηγή, η αρχιτεκτονική μουσείων είναι μια ειδική αρχιτεκτονική, που ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της διατήρησης, της έρευνας και της επικοινωνίας των συλλογών, μέσω μόνιμων και περιοδικών εκθέσεων. Πέρα από τον σχεδιασμό των εκθεσιακών χώρων, που αποτελούν τον πυρήνα του μουσείου, αναπόσπαστο κομμάτι της αρχιτεκτονικής μουσείων είναι η πρόβλεψη για αποθηκευτικούς χώρους, χώρους συντήρησης, χώρους για παράπλευρες μουσειακές

1 Ειδικότερα για τη διοικητική υπόσταση και σύσταση των μουσείων στην Ελλάδα, βλ. @O1.

2 Ενδεικτικά αναφέρονται διαφορετικές περιπτώσεις κτηρίων μουσείων που λειτουργούν ως τοπόσημα: • αναπλασμένα κτήρια διαφορετικής χρήσης: Πολιτιστικό Κέντρο του Μουσείου Μπενάκη (https://www.benaki.org/index.php?option=com_buildings&view=building&id=2&Itemid=135&lang=el), Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης στο κτήριο Φιξ (<https://www.emst.gr/>) • νέα κτήρια που σχεδιάστηκαν για να στεγάσουν το μουσείο: Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού (<https://www.mbrp.gr/>), Μουσείο Ακρόπολης (<https://www.theacropolismuseum.gr/>) • κτήρια σε δεύτερη χρήση σχετική με το περιεχόμενο του μουσείου: Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος (<https://www.dmko.gr/>), Μουσείο Αγγελου Σικελιανού (<https://sikelianosmuseum.gr/>).

δράσεις (εκπαιδευτικά προγράμματα, μουσικά ή θεατρικά δρώμενα, επιστημονικές εκδηλώσεις κ.λπ.), χώρους εξυπηρέτησης κοινού και προσωπικού, και διοικητικούς χώρους. Τα κτήρια μουσείων είθισται να διαθέτουν εκθεσιακούς χώρους κατά το δυνατόν ουδέτερους, που να μπορούν να διαμορφωθούν κατάλληλα προκειμένου να φιλοξενήσουν διαφορετικά μουσειολογικά/μουσειογραφικά αφηγήματα με τρόπο ευέλικτο. Αντίστοιχα, ο ρόλος του/της αρχιτέκτονος στη διαμόρφωση των μουσείων περιγράφεται ως εξής (Desvallées και Mairesse, 2014, σ. 31):

Ο αρχιτέκτονας είναι εκείνος που σχεδιάζει το κτήριο και επιβλέπει την κατασκευή του. Με την ευρύτερη έννοια, είναι ο άνθρωπος που διαμορφώνει το κέλυφος που περικλείει τις συλλογές, περιλαμβάνοντας το προσωπικό και το κοινό. Από αυτή την άποψη, η αρχιτεκτονική επηρεάζει καθετί που αφορά τον χώρο και τον φωτισμό του μουσείου, ζητήματα που ίσως θεωρούνται δευτερεύουσας σημασίας, στην πραγματικότητα όμως αποδεικνύονται καθοριστικά για το νόημα της έκθεσης. [...] Ως εκ τούτου, τα κτήρια που στεγάζουν μουσεία σχεδιάζονται και οικοδομούνται σύμφωνα με ένα αρχιτεκτονικό πλάνο, το οποίο έχει εκπονηθεί από τους επιστημονικούς και διοικητικούς υπεύθυνους του οργανισμού. Ωστόσο, οι αποφάσεις σχετικά με την οριστικοποίηση αυτού του κτηριολογικού προγράμματος και τα όρια των παρεμβάσεων εκ μέρους του αρχιτέκτονα δεν κατανέμονται κατ' αυτό τον τρόπο. Η αρχιτεκτονική, ως τέχνη ή ως μέθοδος οικοδόμησης και διαρρύθμισης ενός μουσείου, μπορεί να θεωρηθεί ως ένα συνολικό έργο (oeuvre) που ενσωματώνει ολόκληρο τον μηχανισμό λειτουργίας του μουσείου.

Μουσειολογία

Η μουσειολογία, όπως την ερμηνεύει η Διεθνής Επιτροπή Μουσειολογίας (International Committee for Museology – ICOM), είναι η μελέτη, η θεωρία και η φιλοσοφία του μουσειακού πεδίου, οι ηθικοί κανόνες της μουσειακής πρακτικής και λειτουργίας. Περιλαμβάνει τη μουσειακή θεωρία και πρακτική, καθώς και την κριτική θεώρηση του μουσείου και του υπάρχοντος γνωστικού πεδίου.³

Το ICOM επισημαίνει ότι από ετυμολογική άποψη η μουσειολογία είναι η «μελέτη του μουσείου» (ή οι μουσειακές σπουδές) και όχι η πρακτική του, η οποία ονομάζεται μουσειογραφία (Desvallées και Mairesse, 2014, σ. 97-102).

Μουσειογραφία

Μουσειογραφία είναι η πρακτική ή εφαρμοσμένη πτυχή της μουσειολογίας (Desvallées και Mairesse, 2014, σ. 95). Οι μουσειογραφικές μελέτες περιγράφουν με σχέδια και τεχνικά κείμενα τη χωρική δομή και ανάπτυξη των εκθέσεων, σύμφωνα με τις αντίστοιχες μουσειολογικές μελέτες, με τις οποίες συντάσσονται και ολοκληρώνονται παράλληλα.

3 <https://icofom.mini.icom.museum/welcome/welcome-to-icofom/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

Οι μουσειογράφοι αποτυπώνουν με σκαριφήματα, γραμμικά σχέδια και τρισδιάστατες αναπαραστάσεις τα πρωτότυπα, κατασκευασμένα και ψηφιακά εκθέματα, τις εκθεσιακές κατασκευές με τα παρελκόμενά τους (στοιχεία φωτισμού, ψηφιακό εξοπλισμό, στηρίγματα εκθεμάτων κ.λπ.), τις εκτυπώσεις και τον υπόλοιπο εκθεσιακό εξοπλισμό, με τα πραγματικά γεωμετρικά τους χαρακτηριστικά και στις θέσεις που προτείνεται από τους ίδιους να τοποθετηθούν.

Ο βαθμός λεπτομέρειας με τον οποίο περιγράφονται τα παραπάνω εξαρτάται από το στάδιο στο οποίο βρίσκεται η μελέτη, η οποία προσεγγίζει την έκθεση από την κεντρική ιδέα μέχρι τα ακριβή κατασκευαστικά σχέδια μιας προθήκης (Τζώνος, 2013, σ. 118-120). Η υλοποίηση της έκθεσης στον φυσικό χώρο και η απόδοσή της στο κοινό αποτελεί την ολοκλήρωση της μουσειολογικής και της μουσειογραφικής μελέτης.

Η μουσειογραφική μελέτη δεν συνιστά απλή απεικόνιση των εκθεσιακών χώρων με τα εκθέματά τους, αλλά αποτελεί κομμάτι της ερμηνευτικής διαδικασίας (De Bary, 1998).

Μουσειακές εκθέσεις

Ας ξεκινήσουμε με κάποιες χρήσιμες παραδοχές, μέσα από τα γραπτά σημαντικών θεωρητικών των μουσείων:⁴

Οι μουσειακές εκθέσεις είναι παραγωγές, «ένα μέσο που περικλείει πολλά άλλα μέσα, μα όπου το όλον είναι πλουσιότερο από το άθροισμα των μερών του» (Pearce, 2002, σ. 198).

Μέσω της έκθεσης «η γνώση μπορεί να παρασταθεί με τη μορφή επίδειξης σε προσωρινό, τρισδιάστατο χώρο [...] και προωθεί την ανάπτυξη νέας γνώσης» (Pearce, 2002, σ. 201).

«Η έκθεση αποτελεί μια δημιουργική πράξη στην οποία ο χώρος, τα αντικείμενα και η γνώση ενώνονται σε ένα μοναδικό σύστημα, τελική πρόθεση του οποίου είναι να μεταδίδει συγκεκριμένα μηνύματα και να ανακαλύπτει νέες μορφές μουσειακότητας για τα αντικείμενα ή τα σύνολα αντικειμένων. Άλλος στόχος είναι ο εμπλουτισμός της ανθρώπινης γνώσης και η ενίσχυση της πολιτισμικής πληροφόρησης. Κάποιοι συγγραφείς περιγράφουν την πράξη της δημιουργίας μιας έκθεσης ως καλλιτεχνική πράξη, θεωρώντας τις εκθέσεις ως συγκεκριμένο έργο τέχνης» (Hooper-Greenhill, 1995, σ. 30).

4 Στο ερώτημα «γιατί κάνουμε εκθέσεις;» ο Vergo (2000, σ. 45) απαντά πως αποδεκτοί λόγοι για τη δημιουργία εκθέσεων είναι «για να γίνει προσβάσιμο αυτό που σπάνια βλέπουμε, για να αλλάξουμε ή να ενισχύσουμε την αντίληψη για το ήδη γνωστό, για να ενώσουμε συγκρίσιμα έργα», σε αντιδιαστολή με τους συχνά πραγματικούς λόγους δημιουργίας υψηλού κύρους εκθέσεων, που αφορούν «συγκέντρωση χρημάτων, εορτασμό ασημάτων, επετείων, εδραίωση διπλωματικών συμμαχιών, επαγγελματική προβολή διευθυντών μουσείων».

«Οι εκθέσεις είναι έργα της φαντασίας, που λειτουργούν εντός μιας κατανοητής παράδοσης γνώσης και ερμηνείας και συνεισφέρουν τόσο στη συντήρηση όσο και στη μετεξέλιξη αυτής της παράδοσης» (Pearce, 2002, σ. 205).

«Είναι εντυπωσιακός ο αριθμός των ανθρώπων που δημιουργούν ή επισκέπτονται εκθέσεις. Μάλιστα, δεδομένου του απαιτούμενου χρόνου, των ανθρώπων, υλικών και οικονομικών πόρων που αναλώνονται για τη δημιουργία εκθέσεων, μπορεί να συγκριθεί ίσως μόνο με την κοστοβόρα παραγωγή παραστάσεων όπερας» (Vergo, 2000, σ. 43).

Κατηγορίες εκθέσεων

Μόνιμη θεωρείται η κύρια έκθεση του μουσείου, η οποία καταλαμβάνει τον κύριο εκθεσιακό χώρο. Υπηρετεί τον σκοπό και τους στόχους του φορέα και παρουσιάζει στο κοινό σημαντικά αντικείμενα της συλλογής. Καθώς στόχος της μόνιμης έκθεσης είναι να έχει μακρά διάρκεια στον χρόνο, οι εκθεσιακές κατασκευές που χρησιμοποιούνται είναι ανθεκτικές. Οι μόνιμες εκθέσεις σηματοδοτούν την ταυτότητα του φορέα, ενώ συχνά διάφορες άλλες μουσειακές δραστηριότητες σχετίζονται με αυτές: εκπαιδευτικά προγράμματα, εκδόσεις, πωλητέα, παράλληλες δράσεις, περιοδικές εκθέσεις.

Οι εκθέσεις όμως είναι εφήμερες. «Όσο μόνιμη και αν θεωρείται, η έκθεση θα αλλάξει πολλές φορές κατά τη διάρκεια ζωής του κτηρίου. Αλλαγές προκύπτουν καθώς οι συλλογές μεγαλώνουν, το μουσείο αλλάζει, οι κοινωνικές συνθήκες διαφοροποιούνται» (Hall, 1987, σ. 35). Ο Vergo (2000, σ. 42) αναφέρει ότι σπάνια περνά μια δεκαετία, ακόμη και για τα πιο συντηρητικά ιδρύματα, χωρίς να ξανακρεμάσουν, να ξανατακτοποιήσουν ή ακόμη και να ανακατασκευάσουν την κύρια ή τις βασικές εκθεσιακές αίθουσες.

Στην περίπτωση αυτή, μιλάμε για **επανεκθεση** της μόνιμης συλλογής. Τότε οι συλλογές επανεξετάζονται, νέες μελέτες συντάσσονται, η μόνιμη έκθεση κλείνει για το κοινό ώσπου να ολοκληρωθεί το νέο έργο. Σήμερα, που η θέση του κοινού είναι πιο κοντά στον/στην επιμελητή/επιμελήτρια, η άποψή του, είτε με τη μορφή έρευνας είτε με τη μορφή προγράμματος εμπλοκής του κατά την προπαρασκευαστική φάση μιας επανεκθεσης, είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς κάνει το μουσείο κοινωνικό των απόψεων του τελικού αποδέκτη, αλλά και προετοιμάζει την τοπική κοινωνία για τη νέα μουσειακή παραγωγή. Επίσης, σήμερα, που οι νέες τεχνολογίες κάνουν το μουσειακό προϊόν πιο προσιτό, είναι χρήσιμο μια έκθεση που ολοκληρώνεται να καταγράφεται ψηφιακά και να αποτελεί αυτοτελές «περιεχόμενο» (content). Συχνά οι επανεκθέσεις συνοδεύονται και από έργα βελτίωσης του κελύφους, για τα οποία ίσως απαιτούνται ειδικές μελέτες και άδειες. Σίγουρα, πάντως, μια επανεκθεση είναι μια ευκαιρία για το μουσείο να επανεξετάσει τον τρόπο με τον οποίο συστήνεται στο κοινό, αλλά και τις υπηρεσίες που προσφέρει. Υπάρχει, όμως, ο κίνδυνος, από τη δημιουργία της μελέτης επανεκθεσης έως την τελική της υλοποίηση, να μεσολαβήσει τόσοσ χρόνος, που η μελέτη να είναι ήδη «ξεπερασμένη». Αυτό μπορεί να συμβεί, για παράδειγμα, λόγω αδυναμίας εξεύρε-

σης κονδυλίων για την υλοποίηση της έκθεσης. Αναδεικνύεται, έτσι, ως επιτακτική η ανάγκη να προβλέπουμε μέσω του σχεδιασμού λύσεις, μέσα και υλικά που θα είναι κατά το δυνατόν διαχρονικά.

Με τις **περιοδικές εκθέσεις**, τα μουσεία ανανεώνουν το ενδιαφέρον του κοινού, παρουσιάζοντας μέρος της αθέατης συλλογής ή αναδεικνύοντας τη συλλογή με διαφορετικό τρόπο, δίνοντας έμφαση σε νέες θεματικές ή σε νέους τρόπους ερμηνείας.⁵ Οι περιοδικές εκθέσεις συχνά συνοδεύονται από πρόγραμμα παράλληλων δράσεων, ειδικές εκδόσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα. Το αποτύπωμά τους μπορεί να είναι πια και ψηφιακό, παρουσιάζοντας την έκθεση και τα εκθέματα διαδικτυακά μετά το πέρας της.

Με τις **περιοδούμενες εκθέσεις** τα μουσεία επιδιώκουν να βγουν εκτός των ορίων του κελύφους τους και να παρουσιάσουν τις συλλογές και τη σχετική γνώση σε τρίτους χώρους, συχνά μακριά από αυτά. Οι περιοδούμενες εκθέσεις έχουν χαρακτηριστικά που τους επιτρέπουν να μετακινούνται εύκολα και να στήνονται σε διαφορετικούς χώρους. Η φιλοξενία μιας περιοδούμενης έκθεσης αποτελεί πράξη συνεργασίας μεταξύ δύο τουλάχιστον φορέων.⁶ Το δέον είναι να υπάρχουν σωστά καταγεγραμμένοι οι όροι της διοργάνωσης (συμβόλαιο δανεισμού) και να υπάρχει πρόβλεψη για την προστασία της συλλογής [Δελτίο Κτηριακών Υποδομών (Facilities Report) και Δελτία Κατάστασης Διατήρησης (Condition Reports)].

Ψηφιακή έκθεση είναι μια έκθεση που δημιουργείται εξαρχής σε ψηφιακό χώρο. **Εικονική έκθεση** είναι μια φυσική έκθεση που ψηφιοποιείται, ώστε να είναι προσβάσιμη με ηλεκτρονικό τρόπο.⁷ Και οι δύο τύποι εκθέσεων απαιτούν οργάνω-

5 Μια περίπτωση επανεξέτασης της μόνιμης συλλογής, που προεκτείνεται σε περιοδικές και περιοδούμενες εκθέσεις, είναι το πρόγραμμα ΕΠΑΝΑΚΥΣΤΑΣΗ '21 του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνουν οι επιμελήτριες (Καστρίτη και Κατσιμάργου, 2021, σ. 32), «[το ΕΙΜ], γεννημένο στον απόηχο της 50ής επετείου από τη δημιουργία του ελληνικού κράτους, είναι το μοναδικό ελληνικό ιστορικό μουσείο που έδωσε το παρών στους εορτασμούς και των 100 και των 150 χρόνων από την Ελληνική Επανάσταση. Στα 200 χρόνια, έχει πλήρη επίγνωση ότι το κοινό στο οποίο απευθύνεται είναι διαφορετικό. [...] Έτσι, το ΕΙΜ επανα-συστήνει στο κοινό τα πολύτιμα κειμήλια που διαθέτει προσεγγίζοντας μέσα από ένα σύγχρονο πρίσμα τις αιτίες, τα πρόσωπα, τα γεγονότα, τις συνθήκες και τα αποτελέσματα του Αγώνα της Ανεξαρτησίας, πολλά από τα οποία έχουν αντίκτυπο έως τις μέρες μας». Στο πλαίσιο του προγράμματος διοργανώθηκε μία κεντρική περιοδική έκθεση και έντεκα αποκεντρωμένες, ενώ μία παρουσιάστηκε εν πλω, ταξιδεύοντας στα νησιά του Αιγαίου. Αντικείμενα και ενότητες της κεντρικής έκθεσης παρουσιάζονται στην ιστοσελίδα του φορέα, ενώ κάποιες από τις δορυφορικές εκθέσεις ψηφιοποιήθηκαν και είναι διαθέσιμες διαδικτυακά. Τέλος, δημιουργήθηκε αναμνηστικό μετάλλιο, κατάλογος της έκθεσης και εκπαιδευτικό υλικό, όλα σύμφωνα με ειδικά σχεδιασμένη γραφιστική ταυτότητα. Το πρόγραμμα αυτό ενισχυσε την ταυτότητα του φορέα, του επέτρεψε να ταξιδέψει εκτός των ορίων του και να προσεγγίσει διαφορετικές ομάδες κοινού, ενισχύοντας και διευρύνοντας τη γνώση του κοινού γύρω από τη συγκεκριμένη θεματική.

6 Ενίοτε, βέβαια, μια έκθεση περιοδεύει μεταξύ διαφορετικών παραρτημάτων του ίδιου μουσειακού φορέα.

7 Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις ψηφιακές υποδομές μουσειακής εμπειρίας, βλ. @O.4.3.

ση, προϋπολογισμό και επιμέλεια, έχουν ειδικά χαρακτηριστικά και απαιτήσεις και δεν θα έπρεπε να θεωρηθούν ευκολότεροι, απλούστεροι ή οικονομικότεροι τρόποι έκθεσης. Το γεγονός ότι δεν απαιτούνται επεμβάσεις στον φυσικό χώρο και, επομένως, η αδειοδοτική διαδικασία διαφέρει ως προς το μουσειογραφικό σκέλος δεν σημαίνει ότι δεν θα έπρεπε να συντάσσεται μελέτη. Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των ψηφιακών και εικονικών εκθέσεων οφείλει να ακολουθεί την ίδια μεθοδολογία και τα ίδια στάδια. Η διαφορετικότητα του μέσου συνεπάγεται μεγαλύτερη εμπλοκή τεχνολογικά εξειδικευμένων συνεργατών/συνεργατίδων, δεν αλλάζει ωστόσο τα στάδια της εργασίας.

Τέλος, συχνά μέρος της μόνιμης συλλογής ενός μουσείου εκτίθεται εκτός του κελύφους του, όταν το αφήγημα ή το μέγεθος των αντικειμένων το επιβάλλουν. Συχνή περίπτωση υπαίθριας έκθεσης αποτελούν οι αρχαιότητες που εκτίθενται στον περιβάλλοντα χώρο ενός αρχαιολογικού μουσείου ή ο ιστορικός μηχανολογικός εξοπλισμός βιομηχανικών μουσείων που εκτίθεται στην οργανική του θέση, αναπαριστώντας τη λειτουργία του. Ενίοτε ένα μουσείο χαρακτηρίζεται υπαίθριο όταν το εκθεσιακό αφήγημα δεν περιορίζεται εντός κελύφους, αλλά επεκτείνεται περιλαμβάνοντας σημεία του τοπίου ή του περιβάλλοντα χώρου.

Εκθεσιακές μελέτες και αρμόδιοι φορείς έγκρισης μελετών

Απαραίτητη ενέργεια για τη δημιουργία μιας νέας έκθεσης είναι η σύνταξη μουσειολογικής και μουσειογραφικής μελέτης. Αυτή η ενέργεια είναι σημαντική γιατί προδιαγράφει, οργανώνει και παρακολουθεί το έργο σχεδιασμού και υλοποίησης μιας έκθεσης.

Η έγκριση από τα αρμόδια γνωμοδοτικά όργανα του ΥΠΠΟ των μουσειολογικών-μουσειογραφικών μελετών είναι υποχρεωτική για τα μουσεία που ανήκουν στο ΥΠΠΟ, καθώς και για όλα τα υπόλοιπα μουσεία (ανεξαρτήτως του ιδιοκτησιακού καθεστώτος ή της νομικής προσωπικότητάς τους) σε περίπτωση που: α) για τη δημιουργία της έκθεσης ή του μουσείου έχει πραγματοποιηθεί δημόσια δαπάνη, είτε με αποκλειστική χρηματοδότηση από εθνικούς πόρους (από τον προϋπολογισμό φορέων της κεντρικής διοίκησης ή των ΟΤΑ κάθε βαθμού) είτε μέσω συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων (ΕΕ), β) τα προς έκθεση αντικείμενα είναι κινητά μνημεία, γ) το κέλυφος του μουσείου είναι κτήριο χαρακτηρισμένο ως μνημείο.

Σημειώνεται, επίσης, ότι σε περίπτωση που τα αντικείμενα των συλλογών εντάσσονται στην κατηγορία των κινητών μνημείων, πριν από οποιαδήποτε φροντίδα για την έκθεσή τους απαιτείται η εκπόνηση μελέτης συντήρησης και η έγκρισή αυτής από τα αρμόδια γνωμοδοτικά όργανα του ΥΠΠΟ. Το ίδιο ισχύει και για τις επεμβάσεις σε διακοσμητικά ή άλλα στοιχεία του κελύφους του μουσείου όταν πρόκειται για χαρακτηρισμένο μνημείο (@O.5).

Ένα βασικό ερώτημα που εξετάζεται τόσο κατά τη διαδικασία της πιστοποίησης (πεδίο 30.1.4 του Ερωτηματολογίου Πιστοποίησης) όσο και της αναγνώρισης (πεδίο 25.2.6 του Ερωτηματολογίου Ελέγχου για την Αναγνώριση Μουσείων) είναι αν η μόνιμη έκθεση ενός μουσείου βασίζεται σε εγκεκριμένη μουσειολογική και μουσειογραφική μελέτη.

3.1 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΣΥΛΛΟΓΗΣ

Έχετε αναλάβει τη διαχείριση ή την οργάνωση της μόνιμης συλλογής. Πριν ερευνησετε σε βάθος την ίδια τη συλλογή, θα πρέπει να γνωρίζετε από πού θα αντλήσετε πληροφορίες για αυτή. Πρέπει να μάθετε τις σχετικές αποφάσεις και διαδικασίες του φορέα και τους ρόλους του οργανογράμματος που θα μπορούσαν να σας υποστηρίξουν σε αυτή την εργασία.

Μόλις κατανοήσετε το διαχειριστικό πλαίσιο και τα εργαλεία που σας δίνει ο φορέας –ή την έλλειψη αυτών–, μπορείτε να αρχίσετε να γνωρίζετε (ή να ορίζετε) τις υπόλοιπες συνθήκες για την προστασία και ανάδειξη της συλλογής. Για τον σκοπό αυτό, απαιτούνται ειδικές διαδικασίες και πρότυπα έγγραφα. Τα βασικότερα θα συζητηθούν στο κεφάλαιο αυτό.

3.1.1 Συλλογή, σκοπός και στόχοι

Βασικές πληροφορίες για τον σκοπό και τους στόχους της μόνιμης συλλογής μπορείτε να αντλήσετε από την ιδρυτική πράξη του φορέα (@O.1.1.5.1.3).

Για τα μουσεία που ανήκουν στο ΥΠΠΟ, πληροφορίες αντλούνται από το π.δ. 4/2018 (Α' 7), ενώ για τις περιπτώσεις των μουσείων που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (ΝΠΔΔ) που εποπτεύονται από το ΥΠΠΟ θα πρέπει να συμβουλευτείτε τον ν. 5021/2023 (Α' 31).

Οστόσο, βασικό κείμενο στο οποίο το μουσείο δηλώνει τις δεσμεύσεις του για τη συλλογή του είναι η πολιτική διαχείρισης συλλογής.⁸ Το κείμενο αυτό συντάσσεται από τον/την επιστημονικό/επιστημονική υπεύθυνο/υπεύθυνη σε συνεργασία με τον/την υπεύθυνο/υπεύθυνη συντήρησης ή από σχετική ομάδα που συστήνεται για τον σκοπό αυτό, εγκρίνεται από το μουσείο και αναθεωρείται σε τακτά χρονικά διαστήματα, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο κείμενο.

Η σημασία αυτού του κειμένου επισημαίνεται από την Pearce (2002): «[οι πολιτικές διαχείρισης συλλογών] παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαδραστική διαδικασία μέσω της οποίας κατασκευάζονται τα μουσειακά νοήματα. Αποτελούν μέρος ενός κύκλου που συμπεριλαμβάνει τη φύση και την ιστορία των συλλογών πριν και κατά την εισαγωγή τους σε ένα μουσείο, τον κληρονομημένο τρόπο σκέψης του μουσειακού στελέχους, που με τη σειρά του διαμορφώνεται από τις συλλογές με τις οποίες θα εργαστεί».

8 Για τις ανάγκες του Οδηγού προτιμάται ο όρος *πολιτική διαχείρισης συλλογής*, προκειμένου να δοθεί έμφαση στην ανάγκη διαχείρισης της συλλογής. Προτείνεται δε η πολιτική διαχείρισης συλλογής να εμπεριέχει ειδική αναφορά στη συλλεκτική πολιτική και στην πολιτική εμπλουτισμού συλλογής. Αναφορά στην πολιτική διαχείρισης συλλογής γίνεται επίσης στο @O.1.4.1.1.

Προσοχή! Το κείμενο αυτό, όπως και κάθε κείμενο πολιτικής, δεν οφείλει να είναι μακροσκελές και εξαντλητικό.⁹ Περιγράφει τις αρχές, τη θέση και τη δέσμευση του φορέα και απαντά στα ερωτήματα μόνο μέσα από το συγκεκριμένο αυτό πρίσμα. Εξειδίκευση ως προς τον τρόπο εφαρμογής και υλοποίησης της πολιτικής διαχείρισης συλλογής μπορεί να γίνει από τον φορέα κατά τη σύνταξη των σχετικών διαδικασιών της αρμόδιας υπηρεσίας.

Αποστολή, σκοπός και στόχοι του μουσείου που σχετίζονται με τη συλλογή.
Αποστολή, σκοπός και στόχοι της συλλογής και θεματικοί άξονες.
Αρχές που διέπουν τη συγκρότηση της συλλογής (τρόποι απόκτησης, δέουσα επιμέλεια, μονιμότητα, κριτήρια ένταξης και απομάκρυνσης, υπεύθυνα μέρη).
Αρχές που διέπουν τη διαχείριση της συλλογής (καταγραφή, τεκμηρίωση, χρήση, δανεισμός, πρόσβαση στη συλλογή για μελέτη).
Αρχές που διέπουν την προστασία της συλλογής ¹⁰ (προληπτική συντήρηση, συντήρηση, αντιμετώπιση κινδύνου, ¹¹ ασφάλεια, ασφάλιση).
Ειδικές πληροφορίες για τον έλεγχο και την αναθεώρηση της πολιτικής.

Πίνακας 2. Προτεινόμενο περιεχόμενο πολιτικής διαχείρισης συλλογής. Πηγή: Μπούνια, 2023, σ. 28-29.

Καλές πρακτικές

Χρήσιμες οδηγίες για τη σύνταξη πολιτικής διαχείρισης συλλογής δίνονται από την American Alliance of Museums (2012).

Αξιόλογα δείγματα πολιτικής διαχείρισης συλλογής διαθέτουν το Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης¹² και το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας.¹³

Όπως θα παρατηρήσατε, από την πολιτική διαχείρισης συλλογής λείπει η περιγραφή της συλλογής: τα είδη των αντικειμένων, τα είδη των υλικών, η χρονολόγηση

9 <https://collectionstrust.org.uk/wp-content/uploads/2016/10/Collections-Management-Policies.pdf> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

10 Βλ. επίσης @O.5.

11 Βλ. επίσης @O.10.

12 <https://cdn.sanity.io/files/cctd4ker/production/000f5c7763ee42ddeb9f349d97282a8a528f4951.pdf> (τελευταία επίσκεψη 29/05/2025).

13 <https://www.gnhm.gr/wp-content/uploads/2020/10/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%87%CE%B5%CE%AF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%A3%CF%85%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CF%8E%CE%BD-2017.pdf> (τελευταία επίσκεψη 29/05/2025).

της συλλογής, το ιδιοκτησιακό καθεστώς, το αν πρόκειται για κηρυγμένα κινητά μνημεία κ.λπ. Αυτές οι πληροφορίες δίνονται στους συνοπτικούς καταλόγους της συλλογής (@O.4, @O.5).

Οι συνοπτικοί κατάλογοι της συλλογής δημιουργούνται από τον/την επιστημονικό/επιστημονική υπεύθυνο/υπεύθυνη της συλλογής, σε συνεργασία με τον/την υπεύθυνο/υπεύθυνη συντήρησης της συλλογής και τον/την υπεύθυνο/υπεύθυνη τεκμηρίωσης, με βάση «πρότυπα τεκμηρίωσης» και «θησαυρούς». Περιλαμβάνουν κατ' ελάχιστον τα πεδία που καταγράφονται στον Πίνακα 3. Τα έγγραφα αυτά δέον είναι να αναθεωρούνται και να υπογράφονται από τις δύο υπεύθυνες ειδικότητες σε ετήσια βάση. Με τον τρόπο αυτό, ο φορέας διασφαλίζει τον περιοδικό και ενδεδειγμένο έλεγχο της συλλογής του.

Μουσείο/Συλλογή/Ειδική συλλογή
Αύξων αριθμός
Αριθμός αντικειμένου
Είδος αντικειμένου
Ονομασία αντικειμένου
Τίτλος
Περιγραφή
Αντικείμενα με τα οποία συνδέεται/συνανήκει
Χρονολόγηση/Χρονολογική περίοδος
Διαστάσεις
Υλικό
Μέθοδος απόκτησης
Πηγή απόκτησης
Ειδικά χαρακτηριστικά
Ειδικοί όροι χρήσης
Ιδιοκτήτης
Κατάσταση διατήρησης
Χαρακτηρισμός διακινδύνευσης
Καταγραφή
Τεκμηρίωση
Φωτογραφίες
Υπερσύνδεσμος σε ηλεκτρονική τεκμηρίωση

Πίνακας 3. Ενδεικτικό περιεχόμενο συνοπτικού καταλόγου συλλογής.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα μουσεία του ΥΠΠΟ έχουν την υποχρέωση να καταγράφουν, να τεκμηριώνουν και να δημοσιοποιούν συστηματικά τα αντικείμενα των συλλογών τους στο Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα των Κινητών Μνημείων του Εθνικού Αρχείου Μνημείων, δίνοντας προτεραιότητα στα αντικείμενα των μόνιμων εκθέσεων.¹⁴

Στη διαδικασία της αναγνώρισης, μετά την απόδοση του σήματος αναγνώρισης σε ένα μουσείο, προβλέπεται η υποβολή συνοπτικού καταλόγου συλλογής.¹⁵

3.1.1.1 Συλλεκτική πολιτική, πολιτική εμπλουτισμού συλλογής

Για τους σκοπούς του παρόντος Οδηγού, η συλλεκτική πολιτική και η πολιτική εμπλουτισμού συλλογής θεωρούνται υποσύνολα της πολιτικής διαχείρισης συλλογής.

Η συλλεκτική πολιτική δίνει έμφαση στους σκοπούς, στα χαρακτηριστικά και στους τρόπους συγκρότησης της συλλογής, ενώ η πολιτική εμπλουτισμού συλλογής αποτελεί έγγραφο στρατηγικής, που ορίζει το παρόν και το μέλλον της συλλογής. Η συλλεκτική πολιτική ορίζει, για παράδειγμα, με ποιους τρόπους επιτρέπεται να αποκτά αντικείμενα το μουσείο (π.χ. δωρεά, χρησιδάνειο, αγορά) και πώς μπορεί να τα αξιοποιεί/αναδεικνύει, ενώ η πολιτική εμπλουτισμού συλλογής εντοπίζει τα κενά στη συλλογή (π.χ. σε μια συλλογή με γυναικείες τοπικές παραδοσιακές φορεσιές θα πρέπει να προστεθεί και η φορεσιά της χήρας) και θέτει τους στόχους για την ανάπτυξη της συλλογής (π.χ. στην ίδια συλλογή θα πρέπει να προστεθούν και οι ανδρικές τοπικές παραδοσιακές φορεσιές) και προγραμματίζει/σχεδιάζει τον τρόπο με τον οποίο θα αποκτήσει νέα αντικείμενα.

Τα κείμενα αυτά συντάσσονται και ελέγχονται από ομάδα εργαζόμενων του φορέα, στην οποία συμμετέχουν ο/η επιστημονικά υπεύθυνος/υπεύθυνη του μουσείου και οι επιμελητές/επιμελήτριες των συλλογών, οι υπεύθυνοι/υπεύθυνες συντήρησης, καθώς και εκπρόσωποι της διεύθυνσης, των οικονομικών υπηρεσιών και των νομικών συμβούλων. Ειδικά για τη σύνδεση με άλλες πολιτικές, χρήσιμο είναι να γνωμοδοτήσουν και οι υπεύθυνοι/υπεύθυνες εκπαιδευτικής, κοινωνικής, επικοινωνιακής και ψηφιακής πολιτικής.

Καλές πρακτικές

Αξιόλογα δημοσιευμένα δείγματα συλλεκτικής πολιτικής διαθέτουν το Εθνι-

14 Περ. β) του άρθρου 6 της Υ.Α. 526643/2022 (Β' 5708).

15 Παρ. 5 του άρθρου 8 της Υ.Α. 526637/2022 (Β' 5684).

κό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης¹⁶ και το Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος¹⁷ και πολιτικής εμπλουτισμού συλλογής το Βρετανικό Μουσείο¹⁸ και η Tate στο Ηνωμένο Βασίλειο.¹⁹

Ειδική μνεία αξίζει να γίνει στην πολιτική ανάπτυξης συλλογής (Collections Development Policy) του Μουσείου του Λονδίνου,²⁰ καθώς α) συζητά εξαρχής τη σχέση της συγκεκριμένης πολιτικής με τις υπόλοιπες πολιτικές του φορέα, β) λαμβάνει υπόψη τους στόχους του στρατηγικού σχεδιασμού, γ) καταγράφει το παρελθόν και το παρόν των συλλογών του, δ) ορίζει θεματικές και προτεραιότητες για μελλοντικές προσκτήσεις και απομακρύνσεις, ε) λαμβάνει υπόψη τις συλλεκτικές πολιτικές άλλων (όμορων ή σχετικών) μουσείων, στ) ορίζει ποιο τεκμηριωτικό ή αρχειακό υλικό συλλέγει, ζ) τοποθετείται σε ζητήματα που σχετίζονται με διεθνείς συμβάσεις για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Τέλος, το μουσείο πρέπει να έχει αποφασίσει έγκαιρα ποια διαδικασία θα ακολουθήσει. Ένα τέτοιο κείμενο, το οποίο θα μπορούσε να έχει τη μορφή τυποποιημένης διαδικασίας λειτουργίας (standard operating procedure), θα μπορούσε επίσης να περιλαμβάνει α) αναφορά στο πρότυπο τεκμηρίωσης και στον θησαυρό όρων²¹ που επιλέγει το μουσείο, β) περιγραφή των κανόνων ονοματοδοσίας των αντικειμένων, γ) κανόνες για την τήρηση του μουσειακού αρχείου, δ) πρότυπα έντυπα για τις επιμέρους ενέργειες. Για τη σύνταξη του κειμένου, καλό θα ήταν να συνεργάζονται όχι μόνο οι υπεύθυνοι/υπεύθυνες συλλογής και συντήρησης, αλλά επίσης αρχειονόμοι ή και στελέχη πολιτισμικής πληροφορικής και τεχνολογίας, καθώς τόσο η ταξινόμια όσο και η συγκέντρωση μεταδεδομένων²² είναι σημαντικοί παράγοντες για την ευρύτερη χρήση του αντικειμένου στο μέλλον.

16 <https://collection.emst.gr/> (τελευταία επίσκεψη 29/05/2025).

17 <https://old-site.jewishmuseum.gr/syllektiki-politiki/> (τελευταία επίσκεψη 29/05/2025).

18 https://www.britishmuseum.org/sites/default/files/2019-10/Acquisitions_objects_collection_policy_Dec_2018.pdf (τελευταία επίσκεψη 29/05/2025).

19 https://www.tate.org.uk/documents/2113/Acquisition_and_Disposal_Policy.pdf (τελευταία επίσκεψη 29/05/2025).

20 https://www.museumoflondon.org.uk/application/files/7115/5240/9439/Collections_Development_Policy_2018_final_formatted_v1.0_EXTERNAL.pdf (τελευταία επίσκεψη 29/05/2025).

21 Οι θησαυροί είναι ελεγχόμενα λεξιλόγια, με καθορισμένο πεδίο εφαρμογής. Οργανώνονται ως αλφαβητικοί κατάλογοι όρων ή ως ταξινομίες με ιεραρχική δομή, με βάση τη σχέση ευρύτερη-στενότερη έννοια. Περιλαμβάνουν πληθώρα πληροφοριών, όπως προτιμώμενο όρο, συνώνυμα, σημασιολογικές σχέσεις, σχετικούς όρους, πεδίο εφαρμογής και σημειώσεις, εναλλακτικές γλώσσες κ.ά. Η χρήση τους στην τεκμηρίωση (πολιτιστικών) συλλογών διασφαλίζει τη συνοχή στην ευρετηρίαση, την προσθήκη ετικετών και την κατηγοριοποίηση, ενώ καθοδηγεί τον/τη χρήστη/χρήστρια στον εντοπισμό των επιθυμητών και κατάλληλων πληροφοριών (Μουτζούρη κ.ά., 2021, σ. 1).

22 Τα μεταδεδομένα, σύμφωνα με το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, είναι «δεδομένα που περιγράφουν άλλα δεδομένα. Τα μεταδεδομένα είναι δομημένη πληροφορία η οποία χρησιμοποιείται για την περιγραφή, την επεξήγηση, τον εντοπισμό, τη χρήση και τη διαχείριση μιας πληροφοριακής πηγής, όπως ένα βιβλίο, ένα μουσειακό αντικείμενο ή ένας φάκελος αρχείου».

3.1.1.2 Είδη αντικειμένων

Για τους σκοπούς του παρόντος Οδηγού, προτείνεται η ειδολογική διάκριση των αντικειμένων που παρουσιάζεται στο Ερωτηματολόγιο Πιστοποίησης, η οποία διαμορφώθηκε με βάση τον θησαυρό «Είδος» του Ολοκληρωμένου Πληροφοριακού Συστήματος του Εθνικού Αρχείου Μνημείων και εξυπηρετεί την κατηγοριοποίηση των συλλογών των αρχαιολογικών μουσείων που ανήκουν στο ΥΓΠΟ. Συστήνεται, μάλιστα, η κατά το δυνατόν σύμπλευση με τον κατάλογο αυτό, ώστε να είναι εύκολη η απάντηση στις σχετικές ερωτήσεις κατά τη διαδικασία της πιστοποίησης (Πίνακας 4).

Σκεύη <ul style="list-style-type: none">• Αγγεία, δοχεία και σκεύη (πήλινα, μεταλλικά, γυάλινα, λίθινα)• Σκεύη λειτουργικά/εκκλησιαστικά• Λοιπά
Έργα πλαστικής <ul style="list-style-type: none">• Αγάλματα• Έργα με ανάγλυφη διακόσμηση• Ειδώλια (λίθινα, πήλινα, χάλκινα)• Στήλες• Λοιπά
Έργα με επιγραφές
Ξυλόγλυπτα
Αρχιτεκτονικά στοιχεία
Έργα ζωγραφικής <ul style="list-style-type: none">• Εικόνες φορητές• Πίνακες ζωγραφικής (σε ύφασμα, μουσαμά, χαρτί, ξύλο)• Τοιχογραφίες• Λοιπά
Ψηφιδωτά
Χαρακτικά
Χειρόγραφα – παλαίτυπα – χάρτες
Νομίσματα – μετάλλια

Σφραγίδες – εμβλήματα
Κοσμήματα – μικροτεχνία
Οπλισμός
Εργαλεία – Εξοπλισμός
Ένδυση – έργα υφαντικής <ul style="list-style-type: none"> • Ενδύματα διάφορα • Αμφια – Λειτουργικά υφάσματα • Παραδοσιακές φορεσιές • Λοιπά
Κατάλοιπα οργανικά
Χειρόγραφο, έντυπο και λοιπό αρχειακό υλικό <ul style="list-style-type: none"> • Έγγραφα • Οπτικοακουστικό υλικό • Φιλμς • Φωτογραφίες • Έντυπα • Λοιπά
Άλλο

Πίνακας 4. Κατάλογος ειδών αντικειμένων (Ερωτηματολόγιο Πιστοποίησης, πεδίο 21.7).

Ειδικά για τα μουσεία που δεν ανήκουν στο ΥΠΠΟ, το Ερωτηματολόγιο Ελέγχου Αναγνώρισης (πεδίο 19.γ) προτείνει την ακόλουθη διάκριση (Πίνακας 5):

Αντικείμενα design
Αρχαιότητες και κηρυγμένα κινητά μνημεία
Αρχειακά τεκμήρια (χειρόγραφα, έντυπα, οπτικοακουστικά τεκμήρια)
Βιβλία
Γεωλογικά, ορυκτολογικά και παλαιοντολογικά κατάλοιπα
Γλυπτά
Γραφικές τέχνες
Εθνολογικά και λαογραφικά τεκμήρια
Είδη στρατιωτικής ιστορίας
Είδη φυσικής ιστορίας (φυτολογία, ζωολογία)

Εικόνες, λατρευτικά αντικείμενα, λειτουργικά σκεύη
Έπιπλα
Εργαλεία και μηχανές προβιομηχανικής τεχνολογίας
Εργαλεία και μηχανές βιομηχανικής τεχνολογίας
Ζωγραφικά έργα (λάδια, υδατογραφίες, γκουάς, κολάζ κ.ά.)
Θεατρικά τεκμήρια
Ιατρικός και φαρμακευτικός εξοπλισμός
Κεραμικά και αντικείμενα από γυαλί
Κέρνα ομοιώματα
Κοσμήματα
Μακέτες, προπλάσματα, εκμαγεία
Μέσα μεταφοράς
Μουσικά όργανα
Νομίσματα, χαρτονομίσματα, μέταλλα, παράσημα
Όπλα μη στρατιωτικής χρήσης
Οπτικοακουστικά έργα
Παιχνίδια
Σκάφη και όργανα ναυσιπλοΐας
Τεκμήρια φυσικής ανθρωπολογίας
Τρισδιάστατα έργα τέχνης (εγκαταστάσεις, περιβάλλοντα κ.ά.)
Υφάσματα και ενδυμασίες
Φιλοτελικά είδη
Φωτογραφίες, αρνητικά και φωτογραφικός εξοπλισμός
Χαρακτικά
Χάρτες
Χειρόγραφα, παλαίτυπα κ.ά.
Ψηφιακά αρχεία και τεκμήρια
Ωρολόγια
Άλλο

Πίνακας 5. Κατάλογος ειδών αντικειμένων (Ερωτηματολόγιο Ελέγχου Αναγνώρισης, πεδίο 19.γ).

Ειδικά για τα πολιτιστικά αγαθά που περιλαμβάνονται στις συλλογές, λαμβάνεται υπόψη η διάκριση που γίνεται από τον νόμο σε αρχαία και νεότερα κινητά μνημεία, καθώς και σε κινητά πολιτιστικά αγαθά (επίσης @Ο.1.4.1.1). Το μουσείο οφείλει

να γνωρίζει (ή να εξετάσει εκ νέου) τις συλλογές του μέσα από αυτό το πρίσμα, ώστε να υπάρχει διαφάνεια σχετικά με τα αντικείμενα. Ειδικά στην περίπτωση των αρχαίων κινητών μνημείων, θα πρέπει να προβαίνει στη δήλωση αυτών στις αρμόδιες αρχές του ΥΠΠΟ για την απόκτηση των σχετικών αδειών (άδεια κατοχής, βεβαίωση δήλωσης κυριότητας).

3.1.1.3 Εμπλουτισμός συλλογής

Με τον όρο εμπλουτισμός συλλογής νοούνται οι διαδικασίες μέσα από τις οποίες τα μουσεία αποκτούν τον νόμιμο τίτλο κυριότητας ενός αντικειμένου, με την πρόθεση αυτό να χρησιμοποιηθεί για τους σκοπούς του μουσείου (Μπούνια, 2023, σ. 42).²³

Τα μουσεία οφείλουν να εμπλουτίζουν τη συλλογή τους και το κάνουν με τους παρακάτω τρόπους: Οι συλλογές των μουσείων του ΥΠΠΟ εμπλουτίζονται μέσα από ανασκαφή, περισυλλογή, δωρεά ή μακροχρόνιο δανεισμό.²⁴ Τα μουσεία εκτός ΥΠΠΟ εμπλουτίζουν τις συλλογές τους με δωρεά, δανεισμό, κληροδοσία ή ανταλλαγή.²⁵ Επιπλέον τρόποι μπορεί να είναι το χρησιδάνειο, η ανταλλαγή, η αγορά κ.ά.

Τα έγγραφα της πράξης αρχειοθετούνται ανάλογα με τη διαδικασία και τηρούνται είτε στο πρωτόκολλο είτε σε ειδικό φάκελο (εντός της υπηρεσίας που έχει την ευθύνη της συλλογής ή εντός της υπηρεσίας που έχει την ευθύνη των περιουσιακών στοιχείων του μουσείου). Σε κάθε περίπτωση, αντίγραφο (ψηφιακό ή μη) θα πρέπει να τηρείται και στον ενεργό φάκελο (φάκελο εργασίας) που τηρεί το μουσείο για τη διαδικασία της πιστοποίησης ή της αναγνώρισης.

3.1.1.4 Στάδια εισαγωγής αντικειμένου σε συλλογή

Έχοντας περιέλθει στην κυριότητα του μουσείου με κάποιον από τους παραπάνω τρόπους, ένα αντικείμενο εισάγεται στη συλλογή. Ανάλογα με τη διαδικασία που ακολουθείται, η πράξη της εισαγωγής μπορεί να γίνει είτε με την απλή καταγραφή του αντικειμένου σε ένα βιβλίο ή έναν ηλεκτρονικό πίνακα είτε με την καταγραφή του σε ένα σύστημα διαχείρισης συλλογής.

Προσοχή! Είναι σημαντικό η εξέταση από τον συντηρητή ή τη συντηρήτρια να προηγείται της ένταξης του αντικειμένου σε αποθηκευτικό ή άλλο χώρο του μουσείου, ώστε να διασφαλιστεί ότι δεν έχει κάποιας μορφής ενεργή προσβολή (π.χ. μύκητες, έντομα κ.ά.) που μπορεί να διακινδυνεύσει την ασφάλεια και άλλων αντικειμένων της συλλογής. Έως τη διεξαγωγή του ελέγχου αυτού, κάθε νέο αντι-

23 Για τον εμπλουτισμό των μουσειακών συλλογών, βλ. επίσης @O.1.4.1.1.

24 Βλ. Ερωτηματολόγιο Πιστοποίησης, πεδίο 23.1.1.2.

25 Βλ. Ερωτηματολόγιο Ελέγχου για την Αναγνώριση των Μουσείων, πεδίο 21.α.

κείμενο που εισάγεται στο μουσείο θα πρέπει να μένει συσκευασμένο σε χώρο απομόνωσης (καραντίνα).

Κατά την εισαγωγή του αντικειμένου, οι πληροφορίες που το συνοδεύουν είναι αυτές που θα μας βοηθήσουν να το ταυτίζουμε στο εξής, να γνωρίζουμε τις βασικές του δεσμεύσεις και τα κύρια χαρακτηριστικά του. Κατά τη φάση αυτή, το αντικείμενο αποκτά τον αριθμό του, ο οποίος θα πρέπει να είναι μοναδικός στη συλλογή του μουσείου, ενώ παράλληλα δεν πρέπει να χάνονται τα στοιχεία των παλαιότερων αριθμήσεων, φωτογραφίζεται και διαστασιολογείται, και ορίζεται η θέση αποθήκευσής του.

Έπεται η καταγραφή του αντικειμένου. Τότε ο/η επιμελητής/επιμελήτρια το ταξινομεί, το περιγράφει και καταγράφει τα ειδολογικά του χαρακτηριστικά. Το νόημα που προσδίδεται έτσι στο αντικείμενο μας επιτρέπει να παράγουμε στο εξής πολιτισμικό περιεχόμενο. Και πάλι, δέον είναι να χρησιμοποιείται ένα σύστημα διαχείρισης συλλογής, κατά προτίμηση ψηφιακό. Εντάσσοντάς το στις υποκατηγορίες του θησαυρού που χρησιμοποιεί το μουσείο, ο/η επιμελητής/επιμελήτρια το εντάσσει στο ευρύτερο εννοιολογικό σύστημα της συλλογής του μουσείου. Αν, κατά τη διαδικασία αυτή, ο/η επιμελητής/επιμελήτρια αντιληφθεί ότι το αντικείμενο δεν εντάσσεται με αβίαστο τρόπο στη συλλογή, είτε στο μέλλον το αντικείμενο πρέπει να απομακρυνθεί από τη συλλογή είτε η συλλογή πρέπει να αναπτυχθεί για να το συμπεριλάβει. Η χρήση ενός θησαυρού όρων είναι σημαντική, ώστε να τηρείται κατά το δυνατόν η ίδια ονοματολογία. Αυτό θα βοηθήσει την αναζήτηση και τις ομαδοποιήσεις στο μέλλον.

Στη φάση αυτή, το αντικείμενο μελετάται και από τον/τη συντηρητή/συντηρήτρια. Περιγράφει το αντικείμενο, αποτυπώνει την κατάσταση διατήρησής του και συντάσσει το Δελτίο Κατάστασης Διατήρησης (@O.5).

Το τελικό στάδιο είναι η τεκμηρίωση.²⁶ Το αντικείμενο μελετάται ώστε το μουσείο να «κατανοήσει της υλικές του ιδιότητες, τη βιογραφία του στον χρόνο και τις τοποθεσίες του στον χώρο» (Pearce, 2002, σ. 191-192). Κατά το στάδιο αυτό, το αντικείμενο ερευνάται σε σχέση με άλλα αντικείμενα, της συλλογής ή εκτός συλλογής, και συγκεντρώνεται σχετική βιβλιογραφία, π.χ. για τη χρήση, τα μορφολογικά χαρακτηριστικά ή τους/τις ιστορικούς/ιστορικές ιδιοκτήτες/ιδιοκτήτριες του αντικειμένου, η οποία πρέπει επίσης να καταγράφεται.

Ο επαγγελματικός κλάδος της μουσειολογίας αναγνωρίζει σήμερα ότι η ένταξη ενός αντικειμένου σε μια συλλογή, η ερμηνεία που το αντικείμενο λαμβάνει στο μουσείο και η έκθεσή του αποτελούν πράξεις επιβολής εξουσίας από το μουσείο ή τον/την επιμελητή/επιμελήτρια, καθώς είναι ο δικός του/της θεσμικός λόγος που φτάνει στον επισκέπτη και στην επισκέπτρια. Σε μια προσπάθεια να περιοριστεί αυτή η εξουσία (Hooper-Greenhill, 2006, σ. 18), τα μουσεία αναζητούν τρόπους

26 Για τα διαχειριστικά στοιχεία των αντικειμένων που καταγράφονται κατά τη διαδικασία μουσειακής τεκμηρίωσης, βλ. ICOM CIDOC, 1998, σ 20.

ώστε να δίνεται και σε άλλους/άλλες η δυνατότητα να συγκροτούν και να διατυπώνουν τη δική τους ερμηνεία, είτε πρόκειται για επιστήμονες είτε για μετόχους του πολιτισμικού προϊόντος που πρόκειται να παρουσιαστεί, το δυνάμει κοινό δηλαδή. Σήμερα το κοινό διεκδικεί πιο ενεργό ρόλο στη λειτουργία του μουσείου και στην οργάνωση εκθέσεων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Hooper-Greenhill (2006, σ. 205), «η εποχή του παθητικού αποδέκτη φαίνεται ότι έχει παρέλθει οριστικά, για να αντικατασταθεί από την περίοδο του ενεργού και απαιτητικού “καταναλωτή” του πολιτισμικού προϊόντος, του “πελάτη”».

3.1.1.5 Απομάκρυνση αντικειμένων

Απόσυρση ή απομάκρυνση αντικειμένων (deaccession) είναι η διαδικασία με την οποία τα αντικείμενα απομακρύνονται από μια μουσειακή συλλογή.²⁷ Αυτό μπορεί να συμβεί μέσω ανταλλαγής ή απόρριψης ενός αντικειμένου. Οι λόγοι που μπορεί να επιβάλουν την απομάκρυνση αντικειμένων, κατά την Gerstenblith (2012, σ. 618), είναι: α) η επιθυμία βελτίωσης της ποιότητας της συλλογής, β) η πρόθεση να αφαιρεθεί κάποιο περιττό αντικείμενο το οποίο δεν ενσωματώνεται στη συλλογή, γ) η πρόθεση να αφαιρεθούν κομμάτια τα οποία θεωρείται ότι δεν εναρμονίζονται με άλλα κομμάτια της συλλογής. Η Gerstenblith αναφέρει επίσης το μεταβαλλόμενο γούστο και την ανάγκη συγκέντρωσης πόρων, κρίνεται ωστόσο ότι αυτοί οι λόγοι δεν συνάδουν με την ελληνική και την ευρωπαϊκή πραγματικότητα.²⁸

3.1.1.6 Ειδικότητες που συνεργάζονται

Η διαδρομή ενός αντικειμένου από μια ιδιωτική συλλογή ή από την αγορά έως το μουσείο σηματοδοτείται από τη συνεργασία πολλών ειδικοτήτων. Οι επιμελήτριες/επιμελητήτριες και οι υπεύθυνοι/υπεύθυνες συντήρησης εξετάζουν το αντικείμενο, ενίοτε με τη συμβολή εξειδικευμένων επιστημόνων (π.χ. λαογράφος-ενδυματολόγος για παραδοσιακές φορεσιές), και συντάσσεται αιτιολογική έκθεση, με την οποία γίνεται εισήγηση στο όργανο λήψης αποφάσεων του φορέα για την εισαγωγή του αντικειμένου στη συλλογή. Σε αυτή περιγράφεται και ο τρόπος πρόσκτησης. Εφόσον το όργανο αποφανθεί θετικά, ξεκινούν οι ενέργειες για τη μεταβίβαση της κυριότητας. Νομικά έγγραφα συντάσσονται (ή ελέγχονται, εφόσον βασίζονται σε προϋπάρχοντα πρότυπα) από νομικό/νομική σύμβουλο και υπογράφονται. Για την παραλαβή του αντικειμένου, χρήσιμο είναι να υπογράφεται επίσης πρωτόκολλο παράδοσης-παραλαβής.

Τα στάδια εισαγωγής, καταγραφής και τεκμηρίωσης του αντικειμένου μοιράζονται μεταξύ του/της επιμελητή/επιμελήτριας, του/της συντηρητή/συντηρήτριας

27 Βλ. επίσης ICOM, 2009, άρθρο 2.13.

28 Το ζήτημα της απομάκρυνσης αντικειμένων από τη συλλογή αναπτύσσεται ενδελεχώς στο @O.1.4.1.2.

και του/της υπεύθυνου/υπεύθυνης τεκμηρίωσης. Ενίοτε απασχολείται και φωτογράφος. Σημαντικό είναι να απασχολείται στο μουσείο αρχειονόμος ή στέλεχος πολιτισμικής πληροφορικής και τεχνολογίας, ώστε να υπάρχει πρόβλεψη (αλλά και επίβλεψη) για την ποιότητα που φέρουν οι πληροφορίες και το περιεχόμενο, τα δεδομένα και τα μεταδεδομένα που συγκεντρώνονται και αποθηκεύονται. Εξάλλου, το μουσείο πρέπει να προβλέπει μια διαδικασία ελέγχου και επικαιροποίησης των εγγραφών, αλλά και ασφαλούς αποθήκευσης των σχετικών μουσειακών αρχείων.

Προσοχή! Συνηθίζεται κάθε υπηρεσία/τμήμα (π.χ. συντήρησης, εκθέσεων, εκδόσεων) να χειρίζεται χωριστά τις πληροφορίες που αποκτά ή δημιουργεί σχετικά με τα αντικείμενα. Δημιουργούνται, έτσι, ασυνέχειες στην καταγραφή και την τεκμηρίωση του αντικειμένου, όταν επί παραδείγματι τα δελτία συντήρησης τηρούνται στο αρχείο της υπηρεσίας συντήρησης, ενώ τα δελτία τεκμηρίωσης τηρούνται στους φακέλους του επιμελητή. Ακόμη και όταν υπάρχει ένα ενιαίο σύστημα, μια κοινή βάση δεδομένων, συχνά δεν ελέγχονται ή δεν επικαιροποιούνται τακτικά οι εγγραφές σε αυτή, με συνέπεια να δημιουργούνται πάλι αποσπασματικές και ελλιπείς εγγραφές. Αυτό συμβαίνει γιατί: α) δεν αποτελεί προτεραιότητα του μουσείου, β) δεν υπάρχουν δεσμευτικές διαδικασίες, γ) δεν υπάρχουν επαρκείς πόροι, δ) δεν υπάρχει εξειδικευμένο προσωπικό. Οφείλει το μουσείο να ελέγχει το περιεχόμενο που δημιουργεί, είτε με σκοπό να εναρμονίσει τις αποσπασματικές ανά υπηρεσία εργασίες είτε για να διαφυλάξει την ορθότητα των πληροφοριών που θα φτάσουν στο κοινό. Ως εκ τούτου, καλό θα ήταν να προβλεφθεί ένας ενδιάμεσος ρόλος, αυτός του/της *mediating interpreter*, όπως αναφέρει ο Blackaby (2003, σ. 213). Οφείλουμε, ωστόσο, να παραδεχτούμε ότι αυτός ο ρόλος είναι λιγότερο χρήσιμος για μικρές συλλογές, καθώς σε αυτή την περίπτωση θα μπορούσε να τον αναλάβει ο/η επιστημονικός/επιστημονική υπεύθυνος/υπεύθυνη του μουσείου.

Καλή πρακτική

Το Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα (ΟΠΣ) του Εθνικού Αρχείου Μνημείων (το οποίο τηρείται από τη Διεύθυνση Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου Μνημείων – ΔΔΕΑΜ)²⁹ φιλοξενεί ήδη υποδειγματικά σημαντικό αριθμό εγγραφών από 60 Περιφερειακές, Ειδικές Περιφερειακές Υπηρεσίες και μουσεία από όλη την επικράτεια που ανήκουν στο ΥΠΠΟ.

29 <https://nationalarchive.culture.gr/el/the-project> (τελευταία επίσκεψη 14/06/2025).

3.1.2 Διαδικασίες διαχείρισης πληροφορίας

Η διαχείριση της πληροφορίας³⁰ είναι βασική προϋπόθεση για να μπορούν τα μουσεία να κάνουν τη δουλειά τους καλά. Μάλιστα, άτομα με διαφορετικές αρμοδιότητες δημιουργούν, χειρίζονται ή χρειάζονται διαφορετικά είδη πληροφοριών.

Καθώς οι ανάγκες για πληροφορία ποικίλλουν ανά οργανισμό, το μουσείο οφείλει να εξετάσει το σύστημα αξιών του και να κατανοήσει τις ανάγκες του (συλλογές, κοινό, διαχείριση, πρότυπα και υποχρεώσεις, επιστημονική και τεχνολογική υποστήριξη) (Orna και Pettitt, 1998, σ. 23-25). Η ανάλυση αυτή μπορεί να μας καθοδηγήσει στον σχεδιασμό μιας πολιτικής τεκμηρίωσης συλλογών.

Βέβαια, οι ανάγκες του μουσείου για πληροφορία πηγάζουν εν πολλοίς από τις συλλογές: σχετίζονται με τα αντικείμενα, τις πληροφορίες γύρω από αυτά και τις πληροφορίες που δημιουργούνται για αυτά (Orna και Pettitt, 1998, σ. 25-29). Αυτά τα τρία επίπεδα δημιουργίας γνώσης μπορούν να μας καθοδηγήσουν στη συγκρότηση μιας διαδικασίας τεκμηρίωσης συλλογών, που θα ενώνει τη γνώση που δημιουργείται γύρω από τα αντικείμενα.

Ένα βασικό σημείο που πρέπει να αναλυθεί είναι ο ρόλος των δημιουργών ή καταναλωτών/καταναλωτριών των πληροφοριών που σχετίζονται με τις συλλογές. Με τον τρόπο αυτό, το μουσείο μετατοπίζει την εστίαση από το παραγόμενο αντικείμενο στη διαδικασία παραγωγής και οργανώνει το αποτύπωμα της εργασίας διαφορετικών υπηρεσιών ανά εργασία. Παράλληλα, ορίζει ποιος/ποια έχει την τελική ευθύνη για την εργασία/διαδικασία (process owner, π.χ. η υπηρεσία συλλογών), για το σύστημα που χρησιμοποιείται (system owner, π.χ. η υπηρεσία πληροφορικής για τη βάση δεδομένων) και για το έγγραφο που συγκεντρώνει τις πληροφορίες (document owner, π.χ. ο/η συντηρητής/συντηρήτρια για το Δελτίο Κατάστασης Διατήρησης). Ειδικότερα μπορεί να ορίζει τις αρμοδιότητες (τον ρόλο) και επί του εγγράφου: ποιος/ποια συντάσσει, ποιος/ποια ελέγχει και ποιος/ποια εγκρίνει (document author, reviewer, approver). Παραδείγματος χάριν, για τον συνοπτικό κατάλογο συλλογής υπεύθυνοι/υπεύθυνες συντάκτες/συντάκτριες θεωρούνται ο/η επιστημονικός/επιστημονική υπεύθυνος/υπεύθυνη και ο/η υπεύθυνος/υπεύθυνη συντήρησης και εγκρίνοντες/εγκρίνουσες τα μέλη της διοίκησης.

Αν δεν αναγνωρίζουμε ότι πληροφορίες σχετικά με ένα αντικείμενο δημιουργούνται από διαφορετικούς/διαφορετικές εργαζόμενους/εργαζόμενες, διακινδυνεύουμε: α) να έχουμε κατακερματισμένες πληροφορίες που πιθανώς θα μείνουν αναξιοποίητες ή θα χαθούν, β) να αποκλείσουμε την πρόσβαση σε πληροφορίες σε εργαζόμενους/εργαζόμενες που τη χρειάζονται, γ) να μην ανανεώνονται ή αναθεωρούνται συχνά οι πληροφορίες. Όλα τα παραπάνω μειώνουν την ποιό-

30 Παρόλο που υπάρχουν πιο πρόσφατοι ορισμοί της μουσειακής πληροφορίας, για τους σκοπούς του παρόντος κεφαλαίου ως πληροφορία νοείται η γνώση που γίνεται ορατή, δηλαδή αυτό στο οποίο μετατρέπεται η γνώση όταν ο άνθρωπος θέλει να τη μοιραστεί με άλλους ανθρώπους (Orna και Pettitt, 1998, σ. 20).

τητα των πληροφοριών και της εργασίας, ενώ αυξάνουν τον χρόνο της (καθώς απαιτείται επανάληψη της εργασίας) και φθείρουν τις εργασιακές σχέσεις, ενίοτε μάλιστα θέτουν υπό αμφισβήτηση την εμπιστοσύνη του κοινού και των εμπλεκόμενων μερών.

Επίσης, πρέπει να δούμε ποιιοί/ποιες χρησιμοποιούν τις πληροφορίες που παράγονται. Παρότι συνηθίζουμε να θεωρούμε ότι ο/η «πελάτης/πελάτισσα» μας είναι το κοινό, πολύ συχνά ο/η πρώτος/πρώτη χρήστης/χρήστρια³¹ είναι κάποιος/κάποια συνάδελφος ή συνεργάτης/συνεργάτιδα, ή και η ίδια η διοίκηση. Άρα, ο τρόπος που δημιουργούμε, αναθεωρούμε και διανέμουμε τις πληροφορίες σχετικά με τις συλλογές πρέπει να μπορεί να δημιουργεί διακριτά παραδοτέα ανά εργασία, τόσο συγκεντρωτικά όσο και αναλυτικά: κατάλογος αντικειμένων συλλογής (π.χ. για τις ανάγκες της πιστοποίησης), κατάλογος αντικειμένων που χρήζουν άμεσης συντήρησης (π.χ. για τις ανάγκες προγραμματισμού-προϋπολογισμού), δελτίο καταγραφής αντικειμένου ή δελτίο κατάστασης αντικειμένου (π.χ. για τις ανάγκες σχεδιασμού έκθεσης) κ.λπ. Ο φορέας μπορεί να ορίζει διαβαθμισμένα δικαιώματα πρόσβασης ανά χρήστη/χρήστρια και είδος πληροφοριών, ανάλογα με τις δεσμεύσεις του φορέα ή της συλλογής (π.χ. περιορισμένη πρόσβαση σε μη σχετικές υπηρεσίες για συμβάσεις ή συμφωνητικά ή συμβόλαια).

Παρόλο που στο παρόν κεφάλαιο αναλύεται η διαχείριση των πληροφοριών που σχετίζονται με τις συλλογές, αξίζει να αναφέρουμε ότι μεταξύ των δέκα τομέων μουσειακής πληροφορίας που θεωρούνται κρίσιμοι από τους Orna και Pettitt (1998, σ. 69) συναντάμε τους ακόλουθους: α) άνθρωποι και φορείς, β) μουσειακές συλλογές (και σχετικές πληροφορίες και αρχεία), γ) μουσειακά έργα (projects) και προϊόντα, δ) μουσειακό πλέγμα (museum grid), ε) επίσημα έγγραφα και αλληλογραφία, στ) στατιστικά, ζ) οικονομικά, η) εκπαίδευση.³² Όλοι οι παραπάνω τομείς αποτελούν ενότητες ή υποενότητες των ερωτηματολογίων αναγνώρισης και πιστοποίησης, αναδεικνύοντας έτσι τη σημασία της διαδικασίας διαχείρισης της μουσειακής πληροφορίας εν γένει.

3.1.2.1 Τεκμηρίωση συλλογής, βάσεις δεδομένων και μεταδεδομένα

Η μουσειακή τεκμηρίωση³³ ασχολείται με την ανάπτυξη και χρήση πληροφοριών

31 Για τους/τις χρήστες/χρήστριες πληροφοριών στο μουσείο, βλ. Orna και Pettitt, 1998, σ. 33-42.

32 Οι υπόλοιποι, που δεν αποτελούν ενότητες ή υποενότητες του ερωτηματολογίου ελέγχου αναγνώρισης και του ερωτηματολογίου πιστοποίησης, είναι: θ) ημερολόγια, ι) αναφορές, ευρετήρια, κατάλογοι.

33 Ο όρος *μουσειακή τεκμηρίωση* περιγράφει τη συγκέντρωση και την αξιοποίηση των πληροφοριών που σχετίζονται με τα μουσειακά αντικείμενα (ICOM CIDOC, 1998, σ. 11). Οι στόχοι της είναι: α) ασφάλεια των αντικειμένων, β) έλεγχος και ευρετηριασμός των αντικειμένων, γ) φυσική και νοητική πρόσβαση στα αντικείμενα, δ) ιστορία των αντικειμένων.

για τα αντικείμενα μιας μουσειακής συλλογής και τις διαδικασίες που υποστηρίζουν τη διαχείριση της συλλογής (Μπούνια, 2023, σ. 77). Η σημασία της για την προστασία και την ανάδειξη της συλλογής είναι κεφαλαιώδης.

Τα μουσεία συντάσσουν για τον σκοπό αυτό την πολιτική τεκμηρίωσης συλλογών, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει τις κατηγορίες δεδομένων και το είδος των πληροφοριών που συγκεντρώνονται, τους/τις υπεύθυνους/υπεύθυνες για τα παραπάνω, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους το μουσείο παρέχει πρόσβαση στις πληροφορίες. Όπως κάθε έγγραφο πολιτικής, περιγράφει επίσης το νομικό, θεσμικό και επαγγελματικό πλαίσιο αναφοράς.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Μπούνια (2023, σ. 77-118), ένα σύστημα μουσειακής τεκμηρίωσης μπορεί να είναι χειρόγραφο, ηλεκτρονικό ή υβριδικό, σε κάθε περίπτωση όμως πρέπει να τηρούνται πρότυπα (standards), τα οποία μπορεί να αφορούν τη δομή των δεδομένων, το περιεχόμενο, την ορολογία³⁴ ή τη διαδικασία. Πιο γνωστές προδιαγραφές δομής περιεχομένου είναι οι Διεθνείς Οδηγίες του International Committee for Documentation του ICOM (CIDOC) (ICOM CIDOC, 1995) και το βρετανικό σύστημα SPECTRUM.³⁵ Ως προς το περιεχόμενο, δημιουργήθηκαν θησαυροί λέξεων και κατάλογοι ελεγμένης ορολογίας, με πιο γνωστό τον θησαυρό όρων Art and Architecture Thesaurus.³⁶ Τέλος, για την ανταλλαγή και τη διασύνδεση πληροφοριών μεταξύ ετερογενών πηγών πληροφοριών πολιτισμικής κληρονομιάς, αναπτύχθηκε το Εννοιολογικό Μοντέλο Αναφοράς (Conceptual Reference Model – CRM) του CIDOC (Κωνσταντόπουλος κ.ά., 2005).

Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν αναπτυχθεί εμπορεύσιμες εφαρμογές διαχείρισης συλλογών, που αξιοποιούν προαναφερθέντα πρότυπα και λειτουργούν ως βάσεις δεδομένων. Σε αυτές συγκεντρώνονται δεδομένα και μεταδεδομένα για τα αντικείμενα, αλλά και σχετικά αρχεία σε διάφορες μορφές (εικόνας, εγγράφου κ.λπ.). Η προσαρμογή του συστήματος στις απαιτήσεις του φορέα γίνεται από ειδικό (π.χ. προσαρμογή σε πρότυπο, δημιουργία τυποποιημένων ερωτημάτων και αναφορών), είτε του παρόχου είτε του φορέα, και η ένταξη των πληροφοριών στο σύστημα γίνεται από ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό. Οι εγγραφές καλό είναι να ελέγχονται όχι μόνο αναλυτικά, ανά εγγραφή ως προς το περιεχόμενο, αλλά και συνολικά, ως προς τα μεταδεδομένα, ώστε να υπάρχει εναρμόνιση των εγγραφών σε σημαντικά πεδία (π.χ. για να μην χρησιμοποιείται διαφορετική ονομασία αντικει-

34 Με την ορολογία οι όροι ιεραρχούνται και ομαδοποιούνται (ICOM CIDOC, 1998, σ. 13). Διακρίνεται το γενικό από το ειδικό και σημαίνεται η σχέση μέρους-όλου, ώστε να είναι εφικτή η αναζήτησή τους μέσω της ευρύτερης ομάδας στην οποία εντάσσονται. Με τον λεξιλογικό έλεγχο ελέγχονται τόσο η μορφή των λέξεων (ορθογραφία, αριθμός, γένος) όσο και η σημασία των λέξεων (δηλώνονται και αποφεύγονται η συνωνυμία, η αμφισημία ή η πολυσημία) (ICOM CIDOC, 1998, σ. 12). Επιλέγεται ο πιο κοινός και εύχρηστος όρος, οι συνώνυμοι όροι αποκλείονται, οι σύνθετοι κατανέμονται σε ειδικότερα πεδία.

35 <https://collectionstrust.org.uk/spectrum/information-requirements/> / (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

36 <https://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/aat/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

μένου κατά περίπτωση: αγγείο, κεραμικό αγγείο, πήλινο αγγείο).

Προσοχή! Η σύνταξη των σχετικών κειμένων, η περιγραφή των σχετικών διαδικασιών, η τεκμηριωτική εργασία και οι από αυτή απορρέουσες υπηρεσίες προς το μουσείο ή προς το κοινό γίνονται ευκολότερα εάν στην ομάδα συμμετέχει τουλάχιστον ένα στέλεχος πολιτισμικής πληροφορικής και τεχνολογίας, το οποίο ανήκει στο τακτικό προσωπικό και η συμμετοχή του δεν είναι περιστασιακή.

Επίσης, σημειώνεται ότι τα μουσεία του ΥΠΠΟ χρησιμοποιούν το Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα του Εθνικού Αρχείου Μνημείων,³⁷ ενώ τα εκτός ΥΠΠΟ μουσεία μπορούν να αγοράζουν τα δικαιώματα χρήσης ηλεκτρονικών συστημάτων καταγραφής για τις συλλογές τους από το εμπόριο. Στην περίπτωση αυτή, είναι αναγκαία η καταβολή τέλους για την ανανέωση του δικαιώματος χρήσης.

Καλές πρακτικές

Πολιτική τεκμηρίωσης συλλογών: The National Gallery's Documentation Policy.³⁸

Οδηγίες για τη σύνταξη εγχειριδίου διαδικασίας τεκμηρίωσης συλλογών: Collections Trust.³⁹

Εγχειρίδιο διαδικασίας τεκμηρίωσης: The Egypt Centre Documentation Procedural Manual.⁴⁰

3.1.2.2 Έγγραφα

Όλες οι ενέργειες που ήδη περιγράψαμε αφήνουν ως αποτύπωμα ένα έγγραφο, για το οποίο το μουσείο πρέπει να μεριμνήσει: α) να δημιουργήσει το πρότυπο (template) που θα χρησιμοποιείται, β) να ορίσει ποιος/ποια το δημιουργεί, ποιος/ποια το τηρεί και σε ποιους/ποιες το διανέμει, γ) να αποφασίσει πού τηρείται και για πόσον καιρό (retention). Παρακάτω προτείνεται συνοπτικά η σύνδεση βασικών εγγράφων της διαδικασίας αναγνώρισης/πιστοποίησης μουσείων με βασικές διαδικασίες (Πίνακας 6).

37 Για το Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα του ΥΠΠΟ, βλ. @O.4.2.4.1.

38 https://www.nationalgallery.org.uk/media/16285/documentation-policy_2014.pdf (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

39 <https://collectionstrust.org.uk/resource/developing-a-documentation-procedures-manual/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

40 <https://www.egypt.swan.ac.uk/wp-content/uploads/2022/03/Documentation-Procedural-Manual-2022.pdf> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

Διαδικασία	Έγγραφο	Ιδιοκτήτης	Διατήρηση
Εμπλουτισμός συλλογής	Δωρητήριο Πρωτόκολλο δανεισμού	Μουσείο (διοίκηση/λογιστήριο/ πρωτόκολλο) Αντίγραφο εργασίας σε Υπηρεσία Συλλογών	Για πάντα
Εισαγωγή	Πρωτόκολλο παράδοσης- παραλαβής	Μουσείο (διοίκηση/λογιστήριο/ πρωτόκολλο) Αντίγραφο εργασίας σε Υπηρεσία Συλλογών	Για πάντα
Καταγραφή	Δελτίο κατάστασης διατήρησης	Υπηρεσία Συντήρησης	Για πάντα
Συντήρηση	Δελτίο συντήρησης	Υπηρεσία Συντήρησης	Για πάντα
Τεκμηρίωση	Δελτίο τεκμηρίωσης	Υπηρεσία Συλλογών	Για πάντα
Τεκμηρίωση	Δελτίο αρχειοθέτησης	Υπηρεσία Συλλογών	Για πάντα
Δανεισμός	Δελτίο εγκαταστάσεων	Μουσείο (διοίκηση/λογιστήριο/ πρωτόκολλο) Αντίγραφο εργασίας σε Υπηρεσία Συντήρησης και Υπηρεσία Συλλογών	Με το πέρας του δανεισμού

Πίνακας 6. Βασικές πληροφορίες διατήρησης εγγράφων.

3.1.2.3 Ειδικότητες που συνεργάζονται

Για τη σύνταξη της πολιτικής τεκμηρίωσης συλλογών, ιδανικά συνεργάζονται οι ακόλουθες ειδικότητες: α) επιμελητής/επιμελήτρια συλλογής, β) συντηρητής/συντηρήτρια συλλογής, γ) αρχειονόμος, δ) στέλεχος πολιτισμικής πληροφορικής και τεχνολογίας.

Κεντρικό ρόλο για την εξοικείωση με τις τεχνολογικές εφαρμογές έχει το στέλεχος πολιτισμικής πληροφορικής και τεχνολογίας.

3.1.3 Ουσιώδη ζητήματα

3.1.3.1 Δικαιώματα και υποχρεώσεις

Ατομικό δικαίωμα

Το Σύνταγμα (παρ. 1 του άρθρου 16) κατοχυρώνει την ελευθερία της τέχνης, της επιστήμης, της έρευνας και της διδασκαλίας, η ανάπτυξη και προαγωγή των οποίων ανάγεται συγχρόνως σε υποχρέωση του Κράτους.

Όπως αναφέρει η Βουδούρη (2003, σ. 141), ερμηνεύοντας το άρθρο και σχετικές αποφάσεις, συνάγεται, πρώτον, το ατομικό δικαίωμα πρόσβασης στα εκτιθέμενα στα μουσεία αντικείμενα, έργα τέχνης ή επιστήμης, και στις παράλληλες καλλιτεχνικές, επιστημονικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες των μουσείων και, δεύτερον, το ατομικό δικαίωμα πρόσβασης στα αντικείμενα των μουσειακών συλλογών, εκτιθέμενα και μη, και στα σχετικά πληροφοριακά δεδομένα, για επιστημονικούς και ερευνητικούς σκοπούς.

Η πρόσβαση στα μουσεία είναι καταρχήν ελεύθερη για όλους, χωρίς διακρίσεις ή δεσμεύσεις που σχετίζονται με την εθνικότητα, τη φυλή, το φύλο, τη γλώσσα, την εθνοτική καταγωγή, την κοινωνική προέλευση, την οικονομική κατάσταση, την υγεία, τις θρησκευτικές, πολιτικές και ευρύτερα ιδεολογικές πεποιθήσεις (Βουδούρη, 2003, σ. 141).

Το δικαίωμα αυτό μπορεί να περιοριστεί για λόγους α) διαφύλαξης, συντήρησης και ασφάλειας των αντικειμένων των μουσειακών συλλογών, β) υγείας και ασφάλειας των επισκεπτών ή του προσωπικού, γ) προστασίας ιδιωτικών απορρήτων ή προσωπικών δεδομένων, δ) λειτουργικής και τεχνικής φύσης (Βουδούρη, 2003, σ. 144, 146).

Οι φορείς υποχρεούνται να λαμβάνουν ειδικά θετικά μέτρα για τη διευκόλυνση της πρόσβασης στα μουσεία, προς όφελος ειδικών κοινωνικών κατηγοριών που δικαιούνται ειδικής φροντίδας από το Κράτος (@O.9).

Υποχρεώσεις που απορρέουν από τη δωρεά, τον δανεισμό ή την παραχώρηση χρήσης

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Pearce (2002, σ. 102), «η παρόρμηση του συλλέκτη για μακροχρόνια αναγνώριση είναι το κίνητρο για τη δωρεά πολλών συλλογών σε μουσεία και για τη χρηματοδότηση μουσείων που προορίζονται ακριβώς για τη φύλαξη και παρουσίαση μιας συγκεκριμένης συλλογής». Οι διαπραγματεύσεις που συνοδεύουν τέτοιες δωρεές ή κληροδοτήματα είναι συχνά λεπτές, ιδιαίτερα αν το μουσείο δεν επιθυμεί να παραλάβει το σύνολο του υλικού που προσφέρεται ή να αποδεχτεί όλους τους όρους του/της συλλέκτη/συλλέκτριας. Στις περιπτώσεις παραχώρησης κυριότητας (όχι μέσω αγοράς), το μουσείο οφείλει να αναφέρει τον/τη δωρητή/δωρητριά στη λεζάντα του αντικειμένου, όταν αυτό εκτίθεται ή παρουσιάζεται στο κοινό, και να ενημερώσει τον/τη δωρητή/δωρητριά

σε περίπτωση δανεισμού ή απομάκρυνσης του αντικειμένου. Επίσης, το μουσείο οφείλει να χειρίζεται τη δωρεά ή το δάνειο με διαφάνεια, τόσο απέναντι στον/στη δωρητή/δωρήτρια όσο και απέναντι στο κοινό. Ειδικότερα για τις περιπτώσεις αντικειμένων που σχετίζονται με συγκεκριμένα πρόσωπα, το μουσείο οφείλει να σέβεται τα προσωπικά δεδομένα που αρχειοθετεί για να τεκμηριώσει το αντικείμενο, συχνά με όρους που συναποφασίζονται με τον/τη δωρητή/δωρήτρια.

Τέλος, αν το μουσείο παραβεί κάποιον όρο του/της δωρητή/δωρήτριας κατά τη διαδικασία απομάκρυνσης του αντικειμένου από τη συλλογή, το αντικείμενο θα επιστρέψει στον/στη δωρητή/δωρήτρια (Gerstenblith, 2012, σ. 617).

Για όλους τους παραπάνω λόγους, ως χρήσιμο εργαλείο αναδεικνύεται η πολιτική εμπλουτισμού συλλογής.

3.1.3.2 Πρόσβαση σε συλλογές

Η ελευθερία της έρευνας κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα, άρα για την έγκριση ή την άρνηση πρόσβασης σε συλλογή για λόγους έρευνας απαιτείται η ύπαρξη όρων, οι οποίοι θα διασφαλίζουν την άσκηση του ίδιου δικαιώματος και από άλλους/άλλες ή θα προστατεύουν άλλα συνταγματικά κατοχυρωμένα έννομα αγαθά (Βουδούρη, 2003, σ. 203). Οι όροι αυτοί δεν μπορεί/πρέπει να στηρίζονται σε κριτήρια που εισάγουν αθέμιτες διακρίσεις κατά του/της ερευνητή/ερευνήτριας, όπως η εθνικότητα, το αν ανήκει σε επιστημονικό φορέα, δημόσιο ή ιδιωτικό, οι επιστημονικές ή ιδεολογικές απόψεις, καθώς και οι μεθοδολογικές επιλογές (Βουδούρη, 2003, σ. 204). Οι πληροφορίες αυτές μπορούν να περιέχονται στην πολιτική διαχείρισης συλλογής ή να αποτελούν διακριτή πολιτική πρόσβασης στη συλλογή για λόγους έρευνας και μελέτης.

Ειδικά για το ΥΠΠΟ, σύμφωνα με το π.δ. 4/2018 (Α' 7), χορήγηση αδειών μελέτης αρχαιολογικού υλικού σε ερευνητές/ερευνήτριες γίνεται από το Τμήμα Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιολογικών Χώρων, Μνημείων και Αρχαιολογικών Έργων της Διεύθυνσης Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων⁴¹ και από το Τμήμα Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιολογικών Χώρων, Μνημείων και Αρχαιολογικών Έργων της Διεύθυνσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων.⁴² Ειδικότερα για τη χορήγηση άδειας μελέτης αρχαιοτήτων εντός των μουσείων και των συλλογών εισηγούνται οι Εφορείες Αρχαιοτήτων.⁴³

41 Υποπ. εε) της περ. ε) της παρ. 3 του άρθρου 17.

42 Υποπ. εε) της περ. ε) της παρ. 3 του άρθρου 18.

43 Άρθρο 25.

3.1.3.3 Νομικά ζητήματα

Δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας

Είναι το δικαίωμα που αποκτούν οι πνευματικοί δημιουργοί, με τη δημιουργία του έργου. Περιλαμβάνει το δικαίωμα της εκμετάλλευσης του έργου (περιουσιακό δικαίωμα) και το δικαίωμα της προστασίας του προσωπικού τους δεσμού προς αυτό (ηθικό δικαίωμα).⁴⁴

Το περιουσιακό δικαίωμα δίνει στους/στις δημιουργούς την εξουσία (δικαίωμα) να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την αξιοποίηση του έργου τους, ενώ το ηθικό τους δίνει την εξουσία να αποφασίζουν για το έργο, ακόμη και μετά τη μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος. Το περιουσιακό δικαίωμα μπορεί να μεταβιβασθεί μεταξύ ζώντων ή αιτία θανάτου. Το ηθικό δικαίωμα είναι αμεταβίβαστο μεταξύ ζώντων. Μετά τον θάνατο του/της δημιουργού, το ηθικό δικαίωμα περιέρχεται στους/στις κληρονόμους του/της.

Επί έργων που δημιουργήθηκαν από μισθωτούς/μισθωτές σε εκτέλεση σύμβασης εργασίας, αρχικός/αρχική δικαιούχος του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος είναι ο/η δημιουργός. Αν δεν υπάρχει αντίθετη συμφωνία, στον/στην εργοδότη/εργοδότηρια μεταβιβάζονται αυτοδικαίως εκείνες μόνο οι εξουσίες από το περιουσιακό δικαίωμα που είναι αναγκαίες για την εκπλήρωση του σκοπού της σύμβασης. Το περιουσιακό δικαίωμα επί των έργων που δημιουργήθηκαν από τους/τις απασχολούμενους/απασχολούμενες με οποιαδήποτε σχέση εργασίας στο Δημόσιο ή σε Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, σε εκτέλεση του υπηρεσιακού τους καθήκοντος, μεταβιβάζεται αυτοδικαίως στον/στην εργοδότη/εργοδότηρια, εκτός αν υπάρχει αντίθετη συμφωνία.

Η πνευματική ιδιοκτησία διαρκεί όσο η ζωή του/της δημιουργού και εβδομήντα (70) χρόνια μετά τον θάνατό του/της. Για τα έργα συνεργασίας, η πνευματική ιδιοκτησία διαρκεί όσο η ζωή του/της τελευταίου/τελευταίας επιζώντος/επιζώσας δημιουργού και εβδομήντα (70) χρόνια μετά τον θάνατό του/της. Η διάρκεια προστασίας ενός οπτικοακουστικού έργου λήγει εβδομήντα (70) έτη μετά τον θάνατο του/της τελευταίου/τελευταίας επιζώντος/επιζώσας μεταξύ των ακόλουθων προσώπων: του/της κυρίου/κυρίας σκηνοθέτη, του/της σεναριογράφου, του/της συγγραφέως διαλόγων και του/της συνθέτη/συνθέτριας μουσικής που γράφτηκε ειδικά για να χρησιμοποιηθεί στο οπτικοακουστικό έργο. Τα έτη υπολογίζονται από την 1η Ιανουαρίου του έτους το οποίο έπεται του θανάτου.

Οι εφαρμογές του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας στον κόσμο των μουσικών είναι πολλές.⁴⁵ Ειδική αναφορά σε αυτό πρέπει να γίνεται στις συμβάσεις (έργου ή εργασίας), είτε αφορούν εργαζόμενους/εργαζόμενες είτε εξωτερικούς/

44 Ν. 2121/1993 (Α' 25), που τροποποιήθηκε με τους ν. 2557/1997 (Α' 271) και ν. 5046/2023 (Α' 137).

45 Απαιτείται, επίσης, να ληφθεί υπόψη για τη δημιουργία νέων μουσειακών παραγωγών (εποπτικό ή εικονογραφικό υλικό σε εκθέσεις, εκδόσεις, εκπαιδευτικό υλικό, οπτικοακουστικές ή πολυμεσικές εφαρμογές) και παράλληλων δράσεων σε μουσεία (εκδηλώσεις, προβολές, συναυλίες κ.λπ.).

εξωτερικές συνεργάτες/συνεργάτιδες. Οι εργαζόμενοι/εργαζόμενες στα μουσεία οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τόσο το κόστος για την παραχώρηση δικαιώματος χρήσης όσο και τον χρόνο έγκρισης αυτής.

Τέλος, συχνά ζητείται από τα μουσεία τρίτοι φορείς ή ιδιώτες να χρησιμοποιήσουν υλικό πνευματικής ιδιοκτησίας του φορέα. Στην περίπτωση αυτή, πρέπει να έχει προβλεφθεί διαδικασία αίτησης για το κοινό, καθώς και να έχει περιγραφεί ένα σύνολο αρχών που θα επιτρέπει τη λήψη της σχετικής απόφασης. Στην περίπτωση που η παραχώρηση δικαιώματος χρήσης συνεπάγεται την καταβολή αμοιβής προς όφελος του μουσείου, θα πρέπει να υπάρχει και η αντίστοιχη διαδικασία, ώστε η παραχώρηση να γίνεται με τον προσήκοντα τρόπο.

Δέουσα επιμέλεια

Σχετίζεται άμεσα με την απόκτηση αντικειμένων στις συλλογές⁴⁶ και διασφαλίζει ότι το μουσείο έλεγξε ενδελεχώς την προέλευση του προς εισαγωγή αντικειμένου, ώστε να διαπιστώσει αν αυτό υπήρξε προϊόν παράνομης διακίνησης (αναλυτικά στο @O.1.4.3).

Προσωπικά δεδομένα

Ζητήματα προσωπικών δεδομένων αναφορικά με τις συλλογές μπορεί να σχετίζονται με προσωπικά στοιχεία δωρητών/δωρητριών, δημιουργών και ερευνητών/ερευνητριών (αναλυτικά στο @O.1.6).

Καλές πρακτικές

Πολιτική προσωπικών δεδομένων: Παιδικό Μουσείο Θεσσαλονίκης,⁴⁷ Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης,⁴⁸ Μουσείο Ακρόπολης,⁴⁹ Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος,⁵⁰ Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου.⁵¹

46 Ειδικά για την κινητικότητα των συλλογών και για τις ενέργειες που προηγούνται, βλ. Μπούνια, 2013, σ. 70-74. Το παρόν θεσμικό και ρυθμιστικό πλαίσιο ορίζεται στον ν. 5021/2023 (Α' 31).

47 <https://paidikomouseio.gr/oroi-chrisis-politiki-prostasias-prosopikon-dedomenon/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

48 <https://kidscontest.cycladic.gr/oroi-chrisis-politiki-prostasias-prosopikon-dedomenon/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

49 <https://www.theacropolismuseum.gr/politiki-prosopikon-dedomenon> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

50 <https://www.jewishmuseum.gr/prosopika-dedomena/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

51 <https://www.lesvosmuseum.gr/prosopika-dedomena> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

3.1.3.4 Προστασία συλλογής

Η προστασία των συλλογών είναι βασικό μέλημα των μουσείων.

Για την ασφάλιση της συλλογής με συμβόλαιο περιουσίας, απαραίτητη είναι η εκτίμηση του κόστους της. Αυτή είναι εύκολη σε περιπτώσεις αγοράς αντικειμένων, αλλά δύσκολη όταν η συλλογή περιέχει και δωρεές. Στην περίπτωση αυτή, απαιτείται έκθεση εκτίμησης, η οποία συντάσσεται από ειδικούς εκτιμητές. Η εκτίμηση της συλλογής είναι κοστοβόρα, χρονοβόρα, αλλά συχνά αναγκαία.

Για ασφάλιση συλλογών σε κίνηση, το άρθρο 36 του ν. 5021/2023 (Α' 31) εκσυγχρονίζει το πλαίσιο διενέργειας των περιοδικών εκθέσεων που διοργανώνουν τα μουσεία της χώρας, μέσω της ανάληψης από το Κράτος της εγγυητικής υποχρέωσης αποζημίωσης σε περίπτωση απώλειας ή φθοράς των πολιτιστικών αγαθών και της απαλλαγής των μουσείων από το βάρος των ιδιωτικών ασφαλιστρών.

Προσοχή! Στην περίπτωση δανεισμού αντικειμένων εκτός μουσείου, το ασφαλιστήριο συμβόλαιο πρέπει να περιγράφει τη μετακίνηση των αντικειμένων από το μουσείο προέλευσης στο μουσείο προορισμού, τις εργασίες τοποθέτησης του αντικειμένου, το διάστημα έκθεσης, τις εργασίες απεγκατάστασης και την επιστροφή του αντικειμένου στο μουσείο προέλευσης. Στην περίπτωση δανεισμού αντικειμένων που ανήκουν σε συλλογές ιδιωτών, το ασφαλιστήριο συμβόλαιο μεταξύ ασφαλιστή και ασφαλιζόμενου πρέπει να προσφέρει την κάλυψη των εκθεμάτων για τη χρονική περίοδο που οριοθετείται από την απομάκρυνση του έργου από τον τοίχο του σπιτιού του ιδιοκτήτη έως και την εκεί επιστροφή του (wall to wall ή nail to nail policy), καθώς και για όλες τις περιπτώσεις κινδύνου (all risks policy). Αν ο προϋπολογισμός της έκθεσης το επιτρέπει, θα ήταν φρόνιμο να καλύπτεται ασφαλιστικά η έκθεση και σε περίπτωση ακύρωσής της για λόγους που δεν εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του διοργανωτή (cancellation policy), αλλά και για το ενδεχόμενο πρόκλησης σωματικής βλάβης ή υλικής ζημίας σε τρίτο πρόσωπο (third party liability) (Κοσκινά και Γλύτση, 2003, σ. 127).⁵²

Για τη διαδικασία της αναγνώρισης/πιστοποίησης, είναι πολύ σημαντικό το μουσείο να μπορεί να αποδείξει ότι έχει επιδείξει τη δέουσα επιμέλεια πριν εντάξει ένα αντικείμενο στη συλλογή. Επίσης, ειδικά για τα αρχαία και νεότερα κινητά μνημεία, το μουσείο οφείλει να μεριμνήσει ώστε: α) να δηλωθούν στην αρμόδια υπηρεσία του ΥΠΠΟ, β) να αναφέρει περιοδικά τυχόν νέες προσκτήσεις.⁵³

52 Σχετικά με την αποθήκευση και την έκθεση των αντικειμένων, βλ. @O.5.2.

53 Ειδικότερα για τη διακίνηση των πολιτιστικών αντικειμένων και τον έλεγχο νομιμότητας της προέλευσης των μουσειακών αντικειμένων, βλ. @O.1.4.2 και @O.1.4.3.

3.1.3.5 Αποφασίζοντας για την ανάδειξη της συλλογής, εντός και εκτός μουσείου

Όπως είδαμε παραπάνω, η πρόσβαση στα αντικείμενα είναι ατομικό δικαίωμα. Ωστόσο, εναπόκειται στο μουσείο να κρίνει αν θα εκθέσει ένα αντικείμενο ή αν θα το καταστήσει προσβάσιμο με άλλους τρόπους.

Η χρήση των αντικειμένων σχετίζεται με διαχειριστικούς στόχους και δεσμεύσεις που συνδέονται με, αλλά ενίοτε ξεπερνούν, τα χαρακτηριστικά του αντικειμένου. Πριν από οποιαδήποτε ενέργεια, ο/η υπεύθυνος/υπεύθυνη συντήρησης πρέπει να ελέγξει τα αντικείμενα και να αποφανθεί για το αν αυτά μπορούν να μετακινηθούν και κάτω από ποιες προϋποθέσεις.

Στην περίπτωση της έκθεσης αρχαιοτήτων ή νεότερων μνημείων, απαιτείται να τηρούνται οι περιβαλλοντικοί όροι για την καλή διατήρησή τους (υγρασία, θερμοκρασία, φωτισμός), όπως έχουν τεθεί από την αρμόδια υπηρεσία του ΥΠΠΟ. Για αντικείμενα εκτός θεσμικού πλαισίου προστασίας, η απόφαση μπορεί να βαρύνει αποκλειστικά το μουσείο. Για την ορθή λήψη αποφάσεων, το μουσείο οφείλει να λάβει επίσης υπόψη τους διαθέσιμους πόρους του:⁵⁴ οικονομικούς πόρους, ανθρώπινο δυναμικό, διαθεσιμότητα υποδομών (χώρων αποθήκευσης, έκθεσης και εργασίας) και τεχνολογικούς πόρους για τη διαχείριση των πληροφοριών.

Στην περίπτωση δανεισμού, ο δανειζόμενος αποστέλλει αίτημα στον δανειστή και αποδεικνύει την καταλληλότητα των εγκαταστάσεων του συντάσσοντας ένα Δελτίο Κτηριακών Υποδομών.⁵⁵ Ο δανειστής παρέχει τα σχετικά Δελτία Κατάστασης Αντικειμένων. Μεταξύ δανειζόμενου και δανειστή συνάπτεται συμφωνητικό δανεισμού και τα δανειζόμενα αντικείμενα ασφαλιζονται.

Καλές πρακτικές

Στο Ίδρυμα Smithsonian λειτουργεί γραφείο που στοχεύει να σχεδιάζει κεντρικά, να ερευνά και να αξιολογεί διάφορους τομείς της λειτουργίας του.⁵⁶ Χαρακτηριστική είναι η έρευνα «Concern at the core: Managing Smithsonian Collections», η οποία σκόπευε να συγκεντρώσει πληροφορίες, να προβεί σε συμπεράσματα και να κάνει προτάσεις για την ορθή πολιτική και διαχείριση των συλλογών.⁵⁷ Άλλο

54 https://repository.si.edu/bitstream/handle/10088/17230/opanda_CMExecSum.pdf?sequence=1&isAllowed=y (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

55 Αναλυτικά στο @O.5.

56 Σήμερα γνωστό ως Smithsonian Organization and Audience Research [παλαιότερα Institutional Studies Office (ISO) και Office of Policy and Analysis (OP&A)], το γραφείο επιδιώκει να προωθήσει την οργανωσιακή αποτελεσματικότητα εντός του Smithsonian και να προαγάγει μια ανώτερη εμπειρία για όλες τις ομάδες κοινού του φορέα. Βλ. <https://soar.si.edu/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

57 https://repository.si.edu/bitstream/handle/10088/17230/opanda_CMExecSum.pdf?sequence=1&isAllowed=y (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

χρήσιμο παράδειγμα είναι το μοντέλο που δημιουργήθηκε από τον ίδιο φορέα για τον υπολογισμό των απασχολούμενων στη διαχείριση των συλλογών ανά ισοδύναμο πλήρους απασχόλησης (full-time equivalent), το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να υπολογιστούν οι ανάγκες σε προσωπικό σε διάφορα επίπεδα της διαχείρισης της συλλογής, ανάλογα με τις προτεραιότητες που κάθε φορέας/διοίκηση θέτει.⁵⁸ Ο ίδιος φορέας έχει συντάξει και δημοσιεύσει, επίσης, στρατηγικό πλάνο για το ανθρώπινο κεφάλαιο που απασχολεί ή πρόκειται να απασχολήσει.⁵⁹

3.1.3.6 Ειδικότητες που συνεργάζονται

Βασική ειδικότητα για τη διασφάλιση του σεβασμού όλων των ουσιωδών ζητημάτων είναι αυτή του/της νομικού συμβούλου. Συνεργάζεται με τον/τη διευθυντή/διευθύντρια του μουσείου, ώστε: α) να ελέγχεται η νομιμότητα των ενεργειών του μουσείου, β) να προστατεύεται η συλλογή και εν γένει η πολιτιστική κληρονομιά και η πνευματική δημιουργία, γ) να δημιουργηθούν πρότυπα εγγράφων του φορέα και να ελέγχεται κάθε νέο νομικό έγγραφο. Για τους παραπάνω σκοπούς, μπορεί επίσης να συνεργάζεται με επιστημονικά ή διοικητικά στελέχη του φορέα.

58 <https://soar.si.edu/sites/default/files/reports/05.04.concernatthecore.model.pdf> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

59 <https://soar.si.edu/sites/default/files/reports/2016.sp.humancapital.pdf> (τελευταία επίσκεψη 29/12/2023).

3.2 ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΑΚΟ ΚΕΛΥΦΟΣ

Το μουσειακό κέλυφος αποτελεί τον φυσικό χώρο, τα κτήρια και τον περιβάλλοντα χώρο τους, που θα υποδεχθεί τις μουσειακές συλλογές, τους/τις εργαζόμενους/εργαζόμενες του μουσείου, τους/τις επισκέπτες/επισκέπτριες και όλες τις υποδομές, τις εγκαταστάσεις και τον εξοπλισμό που απαιτούνται για την υποστήριξη της λειτουργίας του. Το κτήριο του μουσείου είναι κτήριο δημόσιας χρήσης και χώρος συνάθροισης κοινού.

3.2.1 Το κτήριο

Το πλαίσιο των βασικών κανόνων για τα μουσεία έχει θεσπιστεί μέσα από τον Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM για τα μουσεία (ICOM, 2009). Ο σχεδιασμός του μουσειακού κελύφους θα πρέπει να υπηρετεί την προστασία και προβολή της φυσικής και πολιτιστικής, υλικής και άυλης, κληρονομιάς που το μουσείο στεγάζει, καθώς και τους ανθρώπινους, φυσικούς και χρηματοοικονομικούς πόρους που διατίθενται για τον σκοπό αυτό. Ταυτόχρονα, η αρχιτεκτονική του θα πρέπει να προάγει την απόκτηση, διαφύλαξη και προβολή των συλλογών του, με σκοπό να συμβάλλει στην προστασία της φυσικής, πολιτιστικής και επιστημονικής κληρονομιάς, ενώ παράλληλα θα πρέπει να θέτει τις προϋποθέσεις προκειμένου να ενισχύει τον μορφωτικό του ρόλο και να προσελκύει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό ατόμων από τις κοινότητες, τις τοπικές κοινωνίες ή τις ομάδες τις οποίες εξυπηρετεί. Πρωτίστως, το κτήριο του μουσείου οφείλει να υπηρετεί την επιτέλεση της λειτουργίας του: να διαφυλάττει και να προστατεύει τη συλλογή του, να παρουσιάζει στο κοινό το εκθεσιακό του αφήγημα και να φιλοξενεί τις παράπλευρες δράσεις που ολοκληρώνουν το εκθεσιακό του πρόγραμμα (@O.6). Από την άποψη αυτή, η «αρχιτεκτονική» του ποιότητα θα πρέπει να είναι συνυφασμένη με τη «μουσειακή» του ποιότητα. Η τελευταία εντοπίζεται στην εκθεσιακή εμπειρία (π.χ. αίσθηση φωτισμού, κλίμακα χώρου ως προς την κλίμακα των εκθεμάτων, διαδοχή χώρων σε σχέση με τη διαδοχή των εκθεσιακών ενοτήτων κ.ο.κ.) (Τζώνος, 2013, σ. 17-18).

Επιπλέον, ο σχεδιασμός του μουσείου, ως δημόσιου κτηρίου, θα πρέπει να είναι τέτοιος που να προστατεύει καταρχάς την ασφάλεια του προσωπικού και των επισκεπτών/επισκεπτριών του, αλλά και των πολιτιστικών αγαθών που στεγάζει, από πιθανούς γεωλογικούς, γεωγραφικούς, μετεωρολογικούς, δομικούς και ανθρωπογενείς κινδύνους (Roberts και Hutchins, 2011) (@O.5 και @O.10). Αυτό επιτυγχάνεται με τον σχεδιασμό παθητικών και ενεργητικών συστημάτων ελέγχου που σχετίζονται με την ασφάλεια (σχέση κτηριακού κελύφους με τον περιβάλλοντα χώρο, κίνδυνο φωτιάς, πλημμύρας ή σεισμού, φύλαξη και ασφάλεια εκθεμάτων κ.ά.) και την προληπτική συντήρηση (καθαρότητα αέρα, σταθερότητα θερμοκρασίας – σχετικής υγρασίας, φωτισμό και δομικά υλικά του κτηρίου και των εκθεσιακών κατασκευών) (Τζώνος, 2013, σ. 121-124). Όσον αφορά τις κλιματολογικές συνθήκες, οι βασικοί παράγοντες που θα πρέπει να ελέγχονται σε επίπεδο προ-

στασίας των πολιτιστικών αγαθών είναι η υγρασία, η ακτινοβολία, η θερμοκρασία, οι δονήσεις, η ποιότητα του αέρα και η ρύπανση, ενώ ειδική μέριμνα θα πρέπει να λαμβάνεται σε περιπτώσεις αντικειμένων που προέρχονται από ενάλιο ή ανασκαφικό περιβάλλον (@O.5). Κάθε αντικείμενο έχει τις δικές του ανάγκες όσον αφορά το περιβάλλον έκθεσης, αλλά η συνύπαρξη πολλών ειδών στους εκθεσιακούς και αποθηκευτικούς χώρους του μουσείου απαιτεί την τομή των συνόλων των περιβαλλοντικών παραμέτρων του καθενός ξεχωριστά (Carle, 2012· Thomson, 1986).

Το κέλυφος του μουσείου είναι συχνά υφιστάμενο κτήριο, σε αρκετές περιπτώσεις νεότερο μνημείο, και ορισμένες φορές εντάσσεται σε αρχαιολογική ζώνη προστασίας, παραδοσιακό προστατευόμενο σύνολο, ζώνη ιδιαίτερου κάλλους ή παραδοσιακό πολεοδομικό ιστό. Στις περιπτώσεις αυτές, αποτελεί πρόκληση ο σχεδιασμός των επεμβάσεων σε υφιστάμενο κτίσμα ή ο εξαρχής σχεδιασμός ενός νέου κτηρίου. Ζητούμενο του σχεδιασμού είναι να καλύπτονται οι ειδικές ανάγκες του μουσείου, χωρίς παρεμβάσεις στη δομή του που να αλλοιώνουν τα μνημειακά του χαρακτηριστικά ή στο μνημειακό του περιβάλλον που να αλλοιώνουν την ταυτότητα του οικισμού ή του τοπίου. Ειδικά ως προς το ζήτημα της ένταξης ενός νέου κτηρίου σε προστατευόμενο περιβάλλον, η λύση θα πρέπει να αναζητηθεί στη σύνθεση χαρακτηριστικών που να το διαφοροποιούν από τα υφιστάμενα δομημένα ή φυσικά στοιχεία, αλλά χωρίς να επιβάλλεται σε αυτά.

Με βάση το διεθνές θεσμικό πλαίσιο για την αρχιτεκτονική κληρονομιά, που περιλαμβάνει τη Χάρτα της Βενετίας (1964),⁶⁰ τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της Ευρώπης (Γρανάδα 1985) και τη Σύμβαση της UNESCO για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (Παρίσι 1972), το ιστορικό μνημείο δεν αποτελεί μεμονωμένο αρχιτεκτονικό στοιχείο, αλλά υλικό και νοηματικό φορέα ενός ευρύτερου χωρικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος. Το μνημείο είναι αναπόσπαστο από τον χώρο στον οποίο είναι τοποθετημένο και από τις ιστορικές περιόδους που αντιπροσωπεύει. Το κτήριο του μουσείου οφείλει να αφομοιώνει όλα τα στοιχεία που ορίζει το σύνθετο χωρικό και νοηματικό πλαίσιο στο οποίο ανήκει, ισορροπώντας μεταξύ των αυξημένων περιβαλλοντικών απαιτήσεων, που ορίζονται από τον ενδεχόμενο μνημειακό του χαρακτήρα, το ιστορικό και το φυσικό του περιβάλλον. Για τον σκοπό αυτό, έπειτα από πλήρη ιστορική τεκμηρίωση, θα πρέπει να ακολουθείται σχεδιασμός που να υποστηρίζει την παρέμβαση νοηματικά και δεοντολογικά, υπερβαίνοντας την απλή ανάγκη εκμετάλλευσης του κτηρίου και του περιβάλλοντός του για τις ανάγκες του μουσείου. «Παρεμβαίνω σε ένα παλαιό αρχιτεκτόνημα σημαίνει εκδηλώνω σεβασμό συνδυασμένο με τόλμη και βαθιά αίσθηση ανάγκης για συνέχεια», τονίζει ο Φιλιππίδης (2006, σ. 8).

Η συνύπαρξη μνημείων και μουσείων έχει μακρά παράδοση, είτε γιατί ο σχεδιασμός των κτηρίων μουσείων διέπεται από μνημειακότητα είτε γιατί επιλέγονται υφιστάμενα μνημειακά κτήρια ή κτήρια σε μνημειακό περιβάλλον για να στεγά-

60 Όπως αυτή οριστικοποιήθηκε στα διεθνή συνέδρια του ICOMOS.

σουν μουσεΐα (Ευγενΐδου, 2008, σ. 41). Η προστασία και αξιοποίηση των μνημείων και η ανάδειξή τους μέσω των μουσείων είναι ιδέες συγγενικές και αποτελούν πυλώνες των νεωτερικών κοινωνιών της Δύσης. Τα μεγάλα ευρωπαϊκά μουσεΐα που στεγάζονται σε παλιά ανάκτορα δείχνουν πόσο διαδεδομένη είναι αυτή η πρακτική, ενώ η περίπτωση της Tate Modern του Λονδΐνου, που στεγάζεται σε ιστορικό βιομηχανικό κτήριο, δείχνει πως αυτή η τάση επεκτείνεται και στα ιστορικά βιομηχανικά κτήρια (Φιλίππου, 2008, σ. 35). Με τον ίδιο τρόπο αξιοποιήθηκαν τα βιομηχανικά κτήρια που στεγάζουν το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης της Ρώμης (εργοστάσιο ζυθοποιΐας της Peroni) και το Centrale Montemartini στη Ρώμη (σταθμός παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας), το Μουσείο Μπενάκη στην οδό Πειραιώς, το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (εργοστάσιο ζυθοποιΐας Φιξ) και το Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης (εργοστάσιο ΧΥΜΟΦΙΞ) (Τζώρτζη, 2012, σ. 15).

Στο πνεύμα αυτής της τάσης δεν θα πρέπει, ωστόσο, να παραγνωρίζονται τα ποικίλα σημασιολογικά και πραγματολογικά επίπεδα των μνημείων, αλλά αυτά να αναδεικνύονται και να εντάσσονται στις νέες τους χρήσεις. Ο Κωνσταντΐος (2003, σ. 168) αναφέρει σχετικά με τα βιομηχανικά μνημεία: «Το βιομηχανικό μνημείο είναι ο μάρτυρας ολοκληρωτικών αλλαγών, μέσα και έξω από το εργοστάσιο. Δεν είναι λοιπόν μόνο η νέα τεχνολογία. Ξαναβρίσκουμε μπροστά μας, γύρω από το αντικείμενο και την τεχνική, τις αλλοτριωμένες παραγωγικές δυνάμεις και τις σχέσεις παραγωγής όχι με την αφαιρετικότητα της πολιτικής οικονομίας, αλλά ως υλικό που διαβάζεται στο επίπεδο μιας αρχαιολογικής στρωματογραφίας».

Ός εκ τούτου, δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να υποβαθμίζεται ο ιστορικός χαρακτήρας των υφιστάμενων κτηρίων (Alfrey και Putnam, 1992, σ. 40), που είναι άλλωστε αναπόσπαστο στοιχείο της ταυτότητάς τους, με παρεμβάσεις επιφανειακού «εξωραϊσμού». Εξΐσου σημαντική είναι και η νοητή και φυσική σύνδεση του χώρου του μουσείου με το δίκτυο των ιστορικών ή φυσικών μνημείων της ευρύτερης περιοχής.

Τα μουσεΐα αποτελούν πρότυπα σεβασμού στο περιβάλλον, στην πολιτιστική κληρονομιά, στην ανθρώπινη υλική και πνευματική δημιουργία. Το μήνυμα αυτό θα πρέπει να μεταφέρεται μέσα από τα κτήρια, τις εγκαταστάσεις και τον τρόπο διαχείρισής τους.

Καλές πρακτικές

Η υπόγεια ανάπτυξη των νέων κτηρίων του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου διατήρησε την κλίμακα και το ύφος της εσωτερικής αυλής του ιστορικού συγκροτήματος του Μεγάρου της Δούκισσας της Πλακεντίας στην Αθήνα.

Το κτήριο του Μουσείου Περιβάλλοντος Στυμφαλίας αναδύεται από το τοπίο, ενώ η επιλογή των υλικών και η διάσπαση του όγκου του διευκολύνει την ήπια ένταξή του σε αυτό.

3.2.1.1

Το θεσμικό και ρυθμιστικό πλαίσιο που διέπει την ανέγερση και τη χρήση κτηρίων μουσείων

Όλα τα κτήρια, οι κτηριακές κατασκευές και οι εγκαταστάσεις των μουσείων πρέπει να υφίστανται νομίμως και ο φορέας που τα διαχειρίζεται πρέπει να έχει νόμιμα την κυριότητα ή το δικαίωμα χρήσης τους.

Για τη διαμόρφωση υφιστάμενων κτηρίων σε μουσεία ή για την ανέγερση νέων κτηρίων μουσείων είναι απαραίτητη η συνεργασία με ομάδα μηχανικών που θα αναλάβει τη διερεύνηση των όρων δόμησης που ισχύουν κατά περίπτωση, θα συντάξει τις απαραίτητες μελέτες, θα τις υποβάλει στα αρμόδια όργανα ελέγχου της κεντρικής κυβέρνησης ή/και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και θα φροντίσει για την έκδοση των αδειών δόμησης. Η ομάδα μηχανικών που απαιτείται για το σύνθετο έργο του σχεδιασμού και της αδειοδότησης ενός κτηρίου μουσείου θα πρέπει να περιλαμβάνει, κατ' ελάχιστο, τις παρακάτω ειδικότητες διπλωματούχων μηχανικών, με νόμιμη άδεια άσκησης επαγγέλματος:

α) Αρχιτέκτονα (για τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό του κτηρίου και τον συντονισμό των λοιπών μελετών).

β) Πολιτικό μηχανικό (για τη στατική μελέτη του κτηρίου).

γ) Μηχανολόγο μηχανικό/ηλεκτρολόγο (για τον σχεδιασμό των ηλεκτρολογικών και υδραυλικών εγκαταστάσεων, των συστημάτων πυρασφάλειας κ.λπ.).

δ) Τοπογράφος (σε περίπτωση που δεν υπάρχει επικαιροποιημένο τοπογραφικό διάγραμμα με συντεταγμένες του Ελληνικού Γεωδαιτικού Συστήματος Αναφοράς).

Σε γήπεδα που βρίσκονται εκτός σχεδίων πόλεως και εκτός ορίων των νομίμως υφιστάμενων οικισμών προ του 1923 που στερούνται ρυμοτομικού σχεδίου, η δόμηση είναι δυνατή με ειδικούς όρους και περιορισμούς.

Σε περιοχές εντός εγκεκριμένου ρυμοτομικού σχεδίου, εφαρμόζονται όλες οι διατάξεις του εκάστοτε ισχύοντος Οικοδομικού Κανονισμού. Σε ισχύ βρίσκεται ο ν. 4067/2012 (Α' 79) (Νέος Οικοδομικός Κανονισμός).

Οι όροι δόμησης, από τους οποίους προκύπτουν τα γεωμετρικά, μετρικά και μορφολογικά στοιχεία που πρέπει να διέπουν τα νέα κτίσματα, και οι νόμοι που διέπουν τη χρήση των κτηρίων διαμορφώνονται από:

- Τις διατάξεις του Νέου Οικοδομικού Κανονισμού (ΝΟΚ), του Κτιριοδομικού Κανονισμού [Υ.Α. 3046/304/1989 (Δ' 59)] και λοιπών νομοθετικών διαταγμάτων, προεδρικών διαταγμάτων, υπουργικών αποφάσεων που αφορούν αντίστοιχα έργα [όπως το π.δ. 696/1974 (Α' 301), η Υ.Α. ΔΝΣβ/1732/ΦΝ 466 (Β' 1047) κ.ά.], όπως έχουν επικαιροποιηθεί και ισχύουν σήμερα.
- Τις διατάξεις του ν. 4495/2017 (Α' 167) «Έλεγχος και προστασία του Δομημένου Περιβάλλοντος και άλλες διατάξεις».

- Τις διατάξεις του ν. 4759/2020 (Α' 245) «Εκσυγχρονισμός της Χωροταξικής και Πολεοδομικής Νομοθεσίας και άλλες διατάξεις».
- Την Υ.Α. ΥΠΕΝ/ΔΜΕΑΑΠ/99709/796/22-10-2021 (Β' 5045) «Τεχνικές Προδιαγραφές Μελέτης Προσβασιμότητας».
- Τον Κανονισμό Ενεργειακής Απόδοσης Κτηρίων (ΚΕΝΑΚ).
- Τις Ελληνικές Τεχνικές Προδιαγραφές (ΕΤΕΠ).
- Τις κεντρικές, περιφερειακές ή δημοτικές αποφάσεις και εγκρίσεις που αναφέρονται σε ειδικές κατασκευές κ.λπ.
- Τις τοπικές δεσμεύσεις λόγω Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, Πυροσβεστικής Υπηρεσίας, γειτνίασης με αγωγούς υψηλής τάσης ΔΕΗ κ.λπ.

Η Πολιτεία έχει προσδιορίσει τα περιεχόμενα των κτηριακών μελετών (προμελέτη, οριστική μελέτη και μελέτη εφαρμογής) με γενικό τρόπο στο π.δ. 696/1974 (Α' 301) και τα έχει εξειδικεύσει περαιτέρω στην Υ.Α. ΔΝΣβ/1732/ΦΝ 466 (Β' 1047).

Οι οικοδομικές άδειες εκδίδονται από τις Υπηρεσίες Δόμησης των Δήμων. Αν το κτήριο είναι χαρακτηρισμένο μνημείο ή εντάσσεται σε προστατευόμενο περιβάλλον, ενδέχεται κατά περίπτωση να απαιτείται η γνωμοδότηση, θεώρηση ή έγκριση από τα Κεντρικά Συμβούλια (Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο, Συμβούλιο Νεωτέρων Μνημείων, Συμβούλιο Μουσείων), τα Τοπικά Συμβούλια Μνημείων, τα Συμβούλια Αρχιτεκτονικής, τη Δασική Υπηρεσία ή την Πυροσβεστική Υπηρεσία.

3.2.1.2 Η ευρύτερη περιοχή και η θέση του κτηρίου

Η επιλογή της θέσης για τη δημιουργία ενός μουσείου έχει μεγάλη σημασία. Η κατάλληλη περιοχή μπορεί να υπηρετεί την κοινωνική του πολιτική (@O.6.1), ενώ η ακριβής θέση του κτηρίου εντός του οικοπέδου και του ευρύτερου φυσικού περιβάλλοντος μπορεί να θέσει προκλήσεις σε πρακτικά ζητήματα που σχετίζονται με τις συλλογές, το κοινό και τη βιωσιμότητα.

Πέρα από τον ενδεχόμενο μνημειακό ή περιβαλλοντικό χαρακτήρα της ευρύτερης περιοχής (@O.3.4.1) που μπορεί να επιβάλλει ειδικές συνθετικές ή τεχνικές επιλογές στη μορφή, στα υλικά και στις εγκαταστάσεις του κτηρίου, η θέση του κτηρίου επιβάλλει τη λήψη σχεδιαστικών αποφάσεων που θα υποστηρίξουν την εξωστρέφεια και τη συμπεριληπτικότητα του (@O.6.1), τη φυσική του προσβασιμότητα (@O.9), την παθητική του προστασία απέναντι σε ανθρωπογενείς ή περιβαλλοντικούς κινδύνους (@O.10) και την ενεργειακή του εξοικονόμηση και βιωσιμότητα (@O.11).

Προσοχή!

Ένα μουσείο αρχιτεκτονικά εξωστρεφές είναι πιο ανοιχτό στις κοινότητες που το περιβάλλουν.

Ένα μουσείο σε δύσβατο σημείο πρέπει να επιλύσει το σύνθετο πρόβλημα της προσβασιμότητάς του, για να μπορούν να το επισκεφθούν επισκέπτες/επισκέπτρι-

ες με κινητικά προβλήματα.

Ένα μουσείο που περιβάλλεται από εύφλεκτη βλάστηση πρέπει να φροντίσει ώστε οι κτηριακοί του όγκοι να απέχουν αρκετά από αυτή, για να μην κινδυνεύσουν από πυρκαγιές.

Ένα κτήριο με μεγάλα υαλοστάσια χωρίς σκίαση στα δυτικά καταναλώνει πολλή ενέργεια για να διατηρήσει χαμηλές θερμοκρασίες εσωτερικά κατά τις απογευματινές ώρες του καλοκαιριού.

3.2.1.3 Το κτηριολογικό πρόγραμμα των μουσείων

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό στάδιο στον σχεδιασμό νέων ή υφιστάμενων κτηρίων μουσείων είναι η κατάρτιση κτηριολογικού προγράμματος. Στη διαδικασία αυτή πρέπει να εκπροσωπούνται όσο το δυνατόν περισσότερο/περισσότερες από τους/τις επαγγελματίες του μουσείου. Η διοίκηση και οι αρχιτέκτονες συνομιλούν με τους/τις επιμελητές/επιμελήτριες, τους/τις μουσειολόγους, τους/τις συντηρητές/συντηρήτριες, τους/τις μουσειοπαιδαγωγούς, το φυλακτικό, το τεχνικό και το διοικητικό προσωπικό. Σημαντική είναι η επικοινωνία και με τους/τις ηλεκτρολόγους μηχανικούς που θα εκπονήσουν τις μελέτες ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων, γιατί συχνά οι θέσεις και οι απαραίτητες επιφάνειες που θα καταληφθούν από τον ηλεκτρομηχανολογικό εξοπλισμό είναι ανελαστικές.

Στο κτηριολογικό πρόγραμμα λαμβάνονται υπόψη οι διαθέσιμες επιφάνειες δόμησης κύριων και βοηθητικών χώρων και οι αντίστοιχες ανάγκες του μουσείου. Στους πίνακες του κτηριολογικού προγράμματος πρέπει να καταγράφονται και οι αναγκαίες χωρικές και λειτουργικές σχέσεις μεταξύ των επιμέρους χρήσεων. Για παράδειγμα, η αίθουσα περιοδικών εκθέσεων θα πρέπει να είναι άμεσα προσβάσιμη από τα εκδοτήρια εισιτηρίων.

Όσο μεγαλύτερο είναι ένα μουσείο τόσο πιο ανεπτυγμένο κτηριολογικό πρόγραμμα διαθέτει, αφού με την αξιοποίηση των χώρων του επιδιώκει να προσφέρει τη μέγιστη προστασία και ασφάλεια στις συλλογές, στο προσωπικό και στους/στις επισκέπτες/επισκέπτριές του, ενώ για τους χώρους του προγραμματίζει εξειδικευμένες δράσεις που απευθύνονται στο πολυάριθμο και σύνθετο κοινό του. Ένα μουσείο που θα φιλοξενηθεί σε μικρότερο κτηριακό κέλυφος συμπύσσει τους χώρους του (για παράδειγμα, τους χώρους εκδηλώσεων και περιοδικών εκθέσεων ή το εκδοτήριο και το πωλητήριο), παραλείπει χώρους που δεν είναι απολύτως απαραίτητοι για τη λειτουργία του (για παράδειγμα, το αναψυκτήριο) ή μεταφέρει χώρους σε άλλα κτήριά του (για παράδειγμα, τα γραφεία διοίκησης ή τις αποθήκες). Αντίστοιχες «εκπτώσεις» μπορεί να γίνονται και σε υφιστάμενα κτήρια (που δεν διαθέτουν, για παράδειγμα, κατάλληλους χώρους για ασφαλή αποθήκευση) ή μνημεία (που δεν μπορούν, για παράδειγμα, να φιλοξενήσουν κεντρικά συστήματα κλιματισμού με κανάλια). Τα μουσεία πεδίου, που συνομιλούν άμεσα με το περιβάλλον τους, πρέπει στο πλαίσιο της σύνταξης κτηριολογικού προγράμματος να λαμβάνουν υπόψη τους τη φυσική ή την οπτική σύνδεση του κτηρίου με το

περιβάλλον του.⁶¹

Καλές πρακτικές

Στην Ελλάδα υπάρχουν μεγάλα μουσεία με ιδιαίτερα ανεπτυγμένα κτηριολογικά προγράμματα. Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, το Μουσείο Ακρόπολης, το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, η Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου, το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης και το Μουσείο Μπενάκη στην Αθήνα, αλλά και το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης και το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη, έχουν σύνθετα κτηριολογικά προγράμματα, που καλύπτουν τις περισσότερες από τις σύγχρονες μουσειακές ανάγκες.

Μικρότερα μουσεία όπως τα εννέα θεματικά μουσεία του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς διαθέτουν κτηριολογικά προγράμματα πρότυπα για το μέγεθος των κτηριακών τους εγκαταστάσεων.

3.2.1.4 Ζητήματα προσβασιμότητας και διαχείρισης κοινού

Τα μουσεία, αντιδρώντας στην τάση που τα ήθελε να απευθύνονται σε ένα περιορισμένο κοινό, αναζήτησαν νέους τρόπους έκφρασης, αναθεώρησαν την παραδοσιακή σχέση τους με το κοινό και επιδίωξαν να διευρύνουν τις επαφές τους με το κοινωνικό σύνολο (Βελιώτη-Γεωργοπούλου και Τουντασάκη, 2004, σ. 11). Η πρόβλεψη για τα άτομα με αναπηρία κατέστη πρωτεύον ζήτημα για τα σύγχρονα μουσεία, θέτοντας την προσβασιμότητα στον πυρήνα του σχεδιασμού τους και ανάγοντάς τη σε αντικείμενο κοινωνικής πολιτιστικής πολιτικής.

Αρχές όπως η αυτόνομη μετακίνηση, η δυνατότητα απτικής επαφής με τα αντικείμενα από ειδικές ομάδες επισκεπτών/επισκεπτριών και η προσαρμογή των πληροφοριών στις ανάγκες ατόμων με προβλήματα όρασης είναι παραδείγματα της έμπρακτης μέριμνας για το ζήτημα της καθολικής προσβασιμότητας, ενώ η γενικότερη μέριμνα για τη σωστή διαχείριση του κοινού αφορά τη σωστή πρόβλεψη και τον σχεδιασμό που εξυπηρετεί τις ανάγκες ομαδικών επισκέψεων, ταυτόχρονης παρουσίας μεγάλου αριθμού επισκεπτών, παράλληλης διεξαγωγής διαφορετικών δράσεων κ.ο.κ. Ο όρος της καθολικής προσβασιμότητας, ωστόσο, έχει πολύ ευρύτερη έννοια, που επεκτείνεται, για παράδειγμα, και σε ζητήματα κατανόησης των πληροφοριών από διαφορετικές κατηγορίες κοινού.

Από πολύ νωρίς, στο πλαίσιο του μουσειολογικού και μουσειογραφικού σχεδιασμού, πρέπει να τίθενται οι στόχοι προσβασιμότητας στο μουσείο και στην έκθεση και να λαμβάνονται μέτρα προς αυτή την κατεύθυνση.

61 Για ένα εκτενές κτηριολογικό πρόγραμμα μουσείου, βλ. @Ο.3.Π.3.ii.

Βασικό νομικό πλαίσιο για την προσβασιμότητα:⁶²

1. Υ.Α. ΥΠΕΝ/ΔΕΣΕΔΠ/65826/699/2020 (Β' 2998) «Τεχνικές οδηγίες προσαρμογής υφιστάμενων κτιρίων και υποδομών για την προσβασιμότητα αυτών σε άτομα με αναπηρία και εμποδιζόμενα άτομα σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία».
2. Υ.Α. ΥΠΕΝ/ΔΜΕΑΑΠ/99709/796/2021 (Β' 5045) «Τεχνικές Προδιαγραφές Μελέτης Προσβασιμότητας των κτιρίων και των υπαίθριων κοινόχρηστων χώρων».
3. Οδηγίες Σχεδιασμού «Σχεδιάζοντας για όλους» του Γραφείου Μελετών ΑμεΑ του ΥΠΕΧΩΔΕ και τα άρθρα 26 και 27 του ν. 4067/2012 (Α' 79) «Νέος Οικοδομικός Κανονισμός», όπως τροποποιήθηκε και ισχύει σήμερα.
4. Ν. 4759/2020 (Α' 245) «Εκσυγχρονισμός της Χωροταξικής και Πολεοδομικής Νομοθεσίας και άλλες διατάξεις».
5. Υ.Α. ΥΠΕΝ/ΓΔΧΣ/70755/614/2021 (Β' 3756) «Ηλεκτρονική πλατφόρμα καταγραφής στοιχείων προσβασιμότητας των κτηρίων όπου στεγάζονται φορείς της παρ. 1 του άρθρου 14 του ν. 4270/2014».
6. Παρ. 4 του άρθρου 210 του ν. 4782/2021 (Α' 36) «Εκσυγχρονισμός, απλοποίηση και αναμόρφωση του ρυθμιστικού πλαισίου των δημοσίων συμβάσεων, ειδικότερες ρυθμίσεις προμηθειών στους τομείς της άμυνας και της ασφάλειας και άλλες διατάξεις για την ανάπτυξη, τις υποδομές και την υγεία».

3.2.1.5 Ειδικοί στόχοι και ειδικές απαιτήσεις του κυρίου του έργου

Τα μουσεία και οι διοικήσεις τους θέτουν συχνά ειδικούς στόχους που συνδέονται με τη γενικότερη μουσειακή τους πολιτική, το κοινό ή το προσδοκώμενο κοινό και τα ειδικότερα θέματα που πραγματεύονται μέσα από τη δραστηριότητά τους (@O.2, @O.6, @O.7).

Τέτοιοι στόχοι δημιουργούν ειδικές αρχιτεκτονικές απαιτήσεις, που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στον στρατηγικό, τον αρχιτεκτονικό και τον λειτουργικό σχεδιασμό των μουσείων. Για παράδειγμα, ένα μουσείο που απευθύνεται κυρίως σε παιδιά θα πρέπει να προσανατολιστεί στην υιοθέτηση σχεδιαστικών εργαλείων που μπορούν να δημιουργήσουν ένα κτήριο και μια έκθεση πιο φιλικά προς τις μικρές ηλικίες. Αντίστοιχα, ένα μουσείο που φιλοδοξεί να προσελκύει και να εντάσσει μέλη της τοπικής κοινότητας θα πρέπει να διαμορφώσει χώρους που να μπορούν να τα ελκύσουν και να φιλοξενήσουν δράσεις που να τα ενδιαφέρουν, για παράδειγμα μια πίστα για σκέιτ ή έναν χώρο για πλέξιμο.

62 Το ζήτημα της προσβασιμότητας αναπτύσσεται εκτενώς στο @O.9.

Καλές πρακτικές

Στο χαγιάτι του Μουσείου Μετάξης στο Σουφλί συναντώνται οι κάτοικοι της πόλης για να πλέξουν.

Το νέο αναψυκτήριο στην αυλή του Νομισματικού Μουσείου στην Αθήνα συγκεντρώνει κατοίκους ή εργαζόμενους/εργαζόμενες από τη γύρω περιοχή.

Η πλατεία μπροστά στο Centre Pompidou στο Παρίσι είναι σημείο αναφοράς και συνάντησης για τους νέους και τις νέες της πόλης.

3.2.1.6 Ειδικές μουσειακές χρήσεις – Συμπληρωματικές χρήσεις

Ο σχεδιασμός όλων των εκθεσιακών χώρων είναι ιδιαίτερα σημαντικός για τον τρόπο με τον οποίο οι επισκέπτες/επισκέπτριες βιώνουν αυτά που έχει να τους προσφέρει το μουσείο – από τα μηνύματα της έκθεσης και τις υποστηρικτικές δράσεις μέχρι τα πωλητέα του πωλητηρίου και το μενού του αναψυκτηρίου. Η συνέπεια της αρχιτεκτονικής επίλυσης του κτηρίου προς τις ανάγκες των επισκεπτών/επισκεπτριών και των εργαζομένων μπορεί να εξασφαλιστεί μόνο με την έγκαιρη συνεργασία μεταξύ των μελετητών/μελετητριών του κτηρίου και της ομάδας των μουσειολόγων και μουσειογράφων, που κατανοούν σε βάθος τις ιδιαιτερότητες του μουσείου ως χώρου δημόσιας χρήσης και τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να λειτουργήσει ένα μουσείο.

Εκθεσιακοί χώροι

Οι εκθεσιακοί χώροι του μουσείου καταλαμβάνουν σημαντικό μέρος της συνολικής επιφάνειας του μουσείου και αποτελούν τον βασικό χώρο, που υποστηρίζεται από όλους τους υπόλοιπους. Είναι σαφές ότι πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην αρχιτεκτονική επίλυση των χώρων αυτών, προκειμένου να διασφαλίζουν την ομαλή ανάπτυξη του μουσειολογικού και μουσειογραφικού σκεπτικού στο εσωτερικό τους. Η διαμόρφωσή τους οφείλει να σχεδιαστεί με τρόπο που να επιτυγχάνει τη βιωσιμότητα του μουσείου (όσον αφορά τα λειτουργικά έξοδα, τα έξοδα συντήρησης και τη διαχείριση φυσικών και ανθρωπίνων πόρων), αλλά και τη δυνατότητα σημειακής και συνολικής αναδιαμόρφωσης της έκθεσης σε βάθος χρόνου (ενδεικτικά αναφέρεται ότι η διάρκεια ζωής μιας μόνιμης μουσειακής έκθεσης σπάνια υπερβαίνει τα είκοσι έτη, αφού στο διάστημα αυτό μεταβάλλονται, αφενός, οι ερμηνευτικές προσεγγίσεις του εκθεσιακού περιεχομένου και, αφετέρου, επέρχεται γήρανση των υλικών της εκθεσιακής κατασκευής).

Προσοχή θα πρέπει να δίνεται στον κίνδυνο επιβολής της αρχιτεκτονικής του κτηρίου επί του περιεχομένου του, είτε μέσω της υπερβολικής εκφραστικότητας είτε μέσω της υπερβολικής λιτότητας, που συχνά έχουν το ίδιο αποτέλεσμα. Όπως σημειώνεται από τον Lamprugnani (2012): «Οι κύριες αδυναμίες των μουσειακών κτηρίων απορρέουν από αυτές ακριβώς τις εκφάνσεις της δύναμής τους. Η αρχιτεκτονική εξοστρακίζει την τέχνη που φιλοξενεί τόσο όταν κραυγάζει όσο και όταν σιωπά».

Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η μέριμνα για την ενσωμάτωση δικτύων νέων τεχνολογιών και τη διασφάλιση οδεύσεων για την ενσωμάτωση τεχνολογιών που ενδέχεται να προκύψουν στο μέλλον. Σύγχρονες μουσειολογικές ιδέες, όπως η διάδραση ή το ψηφιακό έκθεμα, είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τη χρήση των τεχνολογιών αυτών (Henning, 2012).

Η αρχιτεκτονική επίλυση των εκθεσιακών χώρων του μουσείου έχει παιδαγωγικές και κοινωνικές συνέπειες, ενώ η αρτιότητα στον σχεδιασμό τους συμβάλλει στην επιτυχία της μετάδοσης των αφηγηματικών και μη αφηγηματικών μηνυμάτων του μουσείου (Τζώρτζη, 2013, σ. 140-153).⁶³

Χώροι εξυπηρέτησης κοινού

Οι χώροι εξυπηρέτησης κοινού του μουσείου θα πρέπει να είναι ορατοί και εύκολα προσβάσιμοι από όλες τις ομάδες επισκεπτών (ΑμεΑ, παιδιά, ηλικιωμένους/ηλικιωμένες, μεγάλες ομάδες επισκεπτών/επισκεπτριών κ.λπ.) και κατάλληλα χωροθετημένοι και σχεδιασμένοι, ώστε να υπηρετούν τη λειτουργικότητα του μουσείου. Θα πρέπει να έχουν κατάλληλη σήμανση, προκειμένου να ενημερώνουν και να κατευθύνουν τους/τις επισκέπτες/επισκέπτριες προς τους εκθεσιακούς χώρους, τους χώρους εμπορικών ή παράπλευρων δραστηριοτήτων (πωλητήριο, αναψυκτήριο, εστιατόριο), τους χώρους υγιεινής και όλους τους χώρους που απευθύνονται στο κοινό του μουσείου. Οι διάδρομοι κίνησης και οι μεταβατικοί χώροι αποτελούν φυσική και λειτουργική προέκταση των χώρων εξυπηρέτησης κοινού. Η εργονομία και η άνεση στον σχεδιασμό αυτών των χώρων έχει ιδιαίτερη σημασία, αφού πρόκειται για κτήρια δημόσιας χρήσης που θα κληθούν να υποδεχθούν μεγάλες ομάδες επισκεπτών/επισκεπτριών την ίδια στιγμή. Πρόκειται να παίξουν σημαντικό ρόλο στην κανονική λειτουργία του χώρου, αλλά και σε έκτακτες καταστάσεις, π.χ. σε περίπτωση εκκένωσης.⁶⁴

Χώροι δραστηριοτήτων

Ο Black (2009, σ. 12), μεταξύ των επτά σημαντικότερων παραγόντων που μπορούν να κρίνουν την επιτυχία του μουσείου, αναδεικνύει την ανανέωση και την ανάπτυξη πρωτοβουλιών: «Κανένα μουσείο δεν μπορεί να μείνει αναλλοίωτο. Πρέπει να υπάρχει διαρκής διαδικασία ανανέωσης. Επισκέπτες και εκθέματα πρέπει να “υποστηρίζονται” από σχετικά προγράμματα και ανάλογες δραστηριότητες. Αυτό αφορά την παρότρυνση, την ψυχαγωγία, τον ενθουσιασμό και τη συμμετοχή των επισκεπτών».

63 Οι σύγχρονες τάσεις της προβολής του «σήμερα» σε ιστορικό περιεχόμενο, της παρουσίασης «από τη σκοπιά του καλλιτέχνη», των «εφήμερων» εκθέσεων, των pop-up εκθέσεων και της «απόρριψης της ιδέας του ουδέτερου πλαισίου» εισάγουν νέες προκλήσεις στον σχεδιασμό των εκθεσιακών χώρων, που δεν μπορεί πλέον να υπακούει αποκλειστικά στην αρχή της διαδοχικής παράταξης ή της διαμόρφωσης ουδέτερων «λευκών» αιθουσών (Τζώρτζη, 2013, σ. 98-113).

64 Για τη χωρική δομή των μουσείων, τη χωρική διάταξη των συλλογών και τη χωρική συμπεριφορά των επισκεπτών/επισκεπτριών, βλ. Τζώρτζη, 2013, σ. 133-140, 258-290.

Τον ρόλο αυτό παίζει μεταξύ άλλων ο χώρος περιοδικών εκθέσεων και ο χώρος δραστηριοτήτων (αίθουσα πολλαπλών χρήσεων) του μουσείου, οπότε ο σχεδιασμός τους απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή. Οι χώροι αυτοί καλούνται να φιλοξενήσουν μια σειρά δράσεων, όπως: εκπαιδευτικά προγράμματα του μουσείου, διαλέξεις, συνέδρια, μουσικές ή θεατρικές παραστάσεις, περιοδικές εκθέσεις (ως προέκταση του χώρου περιοδικών εκθέσεων, αλλά και αυτόνομα), εμπορικές δράσεις (όπως παζάρι παλιών εκδόσεων), δεξιώσεις κ.ά. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να είναι χώροι με δυνατότητα καλής κυκλοφορίας των χρηστών/χρηστριών τους και, ιδανικά, ανεξάρτητη είσοδο, με δυνατότητα επέκτασης στον υπαίθριο χώρο του μουσείου και τον χώρο υποδοχής, ενώ θα πρέπει να διαθέτουν όλες τις απαραίτητες εγκαταστάσεις και τον εξοπλισμό για να μπορέσουν να υποστηρίξουν εκπαιδευτικές δραστηριότητες (αποθηκευτικό χώρο, νεροχύτη, κατάλληλο φωτισμό κ.λπ.), παραστάσεις (φώτα, σκηνή, παρασκήνια κ.λπ.), διαλέξεις και συνέδρια (δυνατότητα προβολών, διερμηνείας, αναμετάδοσης κ.λπ.) και περιοδικές εκθέσεις (εγκαταστάσεις φωτισμού, παροχής ηλεκτρικού ρεύματος, κινητά στοιχεία που να ενοποιούν τον χώρο με την αίθουσα περιοδικών εκθέσεων).

Βοηθητικοί χώροι

Ως βοηθητικοί χώροι του μουσείου νοούνται οι χώροι που υποστηρίζουν τη βασική μουσειακή του λειτουργία. Τέτοιοι χώροι είναι τα εργαστήρια, οι αποθηκευτικοί χώροι εκθεμάτων και υλικών, οι χώροι διοίκησης, οι χώροι επιστημονικής υποστήριξης, οι χώροι εξυπηρέτησης του προσωπικού, οι χώροι ασφάλειας, οι χώροι των ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων και οι λοιποί χώροι υποστήριξης του κοινού και του προσωπικού (χώροι στάθμευσης κ.λπ.).

Όλοι οι παραπάνω χώροι (εκτός από τους αμιγώς αποθηκευτικούς) είναι χώροι εργασίας και παραμονής των εργαζόμενων του μουσείου και θα πρέπει να διασφαλίζουν συνθήκες άνεσης για τους/τις χρήστες/χρηστριές τους. Αυτό προϋποθέτει τη δυνατότητα φυσικού φωτισμού και αερισμού, τη λειτουργία συστημάτων θέρμανσης και δροσισμού, αλλά και τη λειτουργικότητα σε επίπεδο γεωμετρίας, διαρρύθμισης και διαστάσεων.

Ειδικά τα εργαστήρια, που φιλοξενούν την επίπονη διαδικασία της συντήρησης των εκθεμάτων –εργασία που στην Ελλάδα ορίζεται ως βαριά και ανθυγιεινή–, θα πρέπει να παρέχουν στους/στις συντηρητές/συντηρήτριες και τους/τις επισκέπτες/επισκέπτριες των εργαστηρίων όλες τις απαραίτητες ανέσεις για την εκτέλεση των εργασιών τους, ενώ παράλληλα θα πρέπει να πληρούν όλα τα πρότυπα ασφάλειας και υγιεινής.

Οι αποθήκες θα πρέπει να είναι ταυτόχρονα ασφαλείς και εργονομικές, αφού στο εσωτερικό τους θα υπάρχει συχνή μετακίνηση βαρέων και ευαίσθητων αντικειμένων. Επιπλέον, θα πρέπει η μορφή τους να επιτρέπει την πρακτική της ανοικτής στο κοινό αποθήκευσης ή τη δυνατότητα επίσκεψης μεγάλων ομάδων. Αξίζει να σημειωθεί ότι το προσωπικό των μουσείων είναι πολύ συχνά υποχρεωμένο να παραμένει στις μουσειακές αποθήκες για πολλές ώρες, για τη μελέτη και την καταγραφή των αντικειμένων που αυτές φιλοξενούν.

Χώροι όπως τα εργαστήρια ή οι αποθήκες, αλλά και άλλοι χώροι στους οποίους παραμένουν αντικείμενα για μελέτη, φωτογράφιση, συντήρηση κ.λπ., θα πρέπει να πληρούν τις προϋποθέσεις για την ασφαλή παραμονή των αντικειμένων (@O.5).

Οι χώροι ασφάλειας θα πρέπει να παρέχουν τη δυνατότητα στο φυλακτικό προσωπικό του μουσείου να ελέγχει αποτελεσματικά τις εγκαταστάσεις του και να μπορεί να αντιδράσει σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η σωματική του ακεραιότητα.

Τέλος, οι χώροι των Η/Μ εγκαταστάσεων θα πρέπει να ανταποκρίνονται στο ενεργειακό προφίλ του κτηρίου, ενώ οι χώροι στάθμευσης θα πρέπει να είναι λειτουργικοί και ενταγμένοι στο κτήριο και στον περιβάλλοντα χώρο του με τρόπο που να μην παρακαλύει τις δραστηριότητές του και να μην επιβάλλονται οπτικά.

Περιβάλλον χώρος

Ο σχεδιασμός του περιβάλλοντα χώρου του μουσείου είναι ένα κρίσιμο σημείο της αρχιτεκτονικής του επίλυσης, καθώς σχετίζεται με τις υπαίθριες εκδηλώσεις, την εικόνα του μουσείου προς τα έξω και τα ειδικά περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά της τοποθεσίας του.

Το ήπιο κλίμα της χώρας, η δυνατότητα παραμονής σε υπαίθριο χώρο και η ενδεχόμενη γειτνίαση με στοιχεία ειδικού ενδιαφέροντος υπαγορεύουν τη διαμόρφωση του περιβάλλοντα χώρου με τρόπο που να τον καθιστά προσβάσιμο από το εσωτερικό του μουσείου και να παρέχει όλες τις ανέσεις για την παραμονή του κοινού εκεί: σκίαση με κατάλληλες φυτεύσεις ή άλλα τεχνητά μέσα, διαμόρφωση περιοχών κίνησης, στάσης, ενημέρωσης και ανάπαυσης κ.ά. Ο περιβάλλον χώρος του μουσείου θα πρέπει, επίσης, να έχει τη δυνατότητα να φιλοξενήσει και δράσεις, όπως υπαίθριες διαλέξεις, συναυλίες, παραστάσεις κ.λπ.

Η κατάλληλη διαμόρφωση του περιβάλλοντα χώρου μπορεί συνολικά να συνεισφέρει και στην ενεργειακή εξοικονόμηση του κτηρίου (@O.11), στη θωράκισή του από ανεξέλεγκτα φυσικά φαινόμενα όπως πλημμύρες, πυρκαγιές κ.λπ. (@O.10) και στην αισθητική ένταξη και ανάδειξη των υφιστάμενων και προτεινόμενων κτισμάτων.

Τόσο οι εκθεσιακοί χώροι όσο και όλοι οι υπόλοιποι χώροι των μουσείων οφείλουν να διαθέτουν επαρκείς χώρους ανάπαυσης του κοινού, χωροθετημένους σε καιρία σημεία.

3.2.1.7 Η βιωσιμότητα στον σχεδιασμό

Η δόμηση με όρους ενεργειακής και περιβαλλοντικής υπευθυνότητας είναι σήμερα πιο επίκαιρη από ποτέ. Στην κατηγορία των δημόσιων κτηρίων, λόγω του υψηλού προϋπολογισμού τους αλλά και του όγκου τους, παρουσιάζεται μια εξαιρετική ευκαιρία για ανάπτυξη των αρχών του ενεργειακού σχεδιασμού. Μια τέτοια ευκαιρία δεν θα έπρεπε να μείνει ανεκμετάλλευτη από τα μουσεία. Ως κτήρια που

φιλοξενούν ευαίσθητες συλλογές, έχουν ανελαστικές απαιτήσεις σε σχέση με την έκθεση και αποθήκευση των αντικειμένων των συλλογών τους. Έτσι, καθίστανται ιδιαιτέρως ενεργοβόρα, αφού συχνά οφείλουν να διατηρούν σταθερές συνθήκες θερμοκρασίας και υγρασίας όλο το 24ωρο στις περιοχές αποθήκευσης και έκθεσης αντικειμένων. Για τον λόγο αυτό, μπορεί να αναπτυχθεί ένα στρατηγικό σχέδιο ενεργειακής βιωσιμότητας (@O.2), το οποίο θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να διαθέτει δικλίδες ασφαλείας που να θωρακίζουν το μουσείο και τις συλλογές του απέναντι σε πιθανές αστοχίες των ενεργειακών του συστημάτων (π.χ. εφεδρικά συστήματα ηλεκτροδότησης, συστήματα ψύξης-θέρμανσης κ.λπ.).

Νομικό πλαίσιο για την ενεργειακή απόδοση των κτηρίων⁶⁵

Τα κτήρια κατατάσσονται σε κατηγορίες με βάση την ενεργειακή τους απόδοση, μετά τη σχετική ενεργειακή επιθεώρηση και την έκδοση του πιστοποιητικού ενεργειακής απόδοσης (ΠΕΑ). Εν συνεχεία εκπονείται η μελέτη ενεργειακής απόδοσης (ΜΕΑ), η οποία συντάσσεται λαμβάνοντας υπόψη:

1. Την Υ.Α. ΔΕΠΕΑ/οικ. 178581 (Β' 2367) «Έγκριση Κανονισμού Ενεργειακής Απόδοσης Κτιρίων» και τις σχετικές Τεχνικές Οδηγίες ΤΕΕ (ΤΟΤΕΕ 20701-1/2017, ΤΟΤΕΕ 20701-2/2017, ΤΟΤΕΕ 20701-3/2017, ΤΟΤΕΕ 20701-4/2017, ΤΟΤΕΕ 20701-5/2017).
2. Την Υ.Α. ΥΠΕΝ/ΔΕΠΕΑ/85251/242/27-11-2018 (Β' 5447) «Έγκριση Εθνικού Σχεδίου αύξησης του αριθμού των κτιρίων με σχεδόν μηδενική κατανάλωση ενέργειας».
3. Την Υ.Α. ΥΠΕΝ/ΔΕΠΕΑ/6949/72/28-01-2019 (Β' 408) «Καθορισμός του τρόπου υπολογισμού της αξίας του κτιρίου ή της κτιριακής μονάδας για το χαρακτηρισμό μιας ανακαίνισης ως ριζικής».
4. Την Υ.Α. ΔΝΣΒ/1732/ΦΝ 466 (Β' 1047) «Εξειδίκευση του είδους των παραδοτέων στοιχείων ανά στάδιο και ανά κατηγορία μελέτης σε ό,τι αφορά τα συγκοινωνιακά (οδικά) έργα, τα υδραυλικά, τα λιμενικά και τα κτιριακά έργα».

3.2.2 Μέριμνα για τους/τις εργαζόμενους/εργαζόμενες, τους/τις επισκέπτες/επισκέπτριες και τα εκθέματα

Το μουσείο, ως πρότυπος οργανισμός, οφείλει να εξασφαλίζει τις βέλτιστες συνθήκες εργασίας για τους/τις εργαζόμενους/εργαζόμενες, ένα φιλόξενο, ελκυστικό, ψυχαγωγικό και εκπαιδευτικό περιβάλλον για τους/τις επισκέπτες/επισκέπτριες και ένα ιδανικό περιβάλλον για τη διατήρηση, φύλαξη και παρουσίαση των ευαίσθητων και πολύτιμων αντικειμένων των συλλογών του.

65 Αναλυτικά τα ζητήματα βιώσιμου σχεδιασμού αναπτύσσονται στο @O.11.

Νομικό πλαίσιο για την ασφάλεια των κτηρίων

Για τα θέματα **παθητικής και ενεργητικής πυροπροστασίας** που αφορούν:

α) εκθεσιακούς χώρους, αποθήκες και εργαστήρια (κατά περίπτωση), λαμβάνονται υπόψη:

- Το π.δ. 41/2018 (Α' 80).
- Το π.δ. 71/1988 (Α' 32).
- Η Πυροσβεστική Διάταξη 3/2015.
- Η Πυροσβεστική Διάταξη 14/2014.
- Η Πυροσβεστική Διάταξη 15/2014.
- Το πρότυπο EN 12845.
- Η ΤΟΤΕΕ 2451/86.

β) χώρους γραφείων (κατά περίπτωση):

- Το π.δ. 41/2018 (Α' 80).
- Το π.δ. 71/1988 (Α' 32).
- Η Πυροσβεστική Διάταξη 17/2016.
- Η Πυροσβεστική Διάταξη 14/2014.
- Η Πυροσβεστική Διάταξη 15/2014.
- Το πρότυπο EN 12845.
- Η ΤΟΤΕΕ 2451/86.

Για τα θέματα που αφορούν φυσικές καταστροφές, και ειδικότερα σεισμό, ο σχεδιασμός των κατασκευών, καθώς και ο ανασχεδιασμός τους, εκπονείται λαμβάνοντας υπόψη το ακόλουθο κανονιστικό πλαίσιο:

ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ

- Κανονισμός Φορτίσεων Δομικών Έργων, β.δ. 10.11.45 (ΦΕΚ 325/Α/1945, ΦΕΚ 171/Α/1946).
- Κανονισμός για τη μελέτη και κατασκευή έργων από σκυρόδεμα, ΕΚΩΣ 2000 (ΦΕΚ 1329/Β/06.11.2000, ΦΕΚ 1153/Β/12.8.2003, ΦΕΚ 447/Β/5.3.2004, ΦΕΚ 576/Β/28.4.2005, ΦΕΚ 270/Β/16.3.2010).
- Ελληνικός Αντισεισμικός Κανονισμός, ΕΑΚ 2000 (ΦΕΚ 2184/Β/20.12.1999, ΦΕΚ 781/Β/18.6.2003, ΦΕΚ 1153/Β'/12.8.2003, ΦΕΚ 1154/Β/12.8.2003, ΦΕΚ 270/Β/16.3.2010).

- Κανονισμός Τεχνολογίας Σκυροδέματος 2016 (ΦΕΚ 1561/Β/2.6.2016, ΦΕΚ 4007/Β/14.12.2016, ΦΕΚ 1839/Β/25.5.2017, ΦΕΚ 466/Β/14.2.2018).
- Νέος Κανονισμός Τεχνολογίας Χαλύβων Οπλισμού Σκυροδέματος, ΚΤΧ 2008 (ΦΕΚ1416/Β/17.07.2008, ΦΕΚ 2113/Β/13.10.2008).
- Κανονισμός Επεμβάσεων, ΚΑΝΕΠΕ (ΦΕΚ 42/Β/20.1.2012, ΦΕΚ 2187/Β/5.9.2013, ΦΕΚ 2984/Β/30.8.2017).
- Κανονισμός για Αποτίμηση και Δομητικές Επεμβάσεις Τοιχοποιίας, ΚΑΔΕΤ (Σχέδιο – Μάρτιος 2021).

ΕΥΡΩΚΩΔΙΚΕΣ

- ΕΛΟΤ EN 1990 Ευρωκώδικας 0 (EC-0) Βάσεις σχεδιασμού δομημάτων.
- ΕΛΟΤ EN 1991 Ευρωκώδικας 1 (EC-1) Δράσεις στις κατασκευές.
- ΕΛΟΤ EN 1992 Ευρωκώδικας 2 (EC-2) Σχεδιασμός κατασκευών από σκυρόδεμα.
- ΕΛΟΤ EN 1993 Ευρωκώδικας 3 (EC-3) Σχεδιασμός κατασκευών από δομικό Χάλυβα.
- ΕΛΟΤ EN 1994 Ευρωκώδικας 4 (EC-4) Σχεδιασμός σύμμικτων κατασκευών από χάλυβα και σκυρόδεμα.
- ΕΛΟΤ EN 1995 Ευρωκώδικας 5 (EC-5) Σχεδιασμός ξύλινων φορέων.
- ΕΛΟΤ EN 1996 Ευρωκώδικας 6 (EC-6) Σχεδιασμός φορέων από τοιχοποιία.
- ΕΛΟΤ EN 1997 Ευρωκώδικας 7 (EC-7) Γεωτεχνικές κατασκευές.
- ΕΛΟΤ EN 1998 Ευρωκώδικας 8 (EC-8) Διατάξεις αντισεισμικού σχεδιασμού των κατασκευών.
- ΕΛΟΤ EN 1999 Ευρωκώδικας 9 (EC-9) Σχεδιασμός φορέων από αλουμίνιο.

Για τη διαχείριση κινδύνων και καταστροφών σχετικά με τον σεισμό, λαμβάνονται υπόψη τα κάτωθι:

- Συστάσεις του Οργανισμού Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας (ΟΑΣΠ).
- Γενικό Σχέδιο Αντιμετώπισης Εκτάκτων Αναγκών και Άμεσης/Βραχείας Διαχείρισης των Συνεπειών από την Εκδήλωση Σεισμών, με την κωδική ονομασία «ΕΓΚΕΛΑΔΟΣ», του Υπουργείου Κλιματικής Κρίσης και Πολιτικής Προστασίας.
- Σχετικές εγκύκλιοι της Γενικής Γραμματείας Προστασίας του Πολίτη, π.χ. «Σχεδιασμός και δράσεις Πολιτικής Προστασίας για την αντιμετώπιση κινδύνων από την εκδήλωση σεισμικών φαινομένων».

Σε κάθε περίπτωση, όλα τα ανωτέρω θέματα που άπτονται της ευρύτερης έννοιας «ασφάλεια κτηρίων» έχουν ως αφετηρία την Υ.Α. 3046/304/1989 (Δ' 59) «Κτιριοδομικός Κανονισμός», όπως ισχύει σήμερα.

3.2.2.1 Το μουσείο ως εργασιακό περιβάλλον

Ο χώρος του μουσείου αποτελεί χώρο εργασίας για έναν μεγάλο αριθμό εργαζόμενων. Τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των εργοδοτών και των εργαζόμενων προβλέπονται από την ισχύουσα νομοθεσία, τον κανονισμό εργασίας και τις κατά περίπτωση εργασιακές συμβάσεις που έχουν συναφθεί (@O.1.2.2.2).

Πέρα από τους κοινούς κινδύνους που μπορεί να αντιμετωπίσουν οι εργαζόμενοι/εργαζόμενες σε έναν εργασιακό χώρο, αρκετοί/αρκετές από αυτούς/αυτές εκτίθενται σε κινδύνους που μπορεί να προκαλέσουν σοβαρά εργατικά ατυχήματα, όπως η μετακίνηση βαρέων αντικειμένων ή η εργασία στις ηλεκτρομηχανολογικές εγκαταστάσεις (τεχνικό προσωπικό), η χρήση χημικών ουσιών (συντηρητές/συντηρήτριες) ή η φύλαξη των συλλογών (φυλακτικό προσωπικό). Για τον λόγο αυτό, ο σχεδιασμός των κτηριακών και ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων και των εκθέσεων των μουσείων πρέπει να μεριμνά για την παθητική και ενεργητική πρόληψη ατυχημάτων, παραδείγματος χάριν με την τοποθέτηση ενός κιγκλιδώματος, την έντυπη σήμανση για πιθανό κίνδυνο, την εγκατάσταση συστημάτων αναγγελίας κινδύνου ή την τοποθέτηση εξοπλισμού κατάσβεσης (@O.10).

Η συνεργασία με τεχνικό ασφαλείας ή/και γιατρό εργασίας προβλέπεται από την ελληνική νομοθεσία.⁶⁶ Οι ειδικότητες αυτές έχουν ρόλο συμβουλευτικό και μπορούν να καθοδηγήσουν τις διοικήσεις για την πρόληψη ατυχημάτων.

Το μουσείο, ως πρότυπος οργανισμός, οφείλει να παρέχει τους χώρους και τα μέσα για να μπορέσει το προσωπικό να ασκήσει το επάγγελμά του με ασφάλεια και αξιοπρέπεια, σε ένα περιβάλλον ευχάριστο.

3.2.2.2 Ασφάλεια του χώρου και των επισκεπτών/επισκεπτριών

Αντίστοιχα με τα μέσα που εγγυώνται την ασφάλεια των εργαζόμενων στον χώρο του μουσείου, θα πρέπει να προβλέπονται και οι απαραίτητες υποδομές, κατα-

66 Στις επιχειρήσεις που απασχολούν έως 50 εργαζόμενους/εργαζόμενες υπάρχει υποχρέωση απασχόλησης τεχνικού ασφαλείας, ενώ σε όσες απασχολούνται πάνω από 50 εργαζόμενοι/εργαζόμενες υπάρχει υποχρέωση απασχόλησης τεχνικού ασφαλείας και ιατρού εργασίας. Τα προσόντα, τα καθήκοντα και οι ώρες απασχόλησης του/της τεχνικού ασφαλείας και του/της ιατρού εργασίας προβλέπονται από τη νομοθεσία: ν. 3850/2010, ν. 4052/2012, ν. 4683/2020, ν. 4808/2021, π.δ. 94/1987, π.δ. 399/1994, π.δ. 338/2001, π.δ. 212/2006, π.δ. 26/2020 και π.δ. 102/2020.

σκευές και εγκαταστάσεις που εξασφαλίζουν την ακεραιότητα του χώρου και των επισκεπτών/επισκεπτριών του.

Το μουσείο οφείλει να διαφυλάττει τις κτηριακές του υποδομές και να προλαμβάνει τη φθορά τους – έτσι προστατεύει το προσωπικό και το κοινό του, αλλά εξοικονομεί και πόρους από την τακτική συντήρηση των κατασκευών του.

Ως κτήριο δημόσιας χρήσης, το μουσείο είναι υπεύθυνο για την ασφάλεια των επισκεπτών/επισκεπτριών που βρίσκονται στους επισκέψιμους χώρους του. Όλα τα ισχύοντα πρωτόκολλα ασφαλείας και οι εισηγήσεις των τεχνικών ασφαλείας πρέπει να εφαρμόζονται απαρέγκλιτα και άμεσα. Πέρα από τη μέριμνα για τα αρχιτεκτονικά στοιχεία ή τα τμήματα των ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων που εγκυμονούν κινδύνους, ιδιαίτερη σημασία έχει η σύνταξη και τήρηση σχεδίων έκτακτων αναγκών και σχεδίων εκκένωσης, που πρέπει να αναρτώνται σε συγκεκριμένα σημεία, καθώς και η πραγματοποίηση ασκήσεων ετοιμότητας (@O.10).

3.2.2.3 Ζητήματα προστασίας των αντικειμένων των συλλογών

Η προστασία των αντικειμένων των συλλογών των μουσείων εγγράφεται κατά κανόνα στους καταστατικούς τους σκοπούς (@O.1). Η συνεργασία με τον/την υπεύθυνο/υπεύθυνη συντήρησης του μουσείου είναι απαραίτητη για να καθοριστούν οι περιβαλλοντικές συνθήκες και οι επεμβάσεις που θα προστατεύσουν τα αντικείμενα των συλλογών από τη φθορά (@O.5).

Ο σχεδιασμός του κτηρίου και των ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεών του, αλλά και ο προσεκτικός σχεδιασμός των εκθεσιακών κατασκευών ανάδειξης και των αποθηκευτικών κατασκευών φύλαξης των αντικειμένων των συλλογών, αποτελεί βασικό παράγοντα για την προστασία τους. Η επιλογή αρχιτεκτόνων, ηλεκτρολόγων/μηχανολόγων μηχανικών και μουσειογράφων με εμπειρία στον σχεδιασμό κτηρίων μουσείων και μουσειακών εκθέσεων εγγυάται τον ορθό σχεδιασμό των παραπάνω.

3.2.2.4 Ειδικές περιπτώσεις

Η μέριμνα του μουσείου για το προσωπικό και τους/τις επισκέπτες/επισκέπτριές του δεν αποτελεί παγιωμένη διαδικασία. Οι κοινωνικές, τεχνικές, ιατρικές και νομικές εξελίξεις θέτουν συνεχώς νέα ζητούμενα στις προδιαγραφές λειτουργίας και ασφάλειας των μουσείων.

Για παράδειγμα, η υγειονομική κρίση του Covid-19, πέρα από το ότι ανάγκασε πολλά μουσεία να κλείσουν για μεγάλο διάστημα για το κοινό, επέβαλε τη λειτουργία

τους με αυξημένα πρωτόκολλα ασφάλειας, όπως η τήρηση συγκεκριμένης απόστασης μεταξύ των επισκεπτών/επισκεπτριών, ο συγκεκριμένος αριθμός επιτρεπόμενων επισκεπτών/επισκεπτριών ανά αίθουσα με βάση τα τετραγωνικά της και η δημιουργία ξεχωριστής πόρτας εισόδου και εξόδου για το κοινό.

Το προσωπικό των μουσείων οφείλει να είναι ενήμερο και εκπαιδευμένο σχετικά με τις πρόσφατες εξελίξεις σε ζητήματα προστασίας των εργαζόμενων και του κοινού, και δεν πρέπει να διστάζει να υιοθετεί αυξημένα μέτρα προστασίας και να παρέχει όλα τα μέσα που θα του επιτρέψουν να συνεχίσει να επιτελεί πλήρως τον σκοπό του με ασφάλεια.

3.3 ΜΟΥΣΕΙΑΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

Έχετε λάβει την απόφαση ή την εντολή να σχεδιάσετε και να υλοποιήσετε μια έκθεση, μόνιμη ή περιοδική, επανέκθεση ή νέα έκθεση, σε ένα υπάρχον ή υπό κατασκευή μουσείο. Συνεπώς θα ήταν η νέα αυτή έκθεση να συνδέεται οργανικά με την αποστολή, τον σκοπό και τους στόχους του μουσείου, να αξιοποιεί τις υποδομές και τους πόρους του, και να λαμβάνει υπόψη τις υπόλοιπες πολιτικές του φορέα (π.χ. στρατηγικό σχεδιασμό, συλλεκτική πολιτική, ψηφιακή στρατηγική, κοινωνική πολιτική, επικοινωνιακή πολιτική, πολιτική προσβασιμότητας κ.ά.).

Είναι σκόπιμο να ενημερώσετε έγκαιρα όλες τις υπηρεσίες του μουσείου για τη νέα αυτή έκθεση και να συζητήσετε μαζί τους. Έτσι, κάθε υπηρεσία/τμήμα θα μπορεί να λάβει μέρος στον σχεδιασμό της και να οργανώσει έγκαιρα τον τρόπο με τον οποίο θα συνδράμει σε αυτή.

Απαιτείται ειλικρινής και ουσιαστική συνεργασία, ώστε γρήγορα να κατανοήσετε τι μπορεί το μουσείο σας «εκ περιουσίας» να φέρει στη νέα έκθεση. Αν είστε ο/η υπεύθυνος/υπεύθυνη μιας συλλογής, σκεφτείτε ότι μπορείτε να αξιοποιήσετε αντικείμενα άλλων συλλογών του μουσείου σας, εποπτικό υλικό, επιστημονική τεκμηρίωση, απαραίτητες ειδικότητες κ.ά.

Μόλις ξεκαθαρίσει το εσωτερικό πλαίσιο, μπορείτε να αρχίσετε να ορίζετε τις υπόλοιπες συνθήκες. Για τον σκοπό αυτό, απαιτούνται ειδικές μελέτες, οι βασικότερες από τις οποίες θα συζητηθούν στο κεφάλαιο αυτό.

3.3.1 Ο χώρος της έκθεσης: υφιστάμενος, νεόδμητος, προς ανέγερση

Με την αποδοχή πως το μουσείο είναι ένα «σύστημα χωρικών σχέσεων» (Τζώρτζη, 2013, σ. 17), αναγνωρίζουμε ότι κάθε φυσική έκθεση χρειάζεται έναν χώρο για να αναπτυχθεί. Το ιδανικό κέλυφος για κάθε έκθεση είναι σίγουρα ένα κτήριο ειδικά σχεδιασμένο για αυτό τον σκοπό (Hall, 1987, σ. 35).

Ωστόσο, πολύ συχνά το κέλυφος αυτό είναι υφιστάμενο, σε δεύτερη χρήση πολύ διαφορετική από αυτή για την οποία σχεδιάστηκε (Hall, 1987, σ. 35· Τζώρτζη, 2013, σ. 63), ενίοτε μάλιστα ο χώρος είναι κηρυγμένος (@O.3.4). Στις περιπτώσεις αυτές, πρέπει άμεσα να ερευνησετε τους λόγους που θα απαιτούσαν έντονη παρέμβαση στον φέροντα οργανισμό, όπως την ενίσχυσή του για την υποστήριξη της δομικής αντοχής χώρων που θα φιλοξενήσουν πολύ βαριά εκθέματα (π.χ. συλλογή γλυπτικής, ιστορικό μηχανολογικό εξοπλισμό), την προσαρμογή των περιβαλλοντικών συνθηκών ή τη βελτίωση της πρόσβασης.

Αν έχετε στη διάθεσή σας ένα νεόδμητο κτήριο, πρέπει άμεσα να διαπιστώσετε αν η εκθεσιακή χρήση έχει ληφθεί υπόψη κατά τη φάση του σχεδιασμού. Επίσης, θα πρέπει να ελέγξετε πιθανά κενά στις εργολαβίες και να μεριμνήσετε για τις συμπληρωματικές χρήσεις του κτηρίου, που αφορούν κυρίως την εξυπηρέτηση κοινού.

Αν, τέλος, είστε στην ευχάριστη θέση να μπορείτε να σχεδιάσετε το κέλυφος που θα στεγάσει την υπό δημιουργία έκθεση, πρέπει να θέσετε εξαρχής εφικτούς στόχους και ρεαλιστικά χρονοδιαγράμματα, καθώς διαφοροποιούνται το κόστος, ο χρόνος υλοποίησης αλλά και η διοικητική διαχείριση του έργου.

Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να είναι σαφείς οι εκθεσιακές απαιτήσεις (ως προς το κοινό-στόχο, τις απαιτήσεις της συλλογής που πρόκειται να εκτεθεί, τις συμπληρωματικές χρήσεις κ.ά.). Για παράδειγμα, αν πρόκειται να εκθέσετε συλλογή με ειδικές απαιτήσεις φωτισμού και περιβαλλοντικών συνθηκών, αυτές πρέπει να ληφθούν υπόψη ήδη κατά τον σχεδιασμό, ώστε να υπηρετηθούν σωστά, χωρίς να απαιτούνται εκ των υστέρων προσαρμογές στον χώρο (π.χ. σκίαση σε χώρο με άμεσο ηλιακό φωτισμό ή τοποθέτηση αφυγραντήρων σε χώρο όπου εκτίθεται χαρτώο υλικό).

Και στις τρεις περιπτώσεις, άμεση πρέπει να είναι η συνεργασία με τον/τη μουσειολόγο, τον/τη μουσειογράφο και τον/την υπεύθυνο/υπεύθυνη συντήρησης. Η επιστημονική τους εμπειρία θα σας βοηθήσει να κατανοήσετε καλύτερα τις απαιτήσεις του εγχειρήματος και θα καθοδηγήσει τη σκέψη σας ήδη από τη φάση της προμελέτης. Αυτή η γνώση θα σας επιτρέψει να απευθυνθείτε στοχευμένα σε μηχανικό ή/και αρχιτέκτονα, ώστε να γνωρίζετε τις απαιτήσεις του κτηρίου σας.⁶⁷

3.3.2 Ειδικότητες

Δηλώνεται εξαρχής ότι η σύνθεση της ομάδας έργου που προτείνεται είναι η ιδανική ως προς τη διεπιστημονικότητα που τη διέπει. Είναι κατανοητό ότι σε ένα μουσείο, μικρής ή μεγάλης κλίμακας, είναι πιθανό ένα στέλεχος να αναλαμβάνει περισσότερους από έναν ρόλους.

3.3.2.1 Ειδικότητες που συντάσσουν

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, στο σημαντικό έργο *On display: A design grammar for museum exhibitions* (Hall, 1987, σ. 8-12) γινόταν αναφορά σε δύο απαραίτητους και αλληλοτροφοδοτούμενους ρόλους: σε αυτόν του/της επιμελητή/επιμελήτριας (curator) και σε αυτόν του/της σχεδιαστή/σχεδιάστριας (designer). Σήμερα, έχει πια γίνει σαφές ότι απαιτείται γνώση του ειδικού λεξιλογίου της μουσειολογίας, ώστε το μήνυμα της έκθεσης να περνά αβίαστα σε κατά το δυνατόν περισσότερες και διαφορετικές ομάδες κοινού. Έτσι, βασικοί/βασικές συνεργάτες/συνεργάτιδες για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας έκθεσης είναι ο/η μουσειολόγος και ο/η μουσειογράφος. Θα χρειαστείτε σίγουρα και τις δύο ειδικότητες.

Η πρώτη ειδικότητα, του/της μουσειολόγου, έχει κατάρτιση στις θεωρητικές επι-

67 Για τις υπόλοιπες ειδικότητες που σχετίζονται με το περιεχόμενο και όχι με το κέλυφος, βλ. @O.3.2.2.2.

στήμες, συνήθως με έμφαση στον υλικό πολιτισμό. Μπορεί με ευχέρεια να μελετά, να ερευνά και να προτείνει τρόπους ανάδειξης των συλλογών. Η δεύτερη ειδικότητα, του/της μουσειογράφου, έχει κατάρτιση στην αρχιτεκτονική ή στον σχεδιασμό. Έχει τα εφόδια να ορίσει τις απαιτήσεις χρήσης και να σχεδιάσει τον χώρο, τις κατασκευές και τα μέσα ανάδειξης των συλλογών.

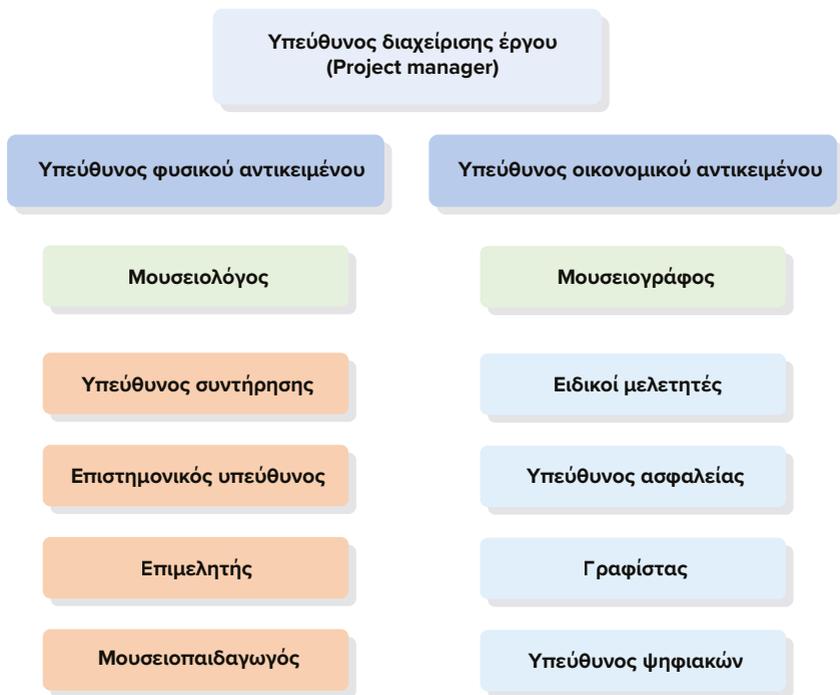
Η συνεργασία των δύο αυτών ειδικοτήτων είναι κεφαλαιώδους σημασίας. Δεν έχει σημασία το διαχειριστικό σχήμα της συνεργασίας, αν, για παράδειγμα, ανάδοχος είναι ένας/μία μουσειογράφος, ο/η οποίος/οποία δεσμεύεται να απασχολήσει έναν/μία μουσειολόγο, ή αν οι δύο απασχολούνται μόνιμα στον οργανισμό. Σημασία έχει να αποδεχτείτε ότι, από τη στιγμή της σύλληψης της νέας έκθεσης έως τη στιγμή που η έκθεση αυτή θα ανοίξει για το κοινό, πρέπει να συνεργάζεστε και με τις δύο ειδικότητες. Μάλιστα, ανάλογα με το είδος της συλλογής ή τον σκοπό της έκθεσης, η ειδικότητα του/της μουσειολόγου μπορεί να διαφοροποιείται: λαογράφος-μουσειολόγος για εκθέσεις νεότερου πολιτιστικού αποθέματος, αρχαιολόγος-μουσειολόγος για αρχαιολογικές εκθέσεις, ιστορικός-μουσειολόγος για ιστορικές εκθέσεις, ιστορικός τέχνης-μουσειολόγος για εκθέσεις σύγχρονης τέχνης, βιολόγος-μουσειολόγος για εκθέσεις φυσικής ιστορίας κ.ο.κ.

Προσοχή! Κατανικήστε τον πειρασμό να μην απασχολήσετε και τις δύο ειδικότητες! Όσο καλή ομάδα και αν έχετε στο μουσείο, όσο και αν μπορείτε να βασιστείτε στην εμπειρία άλλων επιστημονικών ή τεχνικών ειδικοτήτων, όσο ωραία κείμενα και αν γράφει ο/η επιμελητής/επιμελήτρια, ο/η μουσειολόγος και ο/η μουσειογράφος είναι εκεί για να διασφαλίσουν ότι η νέα σας έκθεση θα λάβει υπόψη τις απαιτήσεις του εξειδικευμένου επιστημονικού κλάδου της μουσειολογίας.

Οι δύο αυτές ειδικότητες θα περιγράψουν το πλαίσιο, τους στόχους και τον τρόπο επίτευξης της έκθεσης, μέσα από τη σύνταξη της μουσειολογικής και της μουσειογραφικής μελέτης αντίστοιχα.

3.3.2.2 Ειδικότητες που συνεργάζονται

Βασική αρχή για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας έκθεσης είναι η συνεργασία. Έτσι, αναγκαίο είναι να σχηματιστεί μια ομάδα έργου, μέσα στην οποία θα λειτουργούν μία ή περισσότερες ομάδες εργασίας.

Πίνακας 7. Ενδεικτικό οργανόγραμμα.

Για την ακρίβεια, οι εκθέσεις, όπως και άλλες μουσειακές παραγωγές, απαιτούν την εφαρμογή μιας ιδιαίτερης οργανωσιακής δομής, που αποκαλείται δομή πλέγματος (matrix).⁶⁸ Σύμφωνα με αυτή τη δομή, για κάθε έργο (ή και σύνολο παρόμοιων έργων) δημιουργείται μια ομάδα εργαζόμενων ή και εξωτερικών συνεργατών/συνεργάτιδων.

Οι εργαζόμενοι/εργαζόμενες που εντάσσονται σε μια ομάδα έργου συνήθως ανήκουν σε διαφορετικές υπηρεσίες και έχουν διαφορετικές ειδικότητες. Καλούνται στην ομάδα έργου για να αναλάβουν κάποιον ρόλο, π.χ. του/της υπεύθυνου/υπεύθυνης συντήρησης, του/της επιμελητή/επιμελήτριας της συλλογής, του/της υπεύθυνου/υπεύθυνης εκπαιδευτικών προγραμμάτων, του/της υπεύθυνου/

68 Στη δομή πλέγματος υπάρχουν δύο γραμμές αρμοδιότητας, μια υπηρεσιακή και μια οργανωμένη γύρω από το έργο. Δημιουργείται έτσι μια διεπιστημονική ομάδα, τα μέλη της οποίας ανήκουν σε διαφορετικές υπηρεσίες του φορέα, συχνά και σε διαφορετικές ιεραρχικές θέσεις. Η ομάδα έργου που δημιουργείται με αυτό τον τρόπο περιορίζεται μεν ως προς τον σκοπό και τη χρονική της διάρκεια, ωστόσο κατά τη διάρκεια του έργου υπερισχύει της ιεραρχικής υπηρεσιακής δομής (Stuckenbruck, 1979).

υπεύθυνης ψηφιακών παραγωγών κ.ο.κ. Για τους σκοπούς του έργου, ο/η προϊστάμενος/προϊσταμένη τους είναι συνήθως ο/η project manager ή ο/η εκτελών/εκτελούσα χρέη επικεφαλής διαχειριστή/διαχειρίστριας του έργου. Ωστόσο, ο/η εργαζόμενος/εργαζόμενη συνεχίζει να αναφέρεται στον/στην προϊστάμενο/προϊσταμένη της υπηρεσίας στην οποία ανήκει. Γίνεται έτσι σαφές ότι πρέπει έγκαιρα να ενημερώνονται όλες οι υπηρεσίες για την αναγκαιότητα δέσμευσης ανθρωπινων πόρων (@O.3.2).

Συχνά απαιτείται η απασχόληση επιπλέον εξωτερικών συνεργατών/συνεργατίδων, οι οποίοι/οποίες εντάσσονται στην ομάδα έργου με βάση τον ρόλο τους. Ειδικά για τους/τις εξωτερικούς/εξωτερικές συνεργάτες/συνεργάτιδες που απασχολούνται στη δημιουργία μιας έκθεσης, πρέπει να είναι ξεκάθαρο ποια υπηρεσία αναλαμβάνει τη συμβασιοποίηση και ποια, αν όχι η ίδια, ορίζει τον/την επιβλέποντα/επιβλέπουσα της σύμβασης. Τέλος, μην ξεχνάτε ότι η διαδικασία επιλογής αναδόχου συνήθως συναρτάται με το ύψος του προϋπολογισμού τού υπό ανάθεση έργου ή ρόλου. Στην περίπτωση αυτή, οι απαιτήσεις και οι αρμοδιότητες για την έγκριση της σύμβασης και την πιστοποίηση των παραδοτέων πρέπει να καταγράφονται επίσης, είτε σε σχετική διαδικασία είτε σε σχετική απόφαση.

Ας συνεχίσουμε τώρα με τις ομάδες εργασίας. Ένας ασφαλής τρόπος είναι να διακρίνονται οι ομάδες με βάση το τελικό τους παραδοτέο, στη δική μας περίπτωση τις μελέτες.

Πίνακας 8. Ενδεικτικό διάγραμμα ροής εργασιών.

A. Ομάδα εργασίας μουσειολογικής μελέτης

Επικεφαλής μπορεί να είναι είτε ο/η επιμελητής/επιμελήτρια της συλλογής είτε ο/η μουσειολόγος. Στην ομάδα συμμετέχει επίσης ο/η συντηρητής/συντηρήτρια. Αν παρίσταται ανάγκη για περαιτέρω επιστημονική τεκμηρίωση, μπορεί να ενταχθεί και ειδικός/ειδική ερευνητής/ερευνήτρια. Βασικό αντικείμενο αυτής της ομάδας εργασίας είναι να μελετηθεί η συλλογή, ώστε να αναδειχθούν τα αντικείμενα εκείνα που αξίζει ή είναι εφικτό να χρησιμοποιηθούν για να υποστηριχθούν ο σκοπός και οι στόχοι της έκθεσης.

Ο επιμελητής ή η επιμελήτρια παρέχει πληροφορίες και υλικό σχετικά με τη συλλογή, τη μορφή πινάκων αποδελτίωσης, δελτίων αντικειμένων (μουσειογραφικά δελτία) ή/και κειμένου μελέτης της συλλογής. Καθοδηγεί βιβλιογραφικά και επιστημονικά την ομάδα, ενίοτε παράγοντας ή υποδεικνύοντας ειδικά κείμενα, τα οποία έχουν παραχθεί στο πλαίσιο στοχευμένου, θεματικού ερευνητικού προγράμματος.

Ο υπεύθυνος ή η υπεύθυνη συντήρησης μελετά και γνωστοποιεί τα χαρακτηριστικά της συλλογής, εξειδικεύοντας, μέσα από τη σύνταξη της μελέτης συντήρησης, τις συνθήκες έκθεσης και προληπτικής συντήρησης.

Ιδανικό θα ήταν στην ομάδα αυτή να εμπλέκονται ήδη από την αρχή και ο/η αρχιτέκτονας μουσειογράφος, ο/η υπεύθυνος/υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων, αλλά και υπεύθυνος/υπεύθυνη ψηφιακών παραγωγών. Ειδικά για τις δύο τελευταίες ειδικότητες, αναλογιστείτε ότι η συμμετοχή τους είναι χρήσιμη δεδομένου ότι ο ψηφιακός μετασχηματισμός όλων των δομών, δημόσιων και μη, αποτελεί επιπλέον εθνική προτεραιότητα⁶⁹ και ότι ο ρόλος του/της υπεύθυνου/υπεύθυνης εκπαιδευτικών προγραμμάτων είναι ευρύτερος της οργάνωσης εκπαιδευτικών δράσεων, καθώς εκτείνεται και σε ζητήματα διασφάλισης του εύληπτου χαρακτήρα του περιεχομένου της έκθεσης για το κοινό. Στις περιπτώσεις αυτές, ο ρόλος τους θα ήταν καταρχήν συμβουλευτικός, ώστε να υπηρετούνται και οι στόχοι της ψηφιακής πολιτικής και της εκπαιδευτικής πολιτικής του οργανισμού αντίστοιχα.

B. Ομάδα εργασίας μουσειογραφικής μελέτης

Επικεφαλής μπορεί να είναι ο/η επιστημονικός/επιστημονική υπεύθυνος/υπεύθυνη ή ο/η μουσειογράφος. Στην ομάδα συμμετέχουν ενδεικτικά ο/η επιμελητής/επιμελήτρια της συλλογής, ο/η υπεύθυνος/υπεύθυνη συντήρησης της συλλογής, ο/η μουσειολόγος, ο/η υπεύθυνος/υπεύθυνη ψηφιακών παραγωγών. Ανάλογα με τη φάση ωρίμασης της μελέτης, μπορεί να συμμετέχουν επίσης ο/η υπεύθυνος/υπεύθυνη ασφαλείας του κτηρίου, ο/η υπεύθυνος/υπεύθυνη φύλαξης, ο/η γραφίστας/γραφίστρια, ανάδοχοι κατασκευαστές ή ανάδοχοι ψηφιακών έργων ή μακετών.

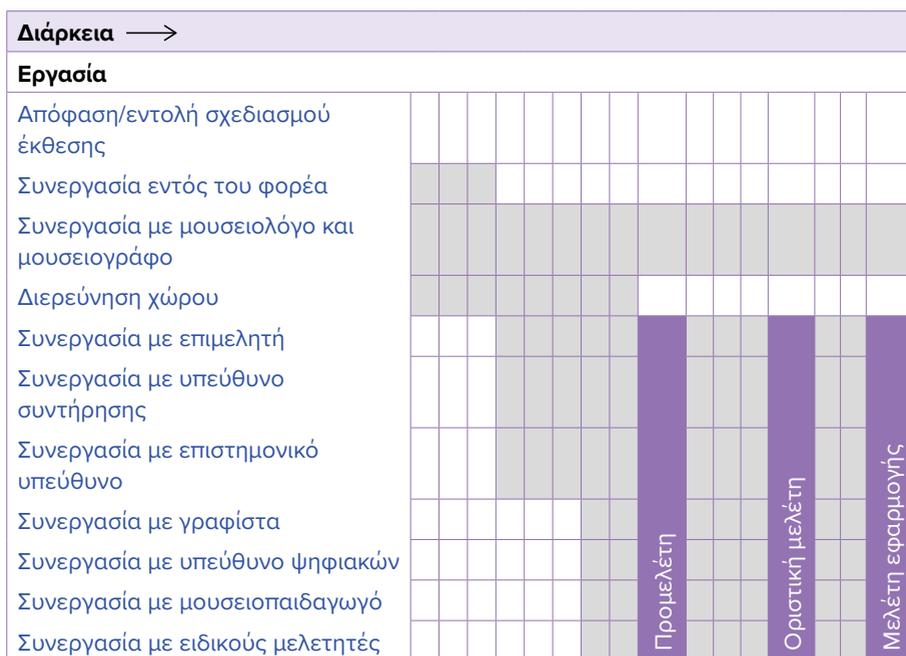
Οι τελευταίες ειδικότητες μπορούν να εισάγονται στην ομάδα σταδιακά, ανάλογα

69 Για τη Βίβλο Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025 [Υ.Α. 120301 ΕΞ 2021 (Β' 2894)], βλ. <https://digitalstrategy.gov.gr> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

με τη φάση ωρίμασης της μελέτης (@O.3.2.4) ή την υλοποίηση του έργου. Ωστόσο, συστήνεται ανεπιφύλακτα να ξεκινά η συνεργασία όσο το δυνατόν νωρίτερα, ώστε η ποιότητα του τελικού παραδοτέου της κάθε συμμετέχουσας ειδικότητας να λαμβάνεται υπόψη ήδη από τα αρχικά στάδια σχεδιασμού.

Ειδικά για τη διοίκηση των ομάδων αυτών, το μουσείο πρέπει να ορίσει το πρόσωπο που θα είναι επικεφαλής. Αυτό μπορεί να προκύπτει από τον οργανισμό ή το οργανόγραμμα του φορέα, μπορεί όμως και να διαφοροποιείται κατά περίπτωση, με βάση σχετική απόφαση.

Τέλος, ως προς τους χρόνους, είναι σαφές ότι όλοι θέλουμε οι δουλιές μας να γίνονται «χθες», ωστόσο ο χρόνος σύνταξης μελετών πρέπει να υπολογίζεται με σαφήνεια, λαμβάνοντας υπόψη τις απαιτήσεις αλληλοτροφοδότησης από διαφορετικές ειδικότητες. Σημαντικό είναι να ξεκινήσουμε να υπολογίζουμε τον χρόνο με βάση των αριθμό των επιμέρους παραδοτέων που απαιτούνται για να συγκεντρωθούν οι αναγκαίες πληροφορίες. Για τον σκοπό αυτό, ένα λογισμικό διαχείρισης έργου είναι χρήσιμο, ή έστω μια γραφική απεικόνιση έργου με διάγραμμα Gantt (Πίνακας 9).

Πίνακας 9. Ενδεικτικό χρονοδιάγραμμα τύπου Gantt: Σύνταξη μελετών.

3.3.2.3 Πότε ξεκινά η ώσμωση με άλλες στοχοθεσίες;

Όπως συζητήθηκε ήδη (@O.3.2.2.2), η απόφαση για δημιουργία μιας νέας εκθεσιακής παραγωγής δέον είναι να γίνεται γνωστή στο σύνολο του οργανισμού όσο το δυνατόν νωρίτερα. Ιδανικά, η ιδέα μιας νέας έκθεσης θα έπρεπε να συζητηθεί με άλλες υπηρεσίες του μουσείου πριν καν τεθεί ως στόχος στον προγραμματισμό του φορέα ή, έστω, στον ετήσιο προϋπολογισμό. Ιδανικά, θα έπρεπε να προηγηθεί μιας μορφής έρευνα κοινού, ώστε να ληφθούν υπόψη οι απόψεις και οι προσδοκίες του κοινού ήδη από τη φάση του σχεδιασμού.

Το επιχείρημα υπέρ της υλοποίησης μιας έκθεσης ενισχύεται αν η έκθεση συνδέεται άμεσα με την αποστολή και τους στόχους όχι μόνο του φορέα γενικά, αλλά και άλλων επιμέρους υπηρεσιών του. Επιθυμητό θα ήταν η προτεινόμενη έκθεση να μπορεί να συνδυαστεί και με άλλες δράσεις άλλων υπηρεσιών, π.χ. να υπάρχει δηλωμένη πρόθεση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων ή των εκδόσεων να ασχοληθούν με την ίδια θεματική. Μια τέτοια συνθήκη θα δημιουργούσε ένα πολύ ισχυρό τελικό προϊόν, καθώς αυτό θα αντιπροσώπευε περισσότερες πτυχές του φορέα, λαμβάνοντας υπόψη διαφορετικές ομάδες στοχευμένου κοινού του φορέα.

Εφόσον συμφωνούμε σε αυτή την παραδοχή, γίνεται σαφές ότι η πρώτη εμπλοκή άλλων ειδικοτήτων πρέπει να πραγματοποιείται ήδη κατά τη σκέψη ένταξης μιας εκθεσιακής δράσης στον προγραμματισμό του φορέα. Ανάλογα με τις εσωτερικές διαδικασίες του φορέα, ο προγραμματισμός των δράσεων του μουσείου, μεταξύ των οποίων και οι εκθέσεις, μπορεί να ορίζεται σε ετήσια, διετή ή τριετή βάση. Στην περίπτωση που ο προγραμματισμός ορίζεται ετήσια, τότε μπορεί να συμπίπτει με τον ετήσιο προϋπολογισμό των δράσεων. Ωστόσο, θεμιτό είναι ο προγραμματισμός και ο προϋπολογισμός να αποτελούν διακριτές διοικητικές διαδικασίες.

Αν, ωστόσο, δεν έχει προηγηθεί συνεργασία, αυτή πρέπει να ξεκινήσει όσο το δυνατόν πιο γρήγορα από τη λήψη της απόφασης για υλοποίηση. Θα μπορούσε να λάβει τη μορφή μιας εναρκτήριας συνάντησης εργασίας (kick-off meeting), στην οποία μπορούν να προσκληθούν οι υπηρεσίες, τα εμπλεκόμενα και τα ενδιαφερόμενα μέρη. Κατά τη διάρκεια αυτής της δράσης, θα παρουσιαστεί η στοχοθεσία της έκθεσης και θα συζητηθούν οι πιθανότητες ανατροφοδότησης από άλλες υπηρεσίες. Όλες οι υπηρεσίες του φορέα θα πρέπει να προσκληθούν, με σκοπό να διερευνηθεί πώς θα εκφραστούν ορθά οι πολιτικές του φορέα μέσα από τη δράση.

3.3.3 Είδη μελετών

Κάθε μουσείο οφείλει να παρακολουθεί και να προστατεύει τη συλλογή του. Η μελέτη και αξιολόγηση της συλλογής ως προς την εκθεσιμότητά της πρέπει να βασίζεται στην πολιτική διαχείριση συλλογών, να προηγείται οποιασδήποτε πρωτοβουλίας για την έκθεση αντικειμένων και να συνεκτιμά δεδομένα για το μουσείο και για το περιβάλλον έκθεσης της συλλογής (εγκαταστάσεις, περιβαλλοντικές

συνθήκες), να αποτιμά την κατάσταση της συλλογής και να ορίζει προτεραιότητες για τον χειρισμό, τις εργασίες συντήρησης (ποια αντικείμενα χρήζουν άμεσης συντήρησης και ποια όχι) και τις δυνατές χρήσεις των αντικειμένων (έκθεση, αποθήκευση ή δανεισμό). Στην αξιολόγηση αυτή είναι απαραίτητο να συμμετέχει ο/η υπεύθυνος/υπεύθυνη συντήρησης και επαγγελματίας συντηρητής/συντηρήτρια αρχαιοτήτων και έργων τέχνης, μέλος του Μητρώου Επαγγελματικής Δραστηριότητας Συντηρητών Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης, που τηρείται στη Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων του ΥΠΠΟ. Στην περίπτωση που εκτίθεται μηχανολογικός εξοπλισμός, η συμβολή μηχανολόγου μηχανικού είναι απαραίτητη. Ανάλογα με την οργανωσιακή δομή του φορέα, αυτός/αυτή μπορεί να είναι υπάλληλος του μουσείου ή εξωτερικός/εξωτερική συνεργάτης/συνεργάτιδα που έχει αναλάβει αυτή την αρμοδιότητα/εργασία.⁷⁰

Η μουσειολογική μελέτη αφορά τον νοηματικό σχεδιασμό μιας έκθεσης και διακρίνεται από τη μουσειογραφική, η οποία αφορά τον αρχιτεκτονικό/χωρικό σχεδιασμό της. Στη μουσειολογική μελέτη περιγράφονται το πλαίσιο (φορέας, περιβάλλον, επιθυμητό κοινό), η αποστολή και ο σκοπός, γενικές και ειδικές ποιοτικές προδιαγραφές για την έκθεση της συλλογής και τη νοηματική της ερμηνεία (@O.3.3).

Η μουσειογραφική μελέτη περιγράφει τις αρχές που διέπουν την απόδοση του χώρου και την κίνηση του κοινού, και τις εκθεσιακές κατασκευές που απαιτούνται για την έκθεση αντικειμένων, για την παρουσίαση των πληροφοριών και την υποστήριξη άλλων μέσων, ψηφιακών, εκπαιδευτικών κ.ά. (@O.3.5).

Κατά περίπτωση, ίσως απαιτηθεί να μελετηθούν ειδικότερα κτηριακά θέματα, τα οποία ρυθμίζονται από το σχετικό νομοθετικό πλαίσιο.

Επίσης, ανάλογα με το είδος των εκθεμάτων ή των ερμηνευτικών μέσων, μπορεί να απαιτηθεί να μελετηθεί, επί παραδείγματι:

α) Η ακουστική ενός χώρου, ειδικά αν σε αυτόν πρόκειται να εκτεθούν ηχητικά εκθέματα ή να παρουσιαστούν παραγωγές που χρησιμοποιούν ήχο. Τα συμπεράσματα μιας μελέτης ήχου μπορεί να είναι σημαντικά για τον σχεδιασμό των εκθεσιακών κατασκευών ή και την επιλογή υλικών, π.χ. ηχομονωτικών. Οι μελέτες ήχου ή ακουστικές μελέτες εκπονούνται από μηχανικούς με ειδίκευση στην ακουστική.

β) Ο φωτισμός ενός χώρου, με τρόπο που να υπηρετεί το μουσειολογικό σκοπικό. Η μελέτη φωτισμού συντάσσεται από μηχανικούς ή αρχιτέκτονες εξειδικευμένους/εξειδικευμένες στον φωτισμό, με τη συνεργασία του/της υπεύθυνου/υπεύθυνης συντήρησης αν πρόκειται να εκτεθούν υλικά ευαίσθητα στην ακτινοβολία.

70 Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. @O.5.

γ) Η συντήρηση αντικειμένων των συλλογών, σε περίπτωση που εντάσσονται στην κατηγορία των κινητών μνημείων, ή η συντήρηση διακοσμητικών ή άλλων στοιχείων του κελύφους όταν πρόκειται για χαρακτηρισμένο μνημείο. Η μελέτη συντήρησης εκπονείται από επαγγελματία συντηρητή/συντηρήτρια και εγκρίνεται από τα αρμόδια γνωμοδοτικά όργανα του ΥΠΠΟ (@O.5).

δ) Ο ιστορικός μηχανολογικός εξοπλισμός του χώρου, ειδικά όταν αυτός συνδέεται με το αφήγημα του μουσείου (βιομηχανική κληρονομιά, παραγωγική ιστορία). Στην περίπτωση αυτή, η μελέτη αποκαλύπτει πώς λειτουργούσε ο εξοπλισμός και τι εργασίες απαιτείται να γίνουν εφόσον υπάρχει πρόθεση ο εξοπλισμός αυτός να τεθεί σε λειτουργία για λόγους επίδειξης. Μελετάται από μηχανολόγο μηχανικό.

Τέλος, ανάλογα με τη στοχοθεσία του φορέα, μπορεί να απαιτηθεί να εκπονηθούν και άλλου είδους μελέτες, όπως μελέτη προσβασιμότητας τυφλών.

3.3.3.1 Κωδικοποίηση μελετών

Σε όλη την παραπάνω διαδικασία σημαντικό είναι να δημιουργήσετε, και στο εξής να τηρείτε, ένα σύστημα κωδικοποίησης, το οποίο είναι αναγκαίο για όλη την πορεία του έργου (σχεδιασμό, υλοποίηση, λειτουργία, τερματισμό λειτουργίας).⁷¹

Προτείνεται η δημιουργία ενός εύληπτου συστήματος αρίθμησης των ενότητων και κωδικοποίησης των εκθεμάτων και των ερμηνευτικών μέσων στη φάση αυτή, με βάση το περιεχόμενό τους. Χρήσιμο εργαλείο είναι πάντα ένας πίνακας, ο οποίος σας δίνει τη δυνατότητα να μεγαλώνετε τις γραμμές και τις στήλες του.⁷² Τέλος, το σύστημα αυτό θα ήταν χρήσιμο ακόμη και για την αποσυναρμολόγηση της έκθεσης, αποτελώντας ένα σημαντικό αρχείο των πληροφοριών γύρω από την έκθεση.

3.3.4 Φάσεις ωρίμασης

Για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας έκθεσης απαιτείται η ωρίμαση των μελετών, με τρόπο που να οδηγεί από το γενικό στο ειδικό, ώστε να καταγράφονται σταδιακά τόσο οι στόχοι/ανάγκες όσο και οι τρόποι επίτευξης/επίλυσης αυτών.

71 Η κωδικοποίηση των μελετών (σύστημα αρίθμησης ενότητων, υποενότητων και σχεδίων έκθεσης) πρέπει να περιγράφεται στο εισαγωγικό μέρος της μουσειολογικής-μουσειογραφικής προμελέτης και να ακολουθείται με συνέπεια στους φακέλους όλων των μελετών.

72 Έτσι, αν, για παράδειγμα, στη φάση της προμελέτης ο πίνακας περιλαμβάνει μόνο τις θεματικές ενότητες και δίπλα και κάτω από αυτές ενδεικτικά αντικείμενα, στις επόμενες φάσεις μπορεί να εμπλουτιστεί με στήλες για τα ερμηνευτικά μέσα, το εποπτικό υλικό κ.ο.κ. Ιδανικά, στη φάση της εφαρμογής, θα μπορεί να περιέχει ακριβώς, π.χ., τις κειμενικές πληροφορίες, ενώ στη φάση της λειτουργίας της έκθεσης θα δηλώνει ακριβώς πού βρίσκεται το κάθε αντικείμενο ή θα μπορεί να βοηθήσει στη σύνταξη του καταλόγου της έκθεσης ή στην ψηφιοποίηση του υλικού της.

Μέσα από τρεις φάσεις (προμελέτη, οριστική μελέτη και μελέτη εφαρμογής), μια μουσειακή έκθεση οριοθετείται και περιγράφεται με τόση λεπτομέρεια ώστε να είναι δυνατόν, όταν κάθε επιμέρους παραδοτέο ολοκληρωθεί, να δίνει πληροφορίες για τις επόμενες ενέργειες.

Κατά την υλοποίηση μιας έκθεσης, μπορεί να προκύψουν αποκλίσεις από τον αρχικό σχεδιασμό, οι οποίες μπορεί να οφείλονται σε διαφορετικούς παράγοντες: η επιστημονική τεκμηρίωση έδωσε νέα στοιχεία, υπήρξε ασυνέχεια μεταξύ της εργολαβίας του κτηρίου και της μελέτης, κατά το διάστημα από την έγκριση μέχρι την υλοποίηση δημιουργήθηκαν νέες συνθήκες που οφείλουμε να λάβουμε υπόψη. Σε αυτή την περίπτωση, πρέπει να εξεταστεί εάν απαιτείται αναθεώρηση της μελέτης ή τροποποίηση, ή εάν απλά αρκεί να αποτυπωθεί η υλοποιημένη μορφή (σχέδια as built). Μια τέτοια ενέργεια είναι ιδιαίτερα σημαντική, ειδικά σε περιπτώσεις συγχρηματοδοτούμενων έργων, καθώς εξηγεί τη διαφορά μεταξύ του σχεδίου και του τελικού παραδοτέου. Προσοχή! Σημαντικό είναι οι αλλαγές αυτές να τεκμηριώνονται ως προς την αναγκαιότητά τους και να εγκρίνονται τόσο εσωτερικά, εντός του μουσείου, όσο και εξωτερικά, στην περίπτωση που η έκθεση υλοποιείται στο πλαίσιο συγχρηματοδότησης ή/και χορηγίας.

3.3.5 Αρμόδιοι φορείς έγκρισης

3.3.5.1 Εσωτερική έγκριση

Σε κάθε περίπτωση, για κάθε μελέτη ο φορέας οφείλει να εγκρίνει το τελικό παραδοτέο. Με τον τρόπο αυτό, ενεργοποιείται η εκταμίευση της αμοιβής του/της μελετητή/μελετήτριας. Ανάλογα με τις διαδικασίες του φορέα, η έγκριση μπορεί να γίνεται από μια υπηρεσία ή από μια ομάδα παραλαβής, που συστήνεται για τον σκοπό αυτό (ειδικότερα στα @O.3.2.6 και @ O.3.2.7).

3.3.5.2 Έγκριση από τα συλλογικά γνωμοδοτικά όργανα του ΥΠΠΟ

Τα μουσεία του ΥΠΠΟ, τα εποπτευόμενα μουσεία, αλλά και όσα μουσεία (ή εκθέσεις/επανεκθέσεις) δημιουργούνται με δημόσιο χρήμα (ανεξαρτήτως του φορέα στον οποίο ανήκουν), οφείλουν να υποβάλλουν τις μελέτες τους προς έγκριση στα συλλογικά γνωμοδοτικά όργανα του ΥΠΠΟ, και συγκεκριμένα στο Συμβούλιο Μουσείων (ΣΜ). Όσα μουσεία αναπτύσσονται σε κελύφη που είναι κηρυγμένα μνημεία και περιλαμβάνουν δραστικές επεμβάσεις σε αυτά οφείλουν επίσης να υποβάλλουν τις σχετικές μελέτες στα αρμόδια συλλογικά όργανα [Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο (ΚΑΣ) και Κεντρικό Συμβούλιο Νεωτέρων Μνημείων (ΚΣΝΜ)].

Μετά τη γνωμοδότηση του κατά περίπτωση Συμβουλίου, εκδίδεται εγκριτική απόφαση από το αρμόδιο όργανο της Διοίκησης (Γενικός Διευθυντής ή Γενική

Διευθύντρια), κατόπιν διατύπωσης γνώμης από το αρμόδιο Συμβούλιο. Η έκδοση της απόφασης συχνά αποτελεί προαπαιτούμενο όρο για την παραδεκτή υποβολή πρότασης εκ μέρους του φορέα υλοποίησης του έργου για την ένταξη οποιουδήποτε έργου σε επιχειρησιακό πρόγραμμα υλοποίησης συγχρηματοδοτούμενων έργων ή και σε οποιοδήποτε χρηματοδοτούμενο από εθνικούς πόρους πρόγραμμα.

Το Συμβούλιο Μουσείων γνωμοδοτεί για κάθε θέμα που αφορά τα μουσεία και παραπέμπεται σε αυτό. Ειδικότερα, γνωμοδοτεί για ζητήματα σχετικά με την ίδρυση και λειτουργία μουσείου από το ΥΠΠΟ, την αναγνώριση μουσείου που ιδρύεται από ή ανήκει σε άλλο νομικό πρόσωπο και, πιο πρόσφατα, για την πιστοποίηση μουσείων του ΥΠΠΟ.

Τα προς γνωμοδότηση θέματα υποβάλλονται στο Συμβούλιο από τις αρμόδιες Διευθύνσεις του ΥΠΠΟ.

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, για την έγκριση μουσειολογικών-μουσειογραφικών μελετών μονίμων εκθέσεων, ανάλογα με το είδος τους, ο φάκελος του υποψήφιου μουσείου υποβάλλεται στις ακόλουθες διευθύνσεις: Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων ή Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς ή Διεύθυνση Εικαστικών, Αρχιτεκτονικής, Φωτογραφίας και Μουσείων Σύγχρονου Πολιτισμού και Διεύθυνση Μελετών και Εκτέλεσης Έργων Μουσείων και Πολιτιστικών Κτιρίων. Σε περίπτωση που απαιτείται μελέτη συντήρησης μέρους ή του συνόλου της συλλογής, η μελέτη υποβάλλεται στη Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων.

3.3.6 Διαδικασία ανάθεσης, παραδοτέα ανά φάση ωρίμασης και εγκρίσεις

Τα μουσεία είναι χώροι που οφείλουν να λειτουργούν ακολουθώντας όλους τους δεοντολογικούς κανόνες και τις θεσμικές ρυθμίσεις, και αυτό πρέπει να αντικατοπτρίζεται και στον τρόπο διαχείρισης των αναθέσεων, όπως αυτός μπορεί να περιγράφεται στον κανονισμό προμηθειών του μουσείου (@O.1.2.2.9).

Οι αναθέσεις μπορεί να γίνονται από υπηρεσιακές μονάδες, όχι από ομάδες έργου. Άρα, η υπηρεσία εκθέσεων συνήθως αναθέτει την εκπόνηση των μουσειολογικών και μουσειογραφικών μελετών. Αν υπάρχει εξειδικευμένη τεχνική υπηρεσία, δέον είναι να αναλαμβάνει εκείνη την ανάθεση της μουσειογραφικής μελέτης.

Για κάθε φάση ωρίμασης, για τη μουσειολογική μελέτη θα πρέπει να παραλάβετε α) το τεύχος της μελέτης, β) τον κατάλογο αντικειμένων προς έκθεση (ενδεικτικό για την προμελέτη, τελικό για την οριστική μελέτη), ενώ προτείνεται να παραλάβετε επίσης γ) κατάλογο εποπτικού υλικού (ενδεικτικό για την προμελέτη, τελικό για την οριστική μελέτη). Αντίστοιχα, για τη μουσειογραφική μελέτη θα πρέπει να παραλάβετε α) το τεύχος της μελέτης, β) αρχιτεκτονικά σχέδια της μελέτης και γ) φωτογραφική αποτύπωση.

Η ανάλυση των δαπανών για τη σύνταξη προϋπολογισμού θα μπορούσε να συνοδεύει επίσης την οριστική μελέτη. Αυτή προτείνεται να έχει τη μορφή πίνακα, με τα είδη των δαπανών ομαδοποιημένα με τρόπο που να μπορεί η αρμόδια υπηρεσία, διενεργώντας ή αναθέτοντας έρευνα αγοράς, να προσδιορίσει τον προϋπολογισμό του έργου.

Σε ειδικές περιπτώσεις, οι μελέτες συνοδεύονται από την τεχνική περιγραφή των έργων ή προμηθειών που περιγράφονται σε αυτές. Παραδείγματος χάριν, αν σε μια μουσειολογική μελέτη περιγράφεται μια οπτικοακουστική παραγωγή, η τεχνική περιγραφή θα μπορούσε να περιγράφει τους στόχους της παραγωγής, το προς ανάδειξη υλικό κ.ο.κ., ώστε να μπορεί ο/η ανάδοχος της παραγωγής να κατανοήσει τις απαιτήσεις του έργου. Ομοίως, σε μια μουσειογραφική μελέτη το τεύχος τεχνικής περιγραφής θα προσδιόριζε τεχνικά χαρακτηριστικά ή χαρακτηριστικά απόδοσης εξοπλισμού ή κατασκευών. Τέλος, αν απαιτείται, δέον είναι να προσδιορίζονται και τα πρότυπα βάσει των οποίων διασφαλίζεται η ποιότητα.

Η ανάθεση μπορεί να περιγράφει ότι ένα έργο θα παραλαμβάνεται τμηματικά ή εφάπαξ. Στην πρώτη περίπτωση, είναι χρήσιμο να ορίζεται με ακρίβεια το παραδοτέο της κάθε φάσης. Για παράδειγμα, σε μια οριστική μουσειολογική μελέτη, ένα παραδοτέο μπορεί να είναι η μελέτη, άλλο ο κατάλογος της συλλογής⁷³ και άλλο ο πίνακας προτεινόμενου εποπτικού υλικού. Μπορεί να παραληφθούν σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, ωστόσο μια τέτοια πρακτική επιβαρύνει διοικητικά το μουσείο με επιπλέον ενέργειες έγκρισης, και έτσι δεν προτείνεται.

Τέλος, είναι σημαντικό να υπάρχει ένα αποδεικτικό της έγκρισης του παραδοτέου, είτε αυτή είναι η απόφαση μιας επιτροπής είτε η απόφαση ενός διοικητικού οργάνου. Χρήσιμο είναι να έχει ο φορέας έντυπα έγκρισης παραδοτέων⁷⁴ και όχι μόνο εντολών πληρωμής.

3.3.7 Πώς συνδέεται το μουσείο με την ομάδα έργου;

Μόλις συνειδητοποιήσετε πόσες διοικητικές ενέργειες θα απαιτηθεί να γίνουν για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας έκθεσης, θα κατανοήσετε και πόσο διοικητικό βάρος θα πρέπει να φέρει εις πέρας το μουσείο σας. Και εδώ απαιτείται η συνεργασία σας με πολλές ειδικότητες, αν και κάποιες από αυτές δεν θα συνεργαστούν άμεσα. Ενδεικτικά αναφέρονται: νομική υποστήριξη για τη σύνταξη συμβάσεων/αναθέσεων, ομάδα για τη σύνταξη τευχών δημοπράτησης ή προσκλήσεων

73 Για τα προς ίδρυση μουσεία του ΥΠΠΟ, το σύνολο των αντικειμένων που θα ενταχθούν στη μόνιμη έκθεση θα πρέπει να είναι καταχωρισμένο στο Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα των Ψηφιακών Συλλογών Κινητών Μνημείων του Εθνικού Αρχείου Μνημείων (παρ. γ του άρθρου 3 της Υ.Α. 526643/2022).

74 Άλλωστε, αυτό το έντυπο μπορεί να δοθεί και ως αποδεικτικό εμπειρίας στον/στην εξωτερικό/ εξωτερική συνεργάτη/συνεργάτιδα, μετά την ολοκλήρωση του έργου.

εκδήλωσης ενδιαφέροντος αν απαιτείται, γραμματειακή υποστήριξη για τη διαχείριση και την αρχειοθέτηση της επικοινωνίας και των παραγόμενων εγγράφων, λογιστική υποστήριξη για την οικονομική παρακολούθηση του έργου κ.ά.

Ασφαλής πρακτική είναι να ορίζεται ένας/μία εργαζόμενος/εργαζόμενη ως υπεύθυνος/υπεύθυνη για τη διοικητική διαχείριση του έργου, ο/η οποίος/οποία θα είναι υπεύθυνος/υπεύθυνη για το φυσικό αντικείμενο του έργου και θα λειτουργεί ως κόμβος επικοινωνίας για τα διάφορα εμπλεκόμενα και συνεργαζόμενα μέρη. Ομοίως, χρήσιμο είναι να ορίζεται και ένας/μία εργαζόμενος/εργαζόμενη ως υπεύθυνος/υπεύθυνη για το οικονομικό αντικείμενο, και άρα για την οικονομική διαχείριση του έργου, ο/η οποίος/οποία επίσης θα λειτουργεί ως κόμβος επικοινωνίας με τους αναδόχους και τις αναθέτουσες υπηρεσίες. Ο ορισμός αυτών των ατόμων μπορεί να γίνεται είτε οριζόντια, ανά υπηρεσία (π.χ. για όλες τις νέες περιοδικές εκθέσεις, υπεύθυνος φυσικού αντικείμενου είναι ο/η επιστημονικός/επιστημονική υπεύθυνος/υπεύθυνη της συλλογής), είτε κάθετα, σε επίπεδο project (π.χ. για τη συγκεκριμένη έκθεση φωτογραφίας υπεύθυνος/υπεύθυνη φυσικού αντικείμενου είναι ο/η επιμελητής/επιμελήτρια της φωτογραφικής συλλογής). Στην πρώτη περίπτωση, αυτό ορίζεται από τον κανονισμό ή το οργανόγραμμα του μουσείου, στη δεύτερη περίπτωση μπορεί να λαμβάνεται κατά περίπτωση μια διοικητική απόφαση, για την οποία μπορεί να απαιτείται και απόφαση ΔΣ.

3.4 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Σε αυτό το κεφάλαιο προτείνεται ενδεικτικά (ιδανικά και όχι εξαντλητικά) μια μεθοδολογία για τη σύνταξη μουσειολογικής και μουσειογραφικής μελέτης. Παρόλο που λαμβάνονται υπόψη τα στάδια ανάπτυξης έκθεσης του Dean (1994),⁷⁵ για τους σκοπούς του παρόντος Οδηγού ακολουθείται η διαδικασία της δημιουργίας μουσειακών εκθέσεων που προτείνει ο Τζώνος (2013).

Τα παρακάτω βήματα ενσωματώνουν τη γνώση που αποκομίσαμε από όσα έχουν συζητηθεί μέχρι τώρα σε αυτόν, αλλά και σε άλλους Οδηγούς (@O.1, @O.2, @O.5, @O.6 και @O.9).

Η συγγραφική ομάδα του Οδηγού 3 συμμαρτίζει την οπτική των Falk και Dierking (2016) σχετικά με την εμπειρία της μουσειακής επίσκεψης: Πρόκειται για μια διαδικασία άτυπης μάθησης, που πραγματοποιείται με την ελεύθερη βούληση του/της επισκέπτη/επισκέπτριας, ο/η οποίος/οποία διαχειρίζεται τον ελεύθερο χρόνο του/της. Η εμπειρία του/της επισκέπτη/επισκέπτριας διαμορφώνεται από τρία πλαίσια: το προσωπικό, το κοινωνικό και το φυσικό.⁷⁶ Τα τρία παραπάνω πλαίσια, οι τρόποι με τους οποίους αλληλεπιδρούν, αλλά και μια τέταρτη διάσταση, αυτή του χρόνου, θα έπρεπε να λαμβάνονται υπόψη κατά τον σχεδιασμό εκθέσεων ή άλλων μουσειακών δράσεων.

Εικόνα 1. Το διαδραστικό μοντέλο μάθησης. Πηγή: Falk και Dierking, 2016, 26.

75 Αυτά περιλαμβάνουν: α) τη φάση γενικής σύλληψης (conceptual), β) τη φάση ανάπτυξης (developmental) που διακρίνεται σε στάδιο προγραμματισμού (planning) και στάδιο παραγωγής (production), γ) τη φάση λειτουργικότητας (functional) που διακρίνεται σε στάδιο λειτουργίας (operating) και στάδιο ολοκλήρωσης (terminating) και δ) τη φάση εκτίμησης (assessment).

76 Ως προσωπική διάσταση εννοείται «ο μοναδικός συνδυασμός εμπειριών, ενδιαφερόντων και γνώσεων κάθε επισκέπτη», ως κοινωνική «η σχέση με τους φίλους ή την οικογένεια, τους άλλους επισκέπτες, το προσωπικό του μουσείου» και ως φυσική «η αρχιτεκτονική και η ατμόσφαιρα του συγκεκριμένου κτηρίου, τα φυσικά χαρακτηριστικά των συλλογών, η άνεση ή η σωματική κούραση που αισθάνεται κάθε επισκέπτης» (Οικονόμου, 2003, σ. 83).

Οι Falk και Dierking (2016, σ. 34) προτείνουν στους/στις επαγγελματίες των μουσείων να αναγνωρίζουν ότι οι επισκέπτες/επισκέπτριες έρχονται στο μουσείο με ατομικά ενδιαφέροντα, γνώσεις, σκοπούς, ταυτότητες. Χρησιμοποιούν το μουσείο, τα αντικείμενα και τις εμπειρίες για να εδραιώσουν το προσωπικό τους πλαίσιο. Άρα το μουσείο πρέπει να υποστηρίζει τόσο τους στόχους του όσο και τους προσωπικούς στόχους των επισκεπτών/επισκεπτριών του. Επίσης, σημειώνουν ότι τα μουσεία δίνουν πολλές φυσικές και κοινωνικές ευκαιρίες για μάθηση, αλλά δεν έχουν όλοι/όλες οι επισκέπτες/επισκέπτριες ίδιο βαθμό δεκτικότητας ή εξοικείωσης. Επομένως, το μουσείο πρέπει να σκέφτεται τις ανάγκες διαφορετικών τύπων επισκεπτών/επισκεπτριών και να προσφέρει διαφορετική υποστήριξη στο κοινό, ώστε εκείνο να επιτύχει τους σκοπούς του, μέσα από μια ευχάριστη και ψυχαγωγική επίσκεψη. Τέλος, επισημαίνουν ότι η μουσειακή επίσκεψη ξεκινά πριν έρθει ο/η επισκέπτης/επισκέπτρια στο μουσείο και συνεχίζεται αφού φύγει από αυτό. Το μουσείο, βασιζόμενο στα ενδιαφέροντα του κοινού του, πρέπει να μάθει να υποστηρίζει την πορεία μάθησης και διαχείρισης ελεύθερου χρόνου του κοινού, βοηθώντας το να καλλιεργήσει γνώσεις και προσωπικές εμπειρίες γύρω από ένα θέμα, με διαδραστικό και αλληλεπιδραστικό τρόπο.

3.4.1 Προμελέτες

3.4.1.1 Μουσειολογική προμελέτη

Η μουσειολογική προμελέτη σκοπό έχει να περιγράψει το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η νέα έκθεση, να ορίσει τις βασικές της αρχές και να περιγράψει τις γενικές ποιοτικές προδιαγραφές της.

Για τη διευκόλυνση του/της αναγνώστη/αναγνώστριας, οι τρεις αυτοί σκοποί θεωρούνται τρία διακριτά στάδια για την ολοκλήρωση της μελέτης και σημαίνονται αντίστοιχα παρακάτω. Ωστόσο, το σύνολο των επιμέρους εννοιών του υποκεφαλαίου @O.3.4.1 προτείνεται να αποτελεί το περιεχόμενο της μουσειολογικής προμελέτης. Τονίζεται ότι η συνεργασία μεταξύ μουσειολόγου και μουσειογράφου είναι απαραίτητη σε όλα τα στάδια σύνταξης της μουσειολογικής προμελέτης.

3.4.1.1.1 Περιγραφή του πλαισίου της έκθεσης

Το πρώτο στάδιο είναι να αναγνωρίσετε το πλαίσιο στο οποίο θα ενταχθεί η νέα έκθεση. Συνοπτικά τα βήματα αυτού του σταδίου περιγράφονται ως εξής: Ξεκινάμε από τον ίδιο τον φορέα, κάνουμε «έρευνα αγοράς» για παρόμοιες εκθέσεις, εξετάζουμε το περιβάλλον στο οποίο θα τοποθετήσουμε τη νέα έκθεση και χαρτογραφούμε το κοινό στο οποίο θέλουμε ή μπορούμε να απευθυνθούμε.

Για καθεμία από αυτές τις ενέργειες, τα μεθοδολογικά εργαλεία που μπορείτε να χρησιμοποιήσετε είναι:

A) Συνεντεύξεις (προς μέλη του φορέα, προς μέλη αντίστοιχων φορέων, προς ομάδες στοχευμένου κοινού – focus groups) και έρευνες κοινού.

B) Μελέτη κειμένων πολιτικής και στρατηγικής του φορέα και βιβλιογραφική έρευνα ή έρευνα στο διαδίκτυο (για τα θεσμικά έγγραφα και την ιστορία του φορέα, τα χαρακτηριστικά αντίστοιχων φορέων, αντίστοιχων εκθέσεων και ομάδων κοινού κ.ά.).

Γ) Επίσκεψη και επιτόπια έρευνα (στον χώρο, στις συλλογές, στον τόπο, σε άλλο τόπο με αντίστοιχη έκθεση).

3.4.1.1.1 Στοχοθεσία φορέα

Αν είστε εξωτερικός/εξωτερική συνεργάτης/συνεργάτιδα, θα χρειαστεί να γνωρίσετε καλά τον φορέα πριν προχωρήσετε στη σύνταξη της μουσειολογικής προμελέτης. Βασικά ερωτήματα που θα πρέπει να απαντήσετε είναι:

- Ποια είναι η ιστορία του φορέα;
- Για ποια χαρακτηριστικά του θεωρεί ότι ξεχωρίζει;
- Ποια χαρακτηριστικά του θέλει να αναδείξει;
- Ποια είναι η «περιουσία» του;
- Ποιοι είναι οι στόχοι του;
- Είναι καταστατικοί, στρατηγικοί, ή προγραμματικοί στόχοι; Συνδέονται μεταξύ τους;

Για να εξαγηθεί περαιτέρω η τελευταία ερώτηση, σημειώνεται ότι με τον όρο **καταστατικοί** εννοούνται, για τους σκοπούς του παρόντος κειμένου, οι στόχοι που προκύπτουν από τα ιδρυτικά έγγραφα του φορέα. Εκπορεύονται από τον σκοπό του φορέα και ιδανικά συνδέονται με τις συλλογές του. Με τον όρο **στρατηγικοί** εννοούνται οι στόχοι που προκύπτουν από τον στρατηγικό σχεδιασμό του φορέα. Προκύπτουν ως αποτέλεσμα ενός στρατηγικού σχεδίου ανάπτυξης και έχουν χρονικό ορίζοντα. Μπορεί να αφορούν τη δημιουργία ενός διαφορετικού προφίλ από το υπάρχον ή τη δημιουργία διαφορετικών προϊόντων από τα ήδη προσφερόμενα. Τέλος, με τον όρο **προγραμματικοί** εννοούνται οι στόχοι που εκπορεύονται από τον προγραμματισμό του φορέα, για την εκπλήρωση είτε των καταστατικών είτε των στρατηγικών του στόχων. Άρα, έχουν συντομότερη χρονική διάρκεια και συνήθως συνδέονται άμεσα με τον τρέχοντα προϋπολογισμό.

Έπειτα, χρήσιμο θα ήταν να δείτε με ποια εφόδια ο φορέας θα υλοποιήσει τους στόχους αυτούς. Τώρα πρέπει να κατανοήσετε τα χαρακτηριστικά της συλλογής, τις κτηριακές υποδομές, τους πόρους και το διαθέσιμο ανθρώπινο δυναμικό.

Κάποιες φορές το πιο σημαντικό «περιουσιακό στοιχείο» ενός μουσείου είναι ο ζήλος των ανθρώπων του: οι επιμελητές/επιμελήτριες που γνωρίζουν τα πάντα για τη συλλογή, οι φύλακες-εμπυχωτές/εμπυχωτρίες που αποτελούν πρεσβευτές/πρέσβειρες του τόπου τους, συνδέοντάς τον με το αφήγημα του μουσείου, η

τοπική κοινωνία που αγκαλιάζει τις δράσεις του. Αυτή η γνώση πρέπει να καταγραφεί και να αξιοποιηθεί.

Προσοχή! Αν εργάζεστε ήδη στο μουσείο, η θέση σας είναι δύσκολη. Γνωρίζετε (ή πιστεύετε ότι γνωρίζετε) ήδη καλά τον φορέα και έχετε ήδη παγιώσει μια άποψη για αυτόν. Επίσης, λόγω ιεραρχίας, δεν είναι λίγες οι φορές που πρέπει να δημιουργήσετε κάτι με το οποίο δεν είστε απόλυτα σύμφωνοι/σύμφωνες. Αν βρίσκεστε σε θέση ευθύνης, συχνά έχετε αντιμετωπίσει δυσκολίες που ορθώνονται μπροστά σας με τρόπο απαγορευτικό (δύσκολοι συνάδελφοι, ελλείψεις διαδικασιών, οικονομικοί ή άλλοι περιορισμοί). Όλα τα παραπάνω μπορεί να περιορίσουν τον ζήλο και τη δημιουργικότητά σας. Η ομαδική δουλειά και η διερεύνηση όλων των παραμέτρων (σαν να μην είχατε προηγούμενη γνώση) μπορεί να σας βοηθήσουν να εντοπίσετε μια ανέλπιστα πηγή έμπνευσης ή μια μη προφανή λύση.

3.4.1.1.1.2 Έρευνα παρόμοιων παραδειγμάτων

Όταν ένας φορέας αναθέτει μια μουσειολογική μελέτη για τη δημιουργία ενός νέου μουσείου, συνήθως γνωρίζει τι μουσείο θέλει να φτιάξει και πού θα δώσει έμφαση. Αν, για παράδειγμα, θέλει να φτιάξει ένα ιστορικό μουσείο σε έναν μαρτυρικό τόπο, θα επαναλαμβάνει τις λέξεις **ιστορία** και **τόπος μαρτυρίου** ως λέξεις-κλειδιά. Ως τέτοιες μπορείτε να τις αξιοποιήσετε και εσείς, για να αναζητήσετε σχετικά παραδείγματα. Με τον τρόπο αυτό, θα δημιουργηθεί ένα κοινό λεξιλόγιο προσδοκιών, ένα κοινό υπόβαθρο γνώσης και μια πρώτη γνωριμία με τρόπους επίλυσης του ίδιου ζητήματος από άλλους, σε κοντινό ή μακρινό τόπο ή χρόνο.

Το παραπάνω είναι μόνο ένα παράδειγμα για το πώς οι λέξεις-κλειδιά μπορούν να αξιοποιηθούν. Η προσέγγιση αυτή μπορεί να εφαρμοστεί στο είδος του μουσείου, της έκθεσης, της συλλογής, του επιστημονικού τομέα, της ομάδας-κοινού κ.ά.

Προσοχή! Αν κατά το προηγούμενο στάδιο δεν γνωρίσατε σε βάθος τον φορέα, στο στάδιο αυτό κινδυνεύετε να χρησιμοποιήσετε παραδείγματα ανεδαφικά, που θα δημιουργήσουν δυσπιστία.

3.4.1.1.1.3 Γνωρίζοντας το περιβάλλον

Ως περιβάλλον νοούνται οι εξωτερικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη λειτουργία του φορέα. Στο σημείο αυτό, χρήσιμη είναι η περιγραφή του τόπου, του πολιτικού του αποθέματος, των υποδομών του, αλλά και των ανθρώπων που τον κατοικούν, τον χρησιμοποιούν ή τον επισκέπτονται.

Τα αποτελέσματα της αναζήτησης⁷⁷ που θα κάνετε μπορείτε να τα αναλύσετε και

77 Ειδικά για την αναζήτηση πληροφοριών από δευτερογενείς πηγές, βλ. @O.2.2.3.

να τα μορφοποιήσετε με τα μοντέλα ανάλυσης SWOT ή PESTEL (@O.2.1.3). Ως πιο απλό μοντέλο, το SWOT μπορεί να εφαρμοστεί και από μη εξειδικευμένους αναλυτές/μελετητές.

Υπενθυμίζεται ότι τα μουσεία σήμερα μπορούν, επίσης, να συμβάλουν στην εδραίωση των 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης.⁷⁸ Άρα, όσο ευρύτερα αποτυπώνεται το περιβάλλον τόσο καλύτερα θα μπορεί ο φορέας να κατανοήσει με ποιον τρόπο μπορεί να ενσωματώσει κάποιον/κάποιους από τους παγκόσμιους αυτούς στόχους, βοηθώντας παράλληλα τον τόπο και την τοπική κοινωνία να ευημερήσει.

3.4.1.1.4 Έρευνες κοινού

Οι έρευνες κοινού αποτελούν ένα σημαντικό εργαλείο κατανόησης του κοινού στο οποίο απευθυνόμαστε και σχεδιάζονται σύμφωνα με τις ανάγκες του φορέα. Ανάλογα με το μέγεθος του δείγματος, τη μεθοδολογία και τους πρωτογενείς και δευτερογενείς στόχους, μπορούν να σχεδιαστούν και να υλοποιηθούν από μικρές ή μεγαλύτερες ομάδες, οι οποίες ενίοτε εξειδικεύονται στη διεξαγωγή ερευνών. Παρακάτω θα συζητηθούν χρήσιμες έννοιες, που μπορούν να κατευθύνουν τη σκέψη σας ως προς το τι χρειάζεστε για να πετύχετε τον στόχο σας.

Κοινό

Το «παραδοσιακό» κοινό των χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς διακρίνεται με βάση τα εξής κριτήρια: α) δημογραφικά (ηλικία, φύλο, επίπεδο μόρφωσης, κοινωνική τάξη, επάγγελμα, οικογενειακή κατάσταση, εθνική προέλευση), β) γεωγραφικά (κάτοικοι, ημερήσιοι εκδρομείς, τουρίστες), γ) κοινωνικά-οικονομικά, δ) εκπαίδευσης, ε) ειδικών ενδιαφερόντων, στ) ψυχογραφικά (σχετικά με τον τρόπο ζωής, τις απόψεις και τη νοοτροπία των ανθρώπων) (Black, 2009, σ. 31-32).

Επισκέπτες και μη επισκέπτες

Σημαντική στη μουσειολογική σκέψη σχετικά με το κοινό υπήρξε η συμβολή του Merriman (1989), ο οποίος μας κληροδότησε τον όρο «μη επισκέπτης». Οι έρευνες κοινού αποτελούν ένα σημαντικό εργαλείο για να δώσουμε φωνή στους/στις επισκέπτες/επισκέπτριες και τους/τις μη επισκέπτες/επισκέπτριες, για να διερευνήσουμε αν θα ενδιαφερθούν για αυτό που πρόκειται να σχεδιάσουμε ή αν το κατανοούν (Smithsonian Institution, 2002, σ. 25).⁷⁹ Η διεύρυνση των ορίων της έρευνας στους/στις μη επισκέπτες/επισκέπτριες χρησιμεύει για να κατανοήσουμε πώς αυτοί/αυτές προσλαμβάνουν το μουσείο, την εικόνα του και το εκτιθέμενο σε αυτό υλικό, ώστε να προσεγγίσουμε τις προσδοκίες τους (Prince, 1984, σ. 695-696).

78 <https://sdgs.un.org/goals> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

79 <https://soar.si.edu/sites/default/files/reports/02.10.makingexhibitions.final.pdf> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

Μέθοδος έρευνας

Με παρατήρηση ή με συνεντεύξεις (ερωτηματολόγια ή συζητήσεις, δομημένες ή μη, ατομικά ή σε focus groups), οι έρευνες απαιτούν αυστηρά στοχευμένο σχεδιασμό, ώστε: α) οι ερωτήσεις να είναι καίριες, να μην επιτρέπουν παρερμηνείες και να οδηγούν σε ασφαλώς μετρήσιμα αποτελέσματα, β) οι ερωτώμενοι/ερωτώμενες να διασφαλίζουν τα προσωπικά τους δεδομένα, γ) τα συμπεράσματα να είναι αδιάβλητα, χρήσιμα και σχετικά με τον σκοπό της έρευνας.

Στόχοι έρευνας

Ο Prince (1984, σ. 692) προτείνει να λαμβάνονται υπόψη οι παρακάτω παράγοντες για τον ορισμό των στόχων της έρευνας:

1. Η φύση και τα χαρακτηριστικά της έκθεσης.
2. Η λειτουργία και το εύρος της έκθεσης.
3. Η σχέση της έκθεσης με άλλες εκθέσεις του μουσείου.
4. Η φύση και τα χαρακτηριστικά του κοινού-στόχου.
5. Το είδος και η ποιότητα των πληροφοριών που θα συγκεντρωθούν.
6. Η μεθοδολογία συλλογής δεδομένων, προετοιμασίας, ανάλυσης και παρουσίασης.
7. Το εύρος των ενεργειών που θα πυροδοτήσει η έρευνα.
8. Τα ειδικά χαρακτηριστικά του πεδίου έρευνας.

Στόχοι σχετικά με τους επισκέπτες μουσείων (όχι τους μη επισκέπτες)

Ειδικά για τους/τις επισκέπτες/επισκέπτριες του μουσείου, η McManus (1991, σ. 35) θεωρεί ότι οι άνθρωποι των μουσείων πρέπει να γνωρίζουν:

- Ποιος έρχεται στο μουσείο.
- Μαζί με ποιον.
- Γιατί έρχονται.
- Τι τους αρέσει από την επίσκεψή τους.
- Τι δεν τους αρέσει στην επίσκεψή τους.
- Ποια είναι η γνώμη τους για τις εκθέσεις.
- Τι υποδομές χρειάζονται κατά τη διάρκεια της επίσκεψης.
- Πόση ώρα μένουν στο κτήριο.

Μάλιστα, επισημαίνει η McManus (1991, σ. 36) ότι οι πληροφορίες για το κοινό που χρειάζεται το μουσείο για τον σχεδιασμό του διακρίνονται στις ακόλουθες τέσσερις κατηγορίες: προσδιορισμός του κοινού-στόχου, έρευνα για τη συμπερι-

φορά του κοινού, αναγνώριση των δεσμεύσεων και των δυσκολιών του σχεδίου, το περιεχόμενο και η μέθοδος ανάπτυξης των πληροφοριών.

Προσοχή! Χρήσιμο είναι να δοκιμάσετε πιλοτικά την έρευνα, ώστε να ελέγξετε τις ερωτήσεις και αυτούς/αυτές που τις κάνουν! Επίσης, εκτός από την επιλογή των κατάλληλων μεθόδων, σημαντική είναι η συστηματική επιλογή του δείγματος. Το μέγεθος του δείγματος, τα σχετικά περιθώρια σφάλματος και ο βαθμός ακρίβειας που απαιτείται πρέπει να αποφασιστούν σε σχέση με τον σκοπό της μελέτης (Οικονόμου, 2003, σ. 115).

Καλές πρακτικές

Στο πλαίσιο εκπόνησης της μουσειολογικής-μουσειογραφικής προμελέτης για το Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο της Σπάρτης, διενεργήθηκαν στοχευμένες έρευνες με σκοπό να αποτυπώσουν: α) τη φυσιογνωμία των δυνητικών επισκεπτών/επισκεπτριών του ΝΑΜΣ (έρευνα επισκεπτών/επισκεπτριών σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους της Λακωνίας), β) τις τάσεις, στάσεις, αντιλήψεις και προσδοκίες της τοπικής κοινωνίας για το νέο μουσείο (έρευνα κατοίκων της Σπάρτης), γ) την κοινωνική και πολιτιστική ταυτότητα της περιοχής (πληθυσμός, εκπαίδευση, πολιτιστική φυσιογνωμία, τουρισμός), δ) στοιχεία για την αναμενόμενη ροή επισκεπτών και τις διακυμάνσεις της (στοιχεία τριετίας για τα μουσεία και τους χώρους της Λακωνίας που ανήκουν στο ΥΠΠΟ). Τα δεδομένα που προέκυψαν από τις έρευνες λήφθηκαν υπόψη τόσο στην οριστική μουσειολογική-μουσειογραφική μελέτη όσο και στον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για την ανέγερση του νέου κτηρίου (Παράρτημα 5 του Διαγωνισμού).⁸⁰

3.4.1.1.2 Ορισμός των βασικών αρχών της έκθεσης

3.4.1.1.2.1 Σκοπός και στόχοι έκθεσης

Στο δεύτερο αυτό στάδιο, πρέπει να κάνετε μια παύση για ανάλυση και αναστοχασμό. Διαβάζοντας τα συμπεράσματα των προηγούμενων σταδίων μέσα από το πρίσμα των ζητούμενων που τέθηκαν από τον φορέα, μπορείτε να αρχίσετε να καταγράφετε στην αρχή σκόρπιες πολύτιμες λέξεις, έπειτα να συνδέετε τις λέξεις αυτές και να τις ταξινομείτε. Κάπως έτσι θα δείτε ποιες λέξεις μαζί θα έκαναν μια πρόταση που περιγράφει τον σκοπό της έκθεσης και ποιες θα σχημάτιζαν μικρές αυτόνομες προτάσεις, τους στόχους της.

Ο σκοπός της έκθεσης αποτελεί συνήθως ένα σύντομο κείμενο που περιέχει συνοπτικά την πρόθεση και τις προσδοκίες του φορέα για τη συγκεκριμένη παραγωγή. Οι στόχοι συνήθως υπονοούν ή περιγράφουν ακροθιγώς όλα όσα θα συνοδεύ-

80 <https://www.sadas-pea.gr/perilipsi-architektonikoy-diagonismoy-proschedion-me-titlo-neo-archaiologiko-moyseio-spartis/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

σουν την έκθεση: εκπαιδευτικά προγράμματα, παράλληλες δράσεις, εκδόσεις κ.ά. Προσοχή! Ο σκοπός και οι στόχοι μπορεί να τελειοποιούνται καθ' όλη τη διάρκεια της σύνταξης της μελέτης, καθώς η κεντρική ιδέα και ο τρόπος υλοποίησής της ωριμάζουν.

3.4.1.1.2.2 Ομάδες κοινού

Έχοντας γνωρίσει το περιβάλλον στο οποίο θα ενταχθεί η έκθεση, τις προσδοκίες του φορέα και το τι αναμένεται από το είδος ή το θέμα της έκθεσης, μπορείτε τώρα να προσδιορίσετε σε ποιες ομάδες κοινού θα στοχεύσετε.

Χρήσιμη εδώ θα ήταν μια σύντομη αναφορά στις βασικές ανάγκες και προσδοκίες των επιλεγμένων ομάδων κοινού. Στόχος σας είναι να παρέχετε αρκετές πληροφορίες ώστε ο φορέας ή τα υπόλοιπα μέλη των ομάδων εργασίας να μπορούν:

- α) Να προδιαγράψουν τις απαιτήσεις του κοινού ως προς τον χωρικό σχεδιασμό.
- β) Να κατανοήσουν τις ανάγκες του κοινού ως προς τα ερμηνευτικά εργαλεία που μπορούν να αξιοποιηθούν.
- γ) Να αποφασίσουν για το περιεχόμενο και τον εννοιολογικό σχεδιασμό αυτού.
- δ) Να μπορούν να συνδέσουν αυτή την περιγραφή με στόχους άλλων πολιτικών του μουσείου (εκπαιδευτική, κοινωνική, ψηφιακή κ.ά.), ώστε να σχεδιάσουν ολιστικά και τις υπόλοιπες δραστηριότητες/δράσεις του φορέα.⁸¹

Μια σημαντική διάκριση γίνεται από τον Black (2009, σ. 47-52), ο οποίος κατηγοριοποιεί –μεταξύ άλλων– τους επισκέπτες σε περιστασιακούς, επανερχόμενους, τακτικούς και με ειδικά ενδιαφέροντα. Άρα, πέρα από τα χαρακτηριστικά των ίδιων των ομάδων κοινού, σημαντικό είναι να λαμβάνουμε υπόψη τη σχέση που έχει ήδη το αναμενόμενο κοινό με το μουσείο. Αυτή καθορίζει ποια χαρακτηριστικά του μουσείου κρατάμε σταθερά, ποια επανασχεδιάζουμε, σε ποια δίνουμε έμφαση και σε ποια άλλα φροντίζουμε να επενδύσουμε.

Προσοχή! Παρόλο που η ανάπτυξη νέων ομάδων κοινού αποτελεί συχνά ζητούμενο, ένα μουσείο δεν οφείλει να αναπτύσσει διαρκώς νέα κοινά. Σημαντικό είναι να μπορεί να διατηρήσει παράλληλα το υπάρχον κοινό του, ακόμη και αν χρειάζεται να προσαρμόσει την προσφερόμενη εμπειρία για να καλύψει τις νέες ανάγκες του προσδοκώμενου κοινού του.

81 Για μια χρήσιμη ανάλυση των ομάδων κοινού, βλ. @O.6.1.3.

3.4.1.1.3 Περιγραφή των γενικών ποιοτικών προδιαγραφών

Το τρίτο στάδιο είναι να ορίσετε τις ποιοτικές προδιαγραφές. Αυτές πρέπει να είναι γενικές και να εστιάζονται στο ζήτημα που πρέπει να επιλυθεί και όχι να προτείνουν έναν τρόπο επίλυσης. Αυτό θα γίνει είτε από άλλη ειδικότητα είτε στο επόμενο στάδιο της μελέτης. Επίσης, οι προδιαγραφές πρέπει να είναι ποιοτικές, δηλαδή να περιγράφουν τα χαρακτηριστικά του τελικού παραδοτέου, όχι το ίδιο το παραδοτέο.

Μπορείτε να περιγράψετε την έκθεση ως προς το είδος της (ιστορική, τέχνης, τεχνολογίας), το ύφος της (διαδραστική, εμπυθιστική, εγκυκλοπαιδική) και τη χρήση της (εκπαιδευτική, αναδρομική, ψυχαγωγική). Αυτή η προσέγγιση είναι ασφαλής σε αυτό το επίπεδο ωριμότητας της μελέτης και δίνει την ελευθερία να αντιμετωπιστεί η έκθεση ως κομμάτι ενός ενιαίου σχεδιαστικά συνόλου.

Συνοπτικά τα βήματα αυτού του σταδίου περιγράφονται ως εξής:

- Ορίζετε την κεντρική μουσειολογική ιδέα.
- Διακρίνετε τις θεματικές ενότητες.
- Επισημαίνετε βασικά αντικείμενα ή ομάδες αντικειμένων.
- Δίνετε τις γενικές κατευθύνσεις για την έκθεση αυτών.
- Καταγράφετε τις προδιαγραφές του χώρου.

Προσοχή! Για καθεμία από τις ενέργειες αυτές απαιτείται συνεργασία με τα υπόλοιπα μέλη της μουσειολογικής ομάδας. Σε όλα τα στάδια σύνταξης της μουσειολογικής προμελέτης είναι απαραίτητη η συνεργασία, η αλληλοτροφοδότηση και ο έλεγχος από όλα τα μέλη της μουσειολογικής ομάδας.

3.4.1.1.3.1 Θεματικές ενότητες

Για να ορίσετε τις θεματικές ενότητες, πρέπει:

α) Να γνωρίζετε τα αντικείμενα που μπορεί να εκτεθούν (συλλογή, δάνεια από άλλες συλλογές κ.λπ.), την κατάστασή τους, τα θεματικά σύνολα που τυχόν σχηματίζουν, καθώς και εάν ξεχωρίζουν κάποια αντικείμενα ως πιο σημαντικά.⁸² Συνεπώς, πρέπει να λάβετε επιμέρους παραδοτέα από τον/την επιμελητή/επιμελήτρια, τον/τη συντηρητή/συντηρήτρια και από όποιον/όποια άλλον/άλλη διαχειρίζεται πληροφορίες και αρχειακό υλικό σχετικό με τις συλλογές. Τα παραδοτέα αυτά

82 Ως σημαντικά εδώ νοούνται τα αντικείμενα που έχουν βαρύνουσα σημασία για κάποιον/κάποια: τον/την επιμελητή/επιμελήτρια, την επιστημονική κοινότητα, την τοπική κοινωνία, ειδικές ομάδες κοινού κ.ά. Ο όρος δεν χρησιμοποιείται αξιολογικά ή συγκριτικά, αλλά περιγράφει την προσδοκία που θα είχε κάποιος/κάποια να δει αυτό το αντικείμενο στη σχεδιαζόμενη έκθεση.

πρέπει να είναι έστω και ελάχιστα επεξεργασμένα, ώστε να ανταποκρίνονται στα ζητήματα που έχετε θέσει. Το να σας παραδοθεί το πρωτογενές υλικό δεν είναι επαγγελματική πρακτική, καθώς αυτό δεν αποτελεί παραδοτέο αλλά ανεπεξέργαστα δεδομένα. Μια τέτοια κακή πρακτική θα αποτελούσε κίνδυνο για την έγκαιρη και ποιοτική μελέτη του υλικού.

β) Να έχετε στη διάθεσή σας όλες τις πληροφορίες που θεωρείτε ότι συνδέονται με τη γνώση που θέλετε να μοιραστείτε με το κοινό. Για παράδειγμα, σε μια ιστορική έκθεση, ενδεικτικά, χρειάζεται να γνωρίζετε την ιστορία του τόπου, της ιστορικής περιόδου, των ιστορικών προσωπικοτήτων, του τρόπου με τον οποίο όλα τα παραπάνω είναι εμφανή στα αντικείμενα, στον τόπο ή στην κουλτούρα σήμερα. Σε μια αρχαιολογική έκθεση, επιπλέον, χρειάζεται να γνωρίζετε την ιστορία της αρχαιολογικής έρευνας, τους αρχαιολογικούς χώρους, τις ιστορικές πηγές, την αυξημένη δημοφιλία κάποιων αντικειμένων που το κοινό ή οι ειδικοί έχουν ξεχωρίσει.

Αρα, θα πρέπει να λάβετε εκθέσεις, βιβλιογραφία και δικτυογραφία, και καταλόγους πιθανού εποπτικού υλικού, που να τεκμηριώνουν την επιστημονική γνώση για το θέμα και να σχολιάζουν το απόθεμα που μπορεί να αξιοποιηθεί κατόπιν ερμηνευτικά. Καθώς θα προχωρά η συνθετική εργασία, είναι πιθανό να δημιουργούνται νέα επιστημονικά ή αμιγώς τεκμηριωτικά ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν και που ξεπερνούν τις δυνατότητες του υπάρχοντος επιστημονικού προσωπικού. Ο φορέας θα πρέπει να είναι έτοιμος να αναλάβει ή να αναθέσει επιμέρους μελέτες επιστημονικής τεκμηρίωσης, εφόσον αυτό απαιτείται.

Γράφοντας αυτό το υποκεφάλαιο της μουσειολογικής προμελέτης, μπορείτε να επαναλάβετε μέρος ή το σύνολο των παραδοτέων ή να συνοψίσετε τα χαρακτηριστικά στα οποία βασίζετε την πρότασή σας.

Το κεφάλαιο αυτό πρέπει να περιγράφει τις θεματικές ενότητες, τα προτεινόμενα αντικείμενα και τη νοηματική τους σχέση (σειρά, αλληλουχία, αλληλεπίδραση, διάλογο) με άλλα αντικείμενα ή εποπτικά μέσα. Θα πρέπει να καταλήγει σε:

- α) Έναν ενδεικτικό πίνακα θεματικών ενότητων.
- β) Έναν πίνακα ενδεικτικών αντικειμένων ανά θεματική ενότητα.
- γ) Έναν πίνακα ενδεικτικού εποπτικού ή άλλου υλικού ανά θεματική ενότητα.

3.4.1.1.3.2 Η εμπειρία του/της επισκέπτη/επισκέπτριας και τα ερμηνευτικά μέσα

Στη συνέχεια, θα πρέπει να ορίσετε τις προσδοκίες σας για την εμπειρία του/της επισκέπτη/επισκέπτριας και τη χρήση ερμηνευτικών μέσων. Υπενθυμίζεται ότι στο στάδιο αυτό τίθενται ακόμη οι προδιαγραφές και δεν περιγράφεται η σχεδιαστική λύση που θα δοθεί, είτε μουσειολογικά είτε μουσειογραφικά.

Καλές πρακτικές

Το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης⁸³ (2014, σ. 10-11) αναφέρει τα εξής:

Προς ενίσχυση της κεντρικής ιδέας και των βασικών στόχων, η ερμηνευτική προσέγγιση της έκθεσης βασίζεται, κατά κύριο λόγο, στη βιωματική μάθηση που δίνει έμφαση στον ρόλο της εμπειρίας μέσα στη μαθησιακή διαδικασία. Εδράζεται, επίσης, σε πολλά σημεία, στην «τεχνική» της «αφήγησης ιστοριών» (story-telling). Ο «λόγος» της έκθεσης, επομένως, βασίζεται στη χρήση διαφορετικών ερμηνευτικών «φωνών».

Ερμηνευτικά μέσα: Οι επικοινωνιακοί στόχοι της έκθεσης ενισχύονται από τη χρήση ποικίλων εκθεσιακών μέσων, συμβατικών και νέων. Τα εκθέματα και τις εκθετικές ενότητες συνθέτουν κείμενα, εικόνες, προβολές βίντεο, κατασκευές και πολυμεσικές εφαρμογές. Επιχειρείται η επίτευξη της καλύτερης δυνατής σχέσης μεταξύ «ερμηνευτικού μέσου» και «στόχου/περιεχομένου» της κάθε εμπειρίας που προσφέρεται στον επισκέπτη.

Οι προτάσεις για τις εφαρμογές νέων τεχνολογιών συνάδουν με τις αρχές των τεχνολογιών αιχμής.

Συγκεκριμένα:

- Η δημιουργία «εμπειρίας» για τον χρήστη βρίσκεται στην καρδιά των νέων τάσεων ως προς τη σχεδίαση των διεπαφών και της αλληλεπίδρασης του ανθρώπου με το ψηφιακό περιβάλλον.

- Βρισκόμαστε στην εποχή του διάχυτου υπολογισμού: ubiquitous computing, pervasive, ambient intelligence: ο Η/Υ «εξαφανίζεται» (disappearing computer).

- Σε κάθε περίπτωση επιχειρείται η αρμονική συνύπαρξη εφαρμογών με την παρουσίαση των συλλογών/«φυσική» σύνδεση αντικειμένων και εφαρμογών.

Με απλά λόγια, η «τεχνολογία» στην έκθεση είναι ως επί το πλείστον «αόρατη». Υπάρχει για να ενισχύει την ερμηνευτική προσέγγιση των εκθετικών ενοτήτων και τη βιωματική τους διάσταση. Επίσης, εκεί όπου η ερμηνευτική προσέγγιση εξυπηρετείται καλύτερα με ένα απλό ακουστικό έκθεμα, επί παραδείγματι, προτιμάται αυτό έναντι μιας πιο σύνθετης ψηφιακής παραγωγής.

3.4.1.1.3.3 Γενικές κατευθύνσεις έκθεσης των αντικειμένων

Έχοντας ήδη συνεργαστεί με τον/τη συντηρητή/συντηρήτρια⁸⁴ και έχοντας ήδη αναφέρει ενδεικτικά τα αντικείμενα που θα χρησιμοποιηθούν, τώρα πρέπει να

83 Σήμερα Μουσείο Νεότερου Ελληνικού Πολιτισμού.

84 Μπορεί να είναι και ομάδα/ομάδες συντηρητών/συντηρητριών, ανάλογα με το υλικό των αντικειμένων.

δώσετε γενικές κατευθύνσεις για το πώς θα εκτεθούν τα αντικείμενα, βασιζόμενοι/βασιζόμενες στην περιγραφή της εννοιολογικής σχέσης και της νοηματικής σύνδεσης μεταξύ τους.

3.4.1.1.3.4 Προδιαγραφές χώρου

Ο χώρος αποτυπώνει εν πολλοίς τις προθέσεις του φορέα για το μουσείο και την έκθεση. Τώρα μπορούμε να αναλογιστούμε τις θεματικές ενότητες που μας ενδιαφέρουν, τις ομάδες κοινού στις οποίες απευθυνόμαστε και τους εκθεσιακούς μας στόχους, και να περιγράψουμε πώς θέλουμε να χρησιμοποιηθεί ο χώρος. Αν, για παράδειγμα, θεωρούμε ότι δύο εκθεσιακές ενότητες πραγματεύονται αντίθετα πράγματα, και εμείς θέλουμε να δώσουμε έμφαση σε αυτή τη διαφορετικότητα, θα μπορούσαμε να ζητήσουμε να τοποθετηθούν αντιστικτικά. Αν, για παράδειγμα, θέλουμε να κάνουμε εκπαιδευτικά προγράμματα, σίγουρα πρέπει εδώ να ζητήσουμε χώρο εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Αν το κοινό στο οποίο στοχεύουμε είναι, π.χ., υπερήλικο, πρέπει να προβλέπουμε στάσεις για ανάπαυση, αν είναι εκπαιδευτικές ομάδες ή ομάδες τουριστών πρέπει να αφήνουμε χώρο για ξενάγηση μεγάλων ομάδων. Αν, τέλος, θέλουμε να υπάρχουν ειδικά μέσα, αφηγηματικά ή εποπτικά, αυτά πρέπει να προδιαγράφονται επίσης. Παραδείγματος χάριν, αν θέλουμε να αξιοποιήσουμε εκθεσιακά ηχητικά αποσπάσματα ή οπτικοακουστικό υλικό, αυτό πρέπει να δηλωθεί τώρα, ώστε να προβλεφθεί απομονωμένος ηχητικός ή σκοτεινός χώρος.

3.4.1.1.3.5 Παραδοτέα μουσειολογικής προμελέτης

Η μουσειολογική προμελέτη περιλαμβάνει:⁸⁵

1. Το τεύχος της μελέτης. Περιλαμβάνει κείμενο που απαντά στα σημεία που αναπτύχθηκαν παραπάνω.
2. Ενδεικτικό κατάλογο των προς έκθεση αντικειμένων.
3. Ενδεικτικό κατάλογο ερμηνευτικών μέσων, συμβατικών και ψηφιακών.
4. Επιμέρους παραδοτέα, εφόσον δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο της ανάθεσης της μουσειολογικής μελέτης από τον ανάδοχο (π.χ. αναλυτικό τεύχος έρευνας κοινού).

85 Ειδικότερα για αρχαιολογικά έργα που εκτελούνται με αυτεπιστασία, προβλέπονται επιπλέον (ΕΔΕΠΟΛ, 2024, σ. 13-14): 1) προγραμματισμός και προϋπολογισμός προκαταρκτικών εργασιών, 2) πληροφορίες για το κτήριο, 3) τοπογραφικό διάγραμμα όπου θα εμφανίζεται η πορεία των επισκεπτών και των ΑμεΑ, 4) κάτοψη της προτεινόμενης έκθεσης με σήμανση της πορείας των επισκεπτών. Στο πλαίσιο του παρόντος Οδηγού, τα επιπλέον σημεία επιλύονται μουσειογραφικά.

3.4.1.2 Μουσειογραφική προμελέτη

Η μουσειογραφική προμελέτη συμπορεύεται με τη μουσειολογική προμελέτη. Θέτει τις βασικές αρχές γύρω από τις οποίες διαμορφώνεται η χωρική εμπειρία της επίσκεψης, περιγράφει τα μουσειογραφικά μέσα με τα οποία αποδίδεται ο εκθεσιακός χώρος και προβλέπει την κίνηση των επισκεπτών/επισκεπτριών στην έκθεση.

3.4.1.2.1 Μουσειογραφικές αρχές

Οι μουσειογραφικές αρχές συγκροτούν ένα πλέγμα αρχιτεκτονικών παραδοχών που συνθέτουν το μουσειολογικό σκεπτικό γύρω από το κέλυφος της έκθεσης, τα εκθέματα, τον εκθεσιακό εξοπλισμό και τα ερμηνευτικά μέσα. Οι αρχές αυτές υποστηρίζουν τον σχεδιασμό της έκθεσης στα επόμενα στάδια, καθώς αποτελούν έναν κοινά αποδεκτό κώδικα μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων επαγγελματιών, που δίνει ενδείξεις για τα ζητήματα ποσοτικής και ποιοτικής ανάπτυξης του εκθεσιακού αφηγήματος, προστασίας και ανάδειξης των φυσικών αντικειμένων (@O.5), προσβασιμότητας στις πληροφορίες (@O.9) και συνολικής εκθεσιακής εμπειρίας.

Οι μουσειογραφικές αρχές αντλούν τα βασικά τους χαρακτηριστικά από τους στόχους που θέτει η μουσειολογική μελέτη, δίνοντάς τους χωρικές ιδιότητες.

3.4.1.2.2 Μουσειογραφική απόδοση του χώρου

Η χωροθέτηση των εκθεσιακών ενοτήτων διαμορφώνει τη βασική δομή της έκθεσης και τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσεται το εκθεσιακό αφήγημα, καθώς προδιαγράφει τη διαδοχή αλλά και την έκταση των επιμέρους ενοτήτων.

Ο χώρος της έκθεσης αποδίδεται με μουσειογραφικά μέσα από τα βασικά φυσικά του χαρακτηριστικά, τα οποία προσδιορίζονται σε αυτό το στάδιο. Η υφή των εκθεμάτων και των κατασκευών, το χρώμα, το φως, η γεωμετρία, ο ήχος και η μυρωδιά συντίθενται σε ένα ή και περισσότερα χωρικά σύνολα με συγκεκριμένο ύψος. Οι συνθέσεις αυτές –εφόσον σχεδιάζονται από επαγγελματίες– θα συγκροτήσουν μια έκθεση εύληπτη και απολαυστική.

3.4.1.2.3 Κίνηση επισκεπτών/επισκεπτριών, εναλλακτικές διαδρομές

Το πώς θα κινηθούν οι επισκέπτες/επισκέπτριες στον χώρο προκύπτει από τη βασική διάταξη των ενοτήτων που προτείνεται στο στάδιο αυτό. Η πορεία των επισκεπτών/επισκεπτριών είναι απαραίτητο να προσδιοριστεί με ακρίβεια, προκειμένου να διασφαλιστεί η ισότητα στη φυσική, αισθητηριακή και διανοητική προσβασιμότητα (@O.9), αλλά και η ασφάλεια των επισκεπτών/επισκεπτριών και

των εκθεμάτων, σε συνεργασία με το φυλακτικό προσωπικό (@O.10).

Εναλλακτικές διαδρομές μπορούν να προτείνουν διαφορετικές αναγνώσεις της έκθεσης ή να διευκολύνουν την πρόσβαση ειδικών ομάδων κοινού.

3.4.1.2.4 Ενδεικτικά παραδοτέα μουσειογραφικής προμελέτης

Τα ελάχιστα παραδοτέα των μουσειογραφικών προμελετών ορίζονται στην Υ.Α. ΔΝΣβ/1732/ΦΝ 466/2019 (Β' 1047).⁸⁶

Η μουσειογραφική προμελέτη περιλαμβάνει ενδεικτικά τα εξής:

- Κείμενο στο οποίο αναπτύσσονται οι βασικές μουσειογραφικές αρχές και η προτεινόμενη χωρική δομή της έκθεσης.
- Διαγραμματικά σχέδια, στα οποία αποτυπώνεται η χωρική δομή της έκθεσης και η πορεία των επισκεπτών/επισκεπτριών.

3.4.2 Οριστικές μελέτες

3.4.2.1 Οριστική μουσειολογική μελέτη

Σε αυτό το είδος μελέτης ορίζονται οι ειδικές ποιοτικές προδιαγραφές. Σε αυτή:

- Επιβεβαιώνετε (ή αναθεωρείτε) την κεντρική μουσειολογική ιδέα.
- Διαρθρώνετε με ακρίβεια και σε βάθος τις θεματικές ενότητες και οριστικοποιείτε τους τίτλους αυτών.
- Απαριθμείτε τα αντικείμενα και τα εντάσσετε σε σύνολα και υποσύνολα, διακρίνοντας όσα κρίνετε σκόπιμο.
- Ορίζετε τα ερμηνευτικά μέσα που θα χρησιμοποιήσετε ανά ενότητα και υποενότητα.

86 Σύμφωνα με αυτή, οι μουσειογραφικές προμελέτες περιλαμβάνουν:

- Σχέδιο μουσειογραφικής συγκρότησης και ενότητων όπου απεικονίζονται όλες οι μουσειογραφικές εκθεσιακές ενότητες, οι λειτουργικές ενότητες της λύσης και η εκθεσιακή πορεία των επισκεπτών.
- Σχέδια χωροθέτησης εκθεμάτων όπου απεικονίζεται η μουσειολογική κατανομή των εκθεμάτων ανά μουσειογραφική ενότητα και οι κατασκευές τοποθέτησης και προβολής τους (βάθρα, προθήκες κ.λπ.).
- Έκθεση Μουσειογραφικής Διευθέτησης, όπου περιγράφονται:
 1. Η μουσειογραφική προσέγγιση της λύσης με αναφορά στη μουσειολογική και ιστορική μελέτη (από τα στοιχεία του Φ.Δ.Σ.).
 2. Τα εκθέματα και ο τρόπος ανάδειξής τους.
 3. Οι προτεινόμενες κατασκευές τοποθέτησης και προβολής εκθεμάτων.
 4. Ο γενικός φωτισμός της έκθεσης και ο ειδικός φωτισμός των εκθεμάτων.

- Περιγράψτε τη λειτουργία της έκθεσης στο πλαίσιο της επίσκεψης και τις δυνατότητες εκπαιδευτικής αξιοποίησης της έκθεσης.

Προσοχή! Και πάλι πρόκειται για ομαδική δουλειά, στην οποία υπάρχει αλληλοτροφοδότηση μεταξύ υμών και της ομάδας μουσειογραφικού σχεδιασμού, με τρόπο σαφή και συστηματικό.

3.4.2.1.1 Κεντρική μουσειολογική ιδέα

Η κεντρική μουσειολογική ιδέα είναι το κύριο και ενιαίο μήνυμα που διέπει τον σχεδιασμό της έκθεσης (Τζώνος, 2013). Διαμορφώνεται από τους στόχους της έκθεσης, τη συλλογή, το εννοιολογικό περιεχόμενο, το κοινό-στόχο και τις προθέσεις του φορέα. Είναι ένα σύντομο κείμενο, πάνω στο οποίο αναπτύσσεται το μουσειολογικό σκεπτικό. Χρήσιμο θα ήταν σε αυτή να περιλαμβάνεται και το χρονολογικό εύρος της έκθεσης.

Για τη σύνταξη της κεντρικής μουσειολογικής ιδέας πρέπει να λάβετε υπόψη όλα τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τη μουσειολογική προμελέτη. Θα πρέπει, επομένως, να έχετε ήδη στα χέρια σας το παραδοτέο του προηγούμενου σταδίου.

Γράφοντας αυτό το κεφάλαιο, θα πρέπει να σημειώσετε σε ποια σημεία της ανάλυσης βασίζετε τα συμπεράσματά σας. Αν χρειαστεί, μπορείτε να επαναλάβετε ή να συνοψίσετε μέρος του κειμένου.

Προσοχή! Προτείνεται η οργάνωση του μουσειολογικού αφηγήματος να γίνεται περισσότερο με κριτήρια χρονολογικά ή θεματικά παρά με γεωγραφικά/τοπογραφικά.

Καλές πρακτικές

Το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης (2014, σ. 6) περιγράφει ως εξής την αποκαλούμενη «κυρίαρχη ιδέα»:

Ο νεώτερος ελληνικός πολιτισμός έχει συμβάλει καταλυτικά στη συγκρότηση της ταυτότητας των Ελλήνων – είναι το άμεσο παρελθόν τους/μας. Οι Έλληνες μπορούν να ανακαλύψουν σημαντικές πτυχές της ταυτότητάς τους στη νεώτερη πολιτισμική κληρονομιά.

Χαρακτηριστικά αναφέρεται, επίσης, ως προς τους στόχους:

Η ανάλυση της κυρίαρχης ιδέας θέτει επιμέρους στόχους/ερωτήματα που απαντούν στο εκθεσιακό σκεπτικό:

- Ποιοι είμαστε; Ποιος είναι ο νέος ελληνισμός και πώς έχει συμβάλει το πρόσφατο παρελθόν στη συγκρότηση και τη δυναμική της ταυτότητάς του; Η έκθεση προτείνει ένα «ταξίδι» αυτογνωσίας και ενθαρρύνει τους επισκέπτες να αναζητήσουν πτυχές της ταυτότητάς τους.

- Πώς συγκροτήθηκε ο νεώτερος ελληνικός πολιτισμός;
- Ποιο είναι το ιστορικό του πλαίσιο;
- Ποιες επιρροές τον έχουν διαμορφώσει;
- Ποιοι είναι οι «φορείς» του;
- Πώς τον αντιλαμβάνονται οι Έλληνες και πώς οι αλλοδαποί;
- Ποιες είναι οι δημιουργίες του νέου ελληνισμού και πώς «αποτυπώνονται» οι ποικίλες πτυχές της ταυτότητάς του στις δημιουργίες αυτές – υλικές και άυλες;
- Ποια είναι η λεγόμενη «λαϊκή τέχνη» και ποια τα χαρακτηριστικά της;

3.4.2.1.2 Διάρθρωση ενοτήτων

Γνωρίζοντας πια σε βάθος το επιστημονικό περιεχόμενο, μπορείτε να το κατανείμετε με ακρίβεια σε ενότητες και να τις αναλύσετε. Συνήθως οδηγούμαστε από το γενικό στο ειδικό. Σύνηθες σχήμα διάκρισης των επιπέδων των πληροφοριών είναι το ακόλουθο (Πίνακας 10):

Ενότητα
Υποενότητα
Επιμέρους θεματική
Σύνολο
Αντικείμενο/εικόνα

Πίνακας 10. Διάκριση επιπέδων πληροφορίας.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, χρήσιμο είναι να χρησιμοποιείτε κωδικοποίηση και συγκεκριμένη αρίθμηση, η οποία θα τηρείται με συνέπεια σε όλα τα παραδοτέα των μελετών, κατά προτίμηση με χρήση αριθμητικών συμβόλων, ορίζοντας το πρώτο επίπεδο για τις ενότητες, το δεύτερο για τις υποενότητες, το τρίτο για τις επιμέρους θεματικές, το τέταρτο για τα σύνολα και το πέμπτο για τα μεμονωμένα αντικείμενα.

Επίπεδο ιεράρχησης πληροφορίας							
1ο	2ο	3ο	4ο	5ο	Περιγραφή	Είδος πληροφορίας	Τίτλος
0.0.0.0					Εισαγωγή έκθεσης	Κείμενο	«...»
1.0.0.0					Εισαγωγή πρώτης ενότητας	Κείμενο	«...»
	1.1.0.0				Πρώτη υποενότητα της πρώτης ενότητας	Κείμενο	«...»
		1.1.1.0			Πρώτη επιμέρους θεματική της πρώτης υποενότητας της πρώτης ενότητας	Κείμενο	«...»
			1.1.1.1		Πρώτο σύνολο της πρώτης επιμέρους θεματικής της πρώτης υποενότητας της πρώτης ενότητας	Κείμενο ή κειμενολεξάντα	«...»
				αριθμός αντικειμένου	Λεξάντα αντικειμένου	Λεξάντα	Δ/Α (δεν απαιτείται)

Πίνακας 11. Επίπεδα ιεράρχησης πληροφορίας.

3.4.2.1.3 Αντικείμενα

Η διάκριση των ενότητων επηρεάζει αλλά και επηρεάζεται από τα αντικείμενα. Σε συνέχεια της ανάπτυξης του παραπάνω πίνακα, μπορούν τώρα να προστεθούν γραμμές και στήλες σχετικά με τα αντικείμενα. Αυτός ο πίνακας μπορεί να διαμορφωθεί, ως προς τα ζητούμενά του, σε συνεργασία με τη μουσειογραφική ομάδα και να ενημερώνεται από τον/την επιμελητή/επιμελήτρια, τον/τη συντηρητή/συντηρήτρια και τον/τη μουσειολόγο.

Επίπεδο ιεράρχησης πληροφορίας						Πληροφορίες για τα αντικείμενα				
1ο	2ο	3ο	4ο	5ο	Τίτλος	αντικείμενο	φωτογραφία	υλικό	διαστάσεις	
0.0.0.0					«...»	Δ/Α				
1.0.0.0					«...»	Δ/Α				
	1.1.0.0				«...»	Δ/Α				
		1.1.1.0			«...»	Δ/Α				
			1.1.1.1		«...»	Δ/Α				
				αριθμός αντικειμένου	Δ/Α	1534		χαρτί	15x35	
						1535α		μέταλλο και ξύλο	20x40	
						1535β		μέταλλο και ξύλο	20x40	

Πίνακας 12: Πληροφορίες για τα αντικείμενα (Δ/Α: δεν απαιτείται).

3.4.2.1.4 Ερμηνευτικά μέσα έκθεσης

3.4.2.1.4.1 Κείμενα και γενικά χαρακτηριστικά μουσειακών κειμένων

Στο σημείο αυτό, θα περιγράψουμε τις απαιτήσεις του έργου ως προς τις κειμενικές πληροφορίες.

Ως προς το ύψος, μια καταγραφή των χαρακτηριστικών των εκθεσιακών κειμένων παρέθεταν ήδη, από το μακρινό 1994, οι Carter και Hillier (1994, σ. 148). Την ίδια χρονιά, στην ίδια έκδοση, η Ekan (1994) παρουσίαζε τα χαρακτηριστικά της απλής γραφής σε μουσειακές εκθέσεις. Όποια σχολή και αν ακολουθήσετε, τα κείμενα πρέπει να είναι εύληπτα και σύντομα. Για να το πετύχετε, χρήσιμο είναι τη συγγραφή ή την επεξεργασία των κειμένων να αναλάβει μουσειολόγος.

Ως προς τις προσφερόμενες γλώσσες, αποτελεί δικαίωμα του/της επισκέπτη/επισκέπτριας να έχει πρόσβαση στις πληροφορίες. Μέσο επίτευξης αυτού του δικαιώματος είναι η διάθεση των πληροφοριών και σε δεύτερη γλώσσα, συνήθως στην αγγλική.⁸⁷

87 Οι νέες τεχνολογίες (π.χ. QR code) δίνουν τη δυνατότητα παρουσίασης των πληροφοριών σε πολύ περισσότερες γλώσσες, αρκεί να υπάρχουν κείμενα μεταφρασμένα.

Ως προς το μέγεθος των κειμένων, εδώ θα έπρεπε να ορίσετε ανά τύπο κείμενο τον μέγιστο αναμενόμενο αριθμό λέξεων. Και πάλι προτείνεται να χρησιμοποιήσετε τον πίνακα κωδικοποίησης.

Επίπεδο ιεράρχησης πληροφορίας								Πληροφορίες για κείμενα	
1ο	2ο	3ο	4ο	5ο	Περιγραφή	Είδος πληροφορίας	Τίτλος	Είδος πληροφορίας	Αριθμός λέξεων
0.0.0.0					Εισαγωγή έκθεσης	Κείμενο	«...»	Τίτλος εισαγωγικού κειμένου	«...»
1.0.0.0					Εισαγωγή πρώτης ενότητας	Κείμενο	«...»	Τίτλος ενότητας	«...»
	1.1.0.0				Πρώτη υποενότητα της πρώτης ενότητας	Κείμενο	«...»	Τίτλος υποενότητας	«...»
		1.1.1.0			Πρώτη επιμέρους θεματική της πρώτης υποενότητας της πρώτης ενότητας	Κείμενο	«...»	Τίτλος επιμέρους θεματικής	«...»
			1.1.1.1		Πρώτο σύνολο της πρώτης επιμέρους θεματικής της πρώτης υποενότητας της πρώτης ενότητας	Κείμενο ή κειμενολεξάντα	«...»	Τίτλος συνόλου	«...»
				αριθμός αντικειμένου	Λεζάντα αντικειμένου	Λεζάντα	Δ/Α	Λεζάντα αντικειμένου	«...»
								Λεζάντα αντικειμένου	«...»
								Λεζάντα αντικειμένου	«...»

Πίνακας 13. Πληροφορίες για κείμενα.

Αν πρόκειται να χρησιμοποιήσετε τη μέθοδο απλής γραφής της Ekariv, καλό είναι να λάβετε υπόψη, ήδη από αυτή τη φάση, τα ακόλουθα:

- Οι προτάσεις είναι μικρές.
- Προτιμάται η απλή σύνταξη.
- Οι αράδες έχουν μήκος περίπου 45 χαρακτήρες. Χωρίζοντας το κείμενο σε αράδες, προσέχουμε ώστε το νόημα να ολοκληρώνεται στο τέλος της αράδας.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι τα μουσειακά κείμενα διαβάζονται σε άβολη θέση και με λιγότερο φωτισμό, διατυπώνονται οδηγίες προς τον/τη γραφίστα/γραφίστρια, όπως:

- Να επιλέγεται η αριστερή στοίχιση του κειμένου (όχι η πλήρης).
- Να μην προτιμάται η λευκή γραμματοσειρά.
- Τα κείμενα να ξεκινούν περίπου σε ύψος 180 εκατοστών από το έδαφος.

3.4.2.1.4.2 Λοιπά ερμηνευτικά μέσα έκθεσης

Για τους σκοπούς του παρόντος Οδηγού, ως «λοιπά ερμηνευτικά μέσα» ορίζονται τα περιγραφόμενα στα έντυπα αναγνώρισης και πιστοποίησης (εποπτικά μέσα, οπτικοακουστικές/πολυμεσικές παραγωγές, ψηφιακά μέσα κ.λπ.).

Η ίδια μέθοδος επέκτασης του πίνακα εφαρμόζεται και για τον ορισμό των ερμηνευτικών μέσων (Πίνακας 13).

Επίπεδο ιεράρχησης πληροφορίας						Πληροφορίες για τα λοιπά ερμηνευτικά μέσα				
1ο	2ο	3ο	4ο	5ο	Τίτλος	κωδικοποίηση	είδος	μέσο	περιεχόμενο	
0.0.0.0					«...»					
1.0.0.0					«...»					
						O/A 01	οπτικοακουστική παραγωγή	προβολή σε οθόνη	«...»	
	1.1.0.0				«...»					
		1.1.1.0			«...»					
			1.1.1.1		«...»	H 01	ηχητικό απόσπασμα	ηχείο με αισθητήρα κίνησης	«...»	
				αριθμός αντικείμενου	Δ/Α					

Πίνακας 13. Πληροφορίες για λοιπά ερμηνευτικά μέσα.

Στη μελέτη, τα ερμηνευτικά μέσα περιγράφονται ως προς τις νοηματικές και τεχνικές τους απαιτήσεις. Ιδανικό θα ήταν, με βάση αυτή την περιγραφή, να μπορεί ο φορέας να προκηρύξει το έργο της παραγωγής τους.

3.4.2.1.5 Διαχείριση κίνησης κοινού

Έχοντας περιγράψει όλα τα παραπάνω, και σε άμεση συνεργασία με τον/τη μουσειογράφο, τώρα έχετε τη δυνατότητα να περιγράψετε την πορεία που αναμένεται να ακολουθήσει ο/η επισκέπτης/επισκέπτρια στην έκθεση. Ιδανικά, θεωρείστε αυτό το κείμενο σαν μια πρώτη γρήγορη ξενάγηση στην έκθεση. Περιγράψετε τις στάσεις, τον σκοπό, τα σημεία ενδιαφέροντος και τα ερμηνευτικά μέσα που χρησιμοποιούνται.

Έτσι, μπορεί κανείς να καταλάβει την εμπειρία που θα έχει ο/η επισκέπτης/επισκέπτρια. Αξιοποιήστε αυτή την περιγραφή για να εξαγάγετε σημαντικά συμπεράσματα: Υπάρχουν κίνδυνοι για την ασφάλεια των αντικειμένων και των επισκεπτών/επισκεπτριών; Καλύπτονται οι ανάγκες των επισκεπτών/επισκεπτριών; Διατηρείται το ενδιαφέρον του κοινού; Υπάρχει κάτι ενδιαφέρον για όλους/όλες; Αν όχι, μπορεί να διορθωθεί;

3.4.2.1.6 Δυνατότητες εκπαιδευτικής αξιοποίησης

Στο σημείο αυτό, σε συνεργασία με τον/τη μουσειοπαιδαγωγό ή τον/την υπεύθυνο/υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων, επισημαίνονται τα νοηματικά σημεία, τα εκθέματα ή τα ερμηνευτικά μέσα που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για εκπαιδευτικούς σκοπούς.

Για τη σύνταξη αυτού του κεφαλαίου, απαραίτητο είναι να ανατρέξετε στη μουσειολογική προμελέτη, για να θυμηθείτε τους στόχους του φορέα και της έκθεσης, τις ομάδες κοινού και το περιβάλλον. Με βάση αυτές τις πληροφορίες, αλλά λαμβάνοντας υπόψη και άλλες, όπως την εκπαιδευτική πολιτική του μουσείου, την ψηφιακή του στρατηγική, την κοινωνική του πολιτική, μπορείτε να αναδείξετε σημεία ενδιαφέροντος.

3.4.2.1.7 Παραδοτέα οριστικής μουσειολογικής μελέτης

Η οριστική μουσειολογική μελέτη περιλαμβάνει:⁸⁸

1. Το τεύχος της μελέτης, στο οποίο θα παρουσιάζονται οι στόχοι και οι αρχές οργάνωσης της προτεινόμενης έκθεσης, το σενάριο/αφήγημα αυτής, η χαρ-

88 Ειδικότερα για αρχαιολογικά έργα που εκτελούνται με αυτεπιστασία, προβλέπονται επιπλέον (ΕΔΕΠΟΛ, 2024, σ. 15-16): 1) επικουρικές της έκθεσης δράσεις, 2) ενδεικτικός προϋπολογισμός του έργου και των επιμέρους υποσημησιακών δράσεων.

τογράφηση του εκθεσιακού υλικού της, καθώς και η διάρθρωσή της σε ενότητες και υποενότητες, με σύντομη περιγραφή και τεκμηρίωση αυτών (τίτλοι, αριθμός εκθεμάτων, εκθέματα προς ανάδειξη ανά ενότητα ή υποενότητα).

2. Οριστικό κατάλογο των προς έκθεση αντικειμένων, σύμφωνα με τις προδιαγραφές που τίθενται στην υποενότητα @O.3.4.4.2.2.
3. Οριστικό κατάλογο των ερμηνευτικών μέσων, συμβατικών και ψηφιακών, σύμφωνα με τις προδιαγραφές που τέθηκαν στην υποενότητα @O.3.4.1.1.12.

3.4.2.2 Οριστική μουσειογραφική μελέτη

Η οριστική μουσειογραφική μελέτη αντανακλά τη δομή και το περιεχόμενο της οριστικής μουσειολογικής μελέτης. Στο στάδιο αυτό αποτυπώνονται σχεδιαστικά με ακρίβεια τα εκθέματα, οι εκθεσιακές κατασκευές, τα ερμηνευτικά και τα τεχνολογικά μέσα της έκθεσης, ενταγμένα στις ενότητές τους. Προσδιορίζονται τα επιμέρους χαρακτηριστικά των εκθεσιακών κατασκευών και των εκτυπώσεων (βασικά υλικά, αποχρώσεις, υφή κ.λπ.). Στο στάδιο αυτό, τίθενται οι προδιαγραφές για τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό και την περιβαλλοντική διαχείριση της έκθεσης (@O.11). Σε επίπεδο οριστικής μελέτης, μπορεί να προκοστολογηθεί η υλοποίησή της, στοιχείο απαραίτητο για τον οικονομικό σχεδιασμό του έργου.

3.4.2.2.1 Τα εκθέματα

Η επιλογή των πρωτότυπων εκθεμάτων από τους/τις μουσειολόγους και τους/τις επιμελητές/επιμελήτριες της έκθεσης είναι απαραίτητο να συζητηθεί με τους/τις υπεύθυνους/υπεύθυνες συντήρησης και τους/τις μουσειογράφους ως προς τις δυνατότητες έκθεσής τους. Εφόσον είναι εφικτό, η ομάδα του μουσειογραφικού σχεδιασμού θα πρέπει να έχει δει από κοντά και να έχει αποτυπώσει τα εκθέματα ή, εναλλακτικά, να έχει λάβει μουσειογραφικά δελτία με φωτογραφική αποτύπωση των αντικειμένων, στα οποία να περιγράφονται αναλυτικά οι διαστάσεις, τα υλικά, οι ανάγκες και οι ειδικές συνθήκες για την ανάρτησή τους. Τα αντικείμενα αυτά θα πρέπει να αποτυπωθούν σχεδιαστικά ή φωτογραφικά, προκειμένου να ενσωματωθούν στην οριστική μουσειογραφική μελέτη.

3.4.2.2.2 Οι κατασκευές της έκθεσης – μορφολογικά και τεχνικά στοιχεία

Στο στάδιο αυτό, οι κατασκευές της έκθεσης, όπως οι προθήκες, τα βάθρα κ.λπ., θα πρέπει να προσδιοριστούν με σχέδια και τεχνικές περιγραφές ως προς τα γεωμετρικά χαρακτηριστικά, τα υλικά και τις αποχρώσεις τους. Ενταγμένες σε σχεδιαστικά αναπτύγματα και κατόψεις των εκθεσιακών ενοτήτων, παρουσιάζονται ως μέρη ενός εκθεσιακού υποσυνόλου, καθώς συντίθενται με τα ψηφιακά και έντυπα στοιχεία της έκθεσης και υποστηρίζουν το μουσειολογικό αφήγημα.

Η μορφή και τα χαρακτηριστικά των εκθεσιακών κατασκευών που φιλοξενούν φυσικά εκθέματα θα πρέπει να συζητηθούν με τους/τις υπεύθυνους/υπεύθυνες συντήρησης.

3.4.2.2.3 Έντυπα ή συμβατικά στοιχεία της έκθεσης

Οι έντυπες ή συμβατικές πληροφορίες της έκθεσης, όπως οι ενημερωτικές πινακίδες, το εποπτικό υλικό κ.λπ., εμφανίζονται στη μουσειογραφική μελέτη σαφώς προσδιορισμένες όσον αφορά τα υλικά κατασκευής, τις γενικές διαστάσεις, το μέγεθος του κειμένου και την ποσότητα εποπτικού υλικού που μπορούν να φιλοξενηθούν, αλλά και το γενικότερο ύφος που θα πρέπει να υιοθετήσουν, προκειμένου να ενταχθούν στη μορφολογία της εκθεσιακής ενότητας.

Στο στάδιο αυτό μεριμνούμε και για την ενσωμάτωση άλλων γλωσσών ή ειδικών στοιχείων φωτισμού των εκτυπώσεων, εφόσον είναι απαραίτητο.

Η επιλογή του εποπτικού υλικού από τους/τις μουσειολόγους και τους/τις επιμελητές/επιμελήτριες της έκθεσης είναι απαραίτητο να συζητηθεί με τους/τις γραφίστες/γραφίστριες και τους/τις μουσειογράφους.

3.4.2.2.4 Ψηφιακά στοιχεία της έκθεσης

Τα ψηφιακά στοιχεία της έκθεσης, όπως οι προβολές, οι οθόνες αφής, το ηχητικό περιεχόμενο κ.ά., προσδιορίζονται ως προς τον τύπο, τα γεωμετρικά τους χαρακτηριστικά και τον τρόπο που εντάσσονται στις εκθεσιακές κατασκευές. Στα σχεδιαστικά αναπτύγματα και στις κατόψεις των ενότητων πρέπει να είναι σαφής ο τρόπος με τον οποίο υποστηρίζουν την ερμηνευτική προσέγγιση ή συμπληρώνουν το εκθεσιακό νόημα.

Η επιλογή του ψηφιακού περιεχομένου από τους/τις μουσειολόγους και τους/τις επιμελητές/επιμελήτριες της έκθεσης είναι απαραίτητο να συζητηθεί με τους/τις μουσειογράφους.

3.4.2.2.5 Ενδεικτικά παραδοτέα οριστικής μουσειογραφικής μελέτης

Τα ελάχιστα παραδοτέα των οριστικών μουσειογραφικών μελετών ορίζονται στην Υ.Α. ΔΝΣβ/1732/ΦΝ 466/2019 (Β' 1047).⁸⁹

89 Σύμφωνα με αυτή, οι οριστικές μουσειογραφικές μελέτες περιλαμβάνουν: σχέδια διάταξης εκθεμάτων όπου απεικονίζεται η διάταξη των εκθεμάτων ανά μουσειογραφική ενότητα και ανά θέση, προθήκη ή βάζο, με τις πραγματικές τους διαστάσεις και αρίθμηση αντίστοιχη με αυτή του καταλόγου εκθεμάτων που συνοδεύουν τη μουσειολογική μελέτη.

Η οριστική μουσειογραφική μελέτη περιλαμβάνει ενδεικτικά τα εξής:

- Κείμενο στο οποίο αναλύεται η μουσειογραφική πρόταση και η ανάπτυξή της στον χώρο. Στο κείμενο περιγράφονται αναλυτικά όλα τα μουσειογραφικά στοιχεία της έκθεσης ως προς τα βασικά υλικά και την τυπολογία τους.
- Κατόψεις και αναπτύγματα όλων των εκθεσιακών χώρων, όπου αποτυπώνονται οι τίτλοι των εκθεσιακών ενότητων και υποενοτήτων, το σύνολο των εκθεσιακών κατασκευών, των έντυπων ή συμβατικών στοιχείων, των ψηφιακών στοιχείων και των εκθεμάτων. Στις κατόψεις παρουσιάζεται η πορεία των επισκεπτών/επισκεπτριών, περιλαμβανομένων και των ΑμεΑ.

3.4.3 Μελέτες εφαρμογής

3.4.3.1 Μουσειολογική μελέτη εφαρμογής

Η μουσειολογική μελέτη εφαρμογής αποτελεί επιπλέον παραδοτέο της οριστικής μουσειολογικής μελέτης. Περιλαμβάνει κείμενα και λεζάντες (και όχι μόνο περιγραφή αυτών), εντοπίζει το εποπτικό υλικό και τα πνευματικά του δικαιώματα, περιγράφει σε επίπεδο σεναρίου το περιεχόμενο των λοιπών ερμηνευτικών μέσων.

Μπορεί να ζητηθεί από τον φορέα μαζί με την οριστική μελέτη, για διαχειριστικούς ή χρηματοδοτικούς λόγους. Δεν προτείνεται σε περιπτώσεις που ο κατάλογος των προς έκθεση αντικειμένων μπορεί να υποστεί ριζικές αλλαγές (π.χ. εν εξελίξει ανασκαφές), καθώς κρύβει κινδύνους που σχετίζονται με τη χρονική απόσταση από τη σύνταξη της μελέτης μέχρι την υλοποίησή της. Αν δεν συντρέχει τέτοιος κίνδυνος, η πρακτική αυτή εξασφαλίζει τη δημοπράτηση και την υλοποίηση της παραγωγής, καθώς οι προδιαγραφές για πολλές επιμέρους εργασίες έχουν οριστεί: μετάφραση, γραφιστικός σχεδιασμός, εκτυπώσεις, υλοποίηση ψηφιακών εφαρμογών.

3.4.3.2 Μουσειογραφική μελέτη εφαρμογής

Η μουσειογραφική μελέτη εφαρμογής αποτελεί το τελευταίο στάδιο πριν την υλοποίηση του έργου και περιέχει αναλυτικά όλα τα τεχνικά χαρακτηριστικά των εκθεσιακών κατασκευών, προκειμένου να δημοπρατηθούν και κατασκευαστούν.

Το περιεχόμενο των μουσειογραφικών μελετών εφαρμογής περιλαμβάνει τεχνικά σχέδια των εκθεσιακών κατασκευών, με κατασκευαστικές λεπτομέρειες, περιγραφή των επιμέρους υλικών και ακριβή διαστασιολόγηση. Η τεχνική περιγραφή των μουσειογραφικών μελετών εφαρμογής περιλαμβάνει όλα τα ειδικά χαρακτηριστικά των κατασκευών που είναι απαραίτητα για την υποστήριξη της εμπειρίας

του/της επισκέπτη/επισκέπτριας, την προστασία των εκθεμάτων⁹⁰ (@O.5) και την ασφάλεια του κοινού και των εργαζόμενων (@O.10). Οι μουσειογραφικές μελέτες εφαρμογής συνοδεύονται από προϋπολογισμό του έργου.

3.4.3.2.1 Ενδεικτικά παραδοτέα μουσειογραφικής μελέτης εφαρμογής

Τα ελάχιστα παραδοτέα των μουσειογραφικών μελετών εφαρμογής ορίζονται στην Υ.Α. ΔΝΣβ/1732/ΦΝ 466/2019 (Β' 1047).⁹¹

Η μουσειογραφική μελέτη εφαρμογής περιλαμβάνει ενδεικτικά τα εξής:

- Κείμενο στο οποίο περιγράφονται αναλυτικά τα τεχνικά χαρακτηριστικά του συνόλου των εκθεσιακών κατασκευών.
- Κατασκευαστικά σχέδια του συνόλου των εκθεσιακών κατασκευών.
- Ενδεικτικό προϋπολογισμό.

3.4.3.2.2 Συμπληρωματικές μελέτες

Τη μουσειογραφική μελέτη εφαρμογής συμπληρώνουν κατά περίπτωση:

- Η μελέτη φωτισμού, η οποία έχει ως σκοπό την ανάδειξη της έκθεσης με τρόπο που ελαχιστοποιεί τη φθορά των πρωτότυπων αντικειμένων, λαμβάνοντας υπόψη τις ειδικές ανάγκες των εκθεμάτων σε συνεργασία με τον/την υπεύθυνο/υπεύθυνη συντήρησης. Η σύνταξη της μελέτης φωτισμού μπορεί να υποστηρίξει την περιβαλλοντική διαχείριση της έκθεσης (@O.11).
- Η μελέτη ψηφιακών εγκαταστάσεων, η οποία έχει ως σκοπό να προσδιορίσει με μεγαλύτερη ακρίβεια τα χαρακτηριστικά του ψηφιακού εξοπλισμού και της συνδεσμολογίας του. Η σύνταξη της μελέτης ψηφιακών εγκαταστάσεων μπορεί να υποστηρίξει την περιβαλλοντική διαχείριση της έκθεσης (@O.11).
- Η μελέτη ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων, εφόσον από τις δύο προηγούμενες μελέτες έχουν προκύψει νέες απαιτήσεις σε δίκτυα ή φορτία, για να

90 Ιδιαίτερα σημαντικό κατά τον σχεδιασμό των προθηκών είναι να προβλέπονται τα συστήματα ελέγχου του κλίματος, σύμφωνα με τις υποδείξεις του/της υπεύθυνου/υπεύθυνης συντήρησης, τα απαραίτητα δίκτυα, αλλά και η λειτουργικότητα της κατασκευής για το προσωπικό που θα τοποθετηθεί στα αντικείμενα στο εσωτερικό και θα ελέγχει το κλίμα. Τα προβλεπόμενα χαρακτηριστικά κλίματος και φωτισμού θα πρέπει να ελεγχθούν πριν από την τοποθέτηση των εκθεμάτων.

91 Σύμφωνα με αυτή, οι μουσειογραφικές μελέτες εφαρμογής περιλαμβάνουν: Σχέδια φωτισμού εκθεμάτων σε κατόψεις και τομές, όπου απεικονίζονται οι θέσεις των φωτιστικών σωμάτων ανάδειξης των εκθεμάτων ανά θέση, προθήκη ή βάθρο, με τις αντίστοιχες κατασκευές στήριξής τους. Τα σχέδια αυτά θα συνοδεύονται από τεύχος τεχνικής περιγραφής ειδικού φωτισμού εκθεμάτων.

εξασφαλιστεί η βέλτιστη διατήρηση των πρωτότυπων εκθεμάτων, σε συνδυασμό με τη θερμική άνεση των εργαζόμενων και των επισκεπτών/επισκεπτριών. Η σύνταξη της μελέτης ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων μπορεί να υποστηρίξει την περιβαλλοντική διαχείριση της έκθεσης (@O.11).

- Η στατική μελέτη, η οποία επιλύει ενδεικτικά τις δυσμενέστερες ανά τύπο κατασκευές ως προς την ασφάλειά τους έναντι του κοινού και των εργαζόμενων, επιλύει ζητήματα στήριξης ειδικών εκθεμάτων και επιβεβαιώνει πως τα προστιθέμενα βάρη εγγράφονται στη φέρουσα ικανότητα του κτηρίου.
- Η μελέτη συντήρησης, σε περίπτωση που εκθέματα εντάσσονται στην κατηγορία των κινητών μνημείων ή αν πραγματοποιούνται επεμβάσεις σε διακοσμητικά ή άλλα στοιχεία του κελύφους όταν πρόκειται για χαρακτηρισμένο μνημείο. Η μελέτη συντήρησης εκπονείται από επαγγελματία συντηρητή/συντηρήτρια και εγκρίνεται από τα αρμόδια γνωμοδοτικά όργανα του ΥΠΠΟ (@O.5).
- Η γραφιστική μελέτη, η οποία σχεδιάζει την οπτική ταυτότητα και τις γραφιστικές συνθέσεις των έντυπων και ψηφιακών πληροφοριών της έκθεσης.
- Η σύνταξη τευχών δημοπράτησης, η οποία απαιτείται σε περίπτωση που δεν προκύπτουν με συγκροτημένο τρόπο από τις υπόλοιπες μελέτες τα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά των κατασκευών. Σε περίπτωση δημόσιων τεχνικών έργων ακολουθούνται τυπικοί πίνακες περιγραφής και κοστολόγησης εργασιών και υλικών. Τα τεύχη δημοπράτησης είναι απαραίτητα προκειμένου να μπορεί να δημοπρατηθεί το έργο υλοποίησης της έκθεσης.

3.4.4 Εγκρίσεις μουσειολογικών και μουσειογραφικών μελετών

Σε γενικές γραμμές, οι μουσειολογικές και μουσειογραφικές μελέτες λαμβάνουν την έγκριση του φορέα που διοικεί ένα μουσείο (εφόσον δεν είναι ο ίδιος που εκπονεί τις μελέτες) και οφείλουν να εγκρίνονται από το ΥΠΠΟ όταν αφορούν έργα που λαμβάνουν δημόσια χρηματοδότηση.

Τα ειδικά χαρακτηριστικά και τα ελάχιστα παραδοτέα των μουσειολογικών και μουσειογραφικών μελετών προδιαγράφονται από τον φορέα που τις εγκρίνει. Μην διστάσετε να επικοινωνήσετε με τους εκπροσώπους του για να πάρετε πληροφορίες. Πέρα από τις απαιτήσεις του φορέα ελέγχου, τις προδιαγραφές των μελετών διαμορφώνουν τα ειδικά χαρακτηριστικά των συλλογών που θα εκτεθούν και το κέλυφος της έκθεσης. Για παράδειγμα, το διοικητικό συμβούλιο ενός μουσείου, το δημοτικό συμβούλιο ή το Συμβούλιο Μουσείων του ΥΠΠΟ θα πρέπει να μπορεί να κατανοήσει το μουσειογραφικό σκεπτικό και τη βασική δομή ανάπτυξης της έκθεσης και να τα συνεκτιμήσει με το μουσειολογικό σκεπτικό. Εφόσον πρόκειται για εκθέματα που προστατεύονται από τη νομοθεσία ή εφόσον το κέλυφος αποτελεί μνημείο, θα πρέπει να διασφαλίζεται η ακεραιότητά τους μέσα από τις αρχές που τίθενται στη μελέτη. Είναι σημαντικό να θεωρούνται μαζί οι μουσειολογικές

και οι μουσειογραφικές μελέτες, ώστε να μπορούν να εξετάζονται παράλληλα ο νοηματικός και ο χωρικός σχεδιασμός μιας έκθεσης, που οφείλουν να συνθέτουν μια ενιαία, συνεπή ως προς όλα τα επιμέρους στοιχεία της, πρόταση.

Συχνά, σε έργα με εθνική ή κοινοτική χρηματοδότηση, προκρίνεται η λήψη εγκρίσεων μουσειογραφικών προμελετών από φορείς του δημοσίου, προκειμένου να τεκμηριωθεί η ωρίμασή τους.

Οι μουσειογραφικές και μουσειολογικές μελέτες για έργα με δημόσια χρηματοδότηση εξετάζονται κατά κανόνα σε επίπεδο οριστικής μελέτης από τους αρμόδιους φορείς ή τα αρμόδια συμβούλια (Συμβούλιο Μουσείων ή Κεντρικό Συμβούλιο Νεωτέρων Μνημείων, αν το κτηριακό κέλυφος είναι μνημείο).

Οι μουσειογραφικές μελέτες εφαρμογής θεωρούνται, για όσα έργα προβλέπεται, από τους αρμόδιους φορείς του ΥΠΠΟ, αφού εξεταστούν από τις αντίστοιχες ειδικότητες μηχανικών.

Η σύνταξη των τευχών διακήρυξης αποτελεί εξειδικευμένη εργασία και επιδέχεται ειδικούς ελέγχους από φορείς που διαχειρίζονται ή γνωμοδοτούν για τη διαχείριση των χρηματοδοτικών εργαλείων.

3.4.4.1 Πληρότητα της μουσειογραφικής μελέτης

Μια πλήρης μουσειογραφική μελέτη περιλαμβάνει τα παρακάτω σχέδια:

- Διάγραμμα στο οποίο σημειώνεται η θέση του μουσείου στον οικισμό ή στην περιοχή του.
- Κατόψεις του εκθεσιακού χώρου με σήμανση της πορείας των επισκεπτών/επισκεπτριών.
- Κατόψεις και τομές (αναπτύγματα), όπου εμφανίζονται υπό κλίμακα τα προτεινόμενα εκθέματα, καθώς και οι αριθμοί καταγραφής τους, σύμφωνα με τον κατάλογο έργων της μουσειολογικής μελέτης, οι εκθεσιακές κατασκευές και τα ερμηνευτικά μέσα της έκθεσης. Στις κατόψεις της έκθεσης θα πρέπει να σημειώνονται οι τίτλοι των ενοτήτων και υποενοτήτων της έκθεσης με διακριτό τρόπο.
- Στο στάδιο της μελέτης εφαρμογής θα πρέπει να περιλαμβάνονται σχέδια κατασκευαστικών λεπτομερειών για τις προθήκες, τα βάθρα και τις λοιπές κατασκευές.

Είναι επιθυμητό να υπάρχουν τρισδιάστατες απεικονίσεις των χώρων της έκθεσης, ιδιαίτερα στην περίπτωση που είναι δύσκολο οι χώροι να γίνουν αντιληπτοί μέσα από δισδιάστατα σχέδια.

3.4.4.2 Συνήθειες ελλείψεις μουσειολογικών και μουσειογραφικών μελετών

Συχνά, μελέτες που παραδίδονται στις υπηρεσίες του ΥΠΠΟ παρουσιάζουν ελλείψεις, οι οποίες μπορεί να καθυστερήσουν τη διαδικασία θεώρησης.

3.4.4.2.1 Αστοχίες/Ελλείψεις μελετών

- Φροντίστε να εξηγούνται οι τρόποι με τους οποίους η επιστημονική γνώση συνδέεται με το μουσειολογικό αφήγημα. Το να παρατίθενται απλά επιστημονικά δεδομένα δεν αρκεί για να αιτιολογηθούν οι μουσειολογικές και μουσειογραφικές επιλογές.
- Οι τίτλοι των ενότητων ή και υποενοτήτων φροντίστε να είναι εύληπτοι και να κινούν το ενδιαφέρον, ακόμη και αν για τον σκοπό αυτό χρειάζεται να είναι αφηγηματικοί και λιγότερο σύντομοι.
- Φροντίστε οι κειμενικές πληροφορίες να κατανέμονται ισομερώς σε όλα τα επίπεδα του μουσειολογικού αφηγήματος: ενότητες, υποενοότητες, επιμέρους θεματικές, κειμενολεζάντες κ.ά.
- Αν είναι απαραίτητο να χρησιμοποιήσετε εξειδικευμένη περιοδολόγηση στις κειμενικές πληροφορίες της έκθεσης, φροντίστε να παρατίθεται το χρονολογικό εύρος τους σε παρένθεση. Πρώτα, όμως, σκεφτείτε αν αυτή η γνώση θα ενισχύσει το έκθεμα ή θα αποθαρρύνει τον/την επισκέπτη/επισκέπτρια. Αν το δεύτερο είναι πιο πιθανό, μπορείτε να αποσύρετε αυτή την πληροφορία από την έκθεση και να την κρατήσετε στον Οδηγό του μουσείου, στον κατάλογο της έκθεσης ή σε άλλο ερμηνευτικό μέσο της έκθεσης.
- Προτιμήστε να οργανώσετε το μουσειολογικό αφήγημα περισσότερο με κριτήρια θεματικά ή χρονολογικά παρά με γεωγραφικά/τοπογραφικά.
- Αν στη μελέτη χρησιμοποιούνται ειδικοί/τεχνικοί όροι χωρίς παράλληλη επεξήγηση, το πιο πιθανό είναι να σας τεθούν διευκρινιστικές ερωτήσεις, να δημιουργηθεί δηλαδή ένα επιπλέον στάδιο κατά τη διαδικασία της έγκρισης. Προτιμήστε να είστε, κατά το δυνατόν, σαφείς και περιγραφικοί εξ αρχής.
- Φροντίστε στα κείμενα της μελέτης σας να περιλαμβάνετε σχετικά εκτενείς συνόψεις, που να μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αυτόνομα κείμενα, τα οποία είναι αναγκαία για τη σύνταξη του φακέλου πιστοποίησης/αναγνώρισης. Ένα εύρος 300 έως 500 λέξεων είναι αρκετό για να απαντηθούν τα ερωτήματα των ερωτηματολογίων. Είναι προτιμότερο να έχετε τα κείμενα αυτά έτοιμα από τους/τις μελετητές/μελετήτριες.

3.4.4.2.2 Παρατηρήσεις επί του καταλόγου των εκθεμάτων

- Φροντίστε να περιγράφεται το προς έκθεση υλικό σε ένα σύντομο κείμενο. Κρίνεται απαραίτητη η συνοπτική παρουσίαση/χαρτογράφηση του διαθέ-

σιμου προς έκθεση υλικού με αναφορά στα ακόλουθα στοιχεία: συνολικός αριθμός αντικειμένων, χρονολογικό εύρος, γεωγραφική κατανομή, τρόπος απόκτησης, τυχόν δάνεια και φορείς δανεισμού, κατηγορίες αντικειμένων ανά υλικό, εξέχοντα αντικείμενα, ιδιαιτερότητες υλικού, κατάσταση συντήρησης. Το κείμενο αυτό, έκτασης έως 500 λέξεις, θα μπορούσε να αποτελεί και στοιχείο του τεύχους της μουσειολογικής μελέτης.

- Ο οριστικός κατάλογος των προς έκθεση αντικειμένων πρέπει να οργανώνεται βάσει της δομής του μουσειολογικού αφηγήματος (ανά θεματική ενότητα και υποενότητα). Η διάκριση των αντικειμένων με βάση χρονολογικά κριτήρια δείχνει ότι έχετε επισυνάψει το παραδοτέο του/της επιμελητή/ επιμελήτριας της συλλογής, ενώ η διάκριση με βάση το υλικό κατασκευής ότι χρησιμοποιείται το παραδοτέο του/της συντηρητή/συντηρήτριας, και σίγουρα όχι αυτό του/της μουσειολόγου.
- Φροντίστε ο κατάλογος των εκθεμάτων να λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες απαιτήσεις των αντικειμένων και των συνόλων.
- Στον οριστικό κατάλογο, χρήσιμο θα ήταν να επισημαίνονται τα αντικείμενα που κρίνεται ότι πρέπει να προβληθούν περισσότερο.
- Τέλος, προτείνεται τα εκθέματα να είναι αριθμημένα, κατά προτίμηση ανά ενότητα.

3.4.4.2.3 Περιγραφή μουσειογραφικής απόδοσης του αφηγήματος

Η μουσειογραφική μελέτη θα πρέπει να περιλαμβάνει περιγραφή του τρόπου με τον οποίο μεταγράφεται το μουσειολογικό αφήγημα στον χώρο. Θα πρέπει να περιλαμβάνει περιγραφή της πορείας του/της επισκέπτη/επισκέπτριας στην έκθεση, με αναφορά, μεταξύ άλλων, στα μέσα που χρησιμοποιούνται για τη μετάβαση από τη μία εκθεσιακή ενότητα στην άλλη, στην προβολή των εξεχόντων εκθεμάτων, στα σκηνογραφικά περιβάλλοντα, καθώς και σε τυχόν ιδιαίτερα ερμηνευτικά μέσα που προτείνονται, με την παράλληλη αιτιολόγηση της επιλογής τους.

Η έκθεση αυτή ενδέχεται να αποτελεί οργανικό μέρος και του τεύχους μουσειολογικής μελέτης. Σε κάθε περίπτωση, δεν πρέπει να παραλείπεται, καθώς αποτελεί τον πυρήνα μιας εκθεσιακής μελέτης.

3.4.4.2.4 Ποικιλία στα ερμηνευτικά μέσα της έκθεσης

Μια έκθεση δεν θα πρέπει να στηρίζεται μόνο σε εποπτικό υλικό για να μεταδώσει τις απαραίτητες πληροφορίες στους επισκέπτες/επισκέπτριές της. Καλό είναι να υπάρχει πληθώρα ερμηνευτικών μέσων, συμβατικών και ψηφιακών, για να αναπτύσσονται οι κειμενικές πληροφορίες, ώστε να υπηρετούνται τα διαφορετικά είδη μάθησης των επισκεπτών/επισκεπτριών (Gardner, 1993) και να διατηρείται αμείωτο το ενδιαφέρον τους.

3.5 ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η διαδικασία επιλογής αναδόχων για την υλοποίηση των επιμέρους τεχνικών αντικειμένων οδηγεί στην υπογραφή των αντίστοιχων συμβάσεων και στην υλοποίηση του έργου.

3.5.1 Δημοπράτηση – Ανάθεση

Η διαδικασία δημοπράτησης ή ανάθεσης του έργου της υλοποίησης μιας έκθεσης εξαρτάται από τον μουσειακό οργανισμό, το χρηματοδοτικό πλαίσιο και το κόστος του έργου.

Στις απλούστερες περιπτώσεις ιδιωτικών μουσείων, για έργα που αυτοχρηματοδοτούνται και δεν έχουν υψηλό προϋπολογισμό, μπορεί να ανατεθεί ένα έργο με απλή πρόσκληση υποβολής προσφορών σε επιλεγμένους/επιλεγμένες υποψήφιους/υποψήφιας, που αξιολογούνται ως προς τα οικονομικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά τους από τα υπεύθυνα όργανα.

Για έργα με υψηλό προϋπολογισμό που αφορούν δημόσιους φορείς και χρηματοδοτούνται από κοινοτικούς πόρους ακολουθείται η αντίστοιχη εθνική και κοινοτική νομοθεσία, που διασφαλίζει τη διαφάνεια και τον ανταγωνισμό μέσα από δημόσιες διακηρύξεις. Πρέπει να σημειωθεί πως αυτές οι διαδικασίες είναι χρονοβόρες και απαιτούν ειδική γνώση και εμπειρία.

Η σύναψη των συμβάσεων μεταξύ των κυρίων του έργου και των αναδόχων δεσμεύει τα δύο μέρη ως προς την τήρηση των ποσοτικών και ποιοτικών χαρακτηριστικών των μουσειογραφικών μελετών, με συγκεκριμένα χρονοδιαγράμματα.

3.5.2 Υλοποίηση

Αφού έχουν ολοκληρωθεί η μουσειολογική και η μουσειογραφική μελέτη, και έχουν λάβει τις σχετικές εγκρίσεις, ξεκινά η υλοποίηση.

Είτε είστε στην ευτυχή θέση να υλοποιήσετε τη μουσειολογική μελέτη που συντάξατε είτε αναλάβετε να υλοποιήσετε τη μουσειολογική μελέτη άλλου/άλλης, θα χρειαστεί να διαβάσετε καλά τις μελέτες, τα παραρτήματα και τα σχέδια, και να ελέγξετε τι μπορεί να έχει αλλάξει στο διάστημα από την υποβολή της μελέτης έως την έναρξη υλοποίησης. Οι διαφορές μπορεί να είναι μικρές, π.χ. να προστέθηκαν αντικείμενα στη συλλογή που θα θέλατε να ενσωματωθούν, ή μεγάλες, π.χ. να μην εφαρμόστηκε ακριβώς το κτηριολογικό πρόγραμμα και να επηρεάζεται η δομή της έκθεσης ή οι τεχνικές λύσεις που προτάθηκαν να έχουν ξεπεραστεί.

Σε κάθε περίπτωση, ξεκινάμε με τη σύσταση της ομάδας εργασίας της έκθεσης, αναθέτουμε τις επιμέρους εργασίες και ξεκινάμε τις συναντήσεις. Χρήσιμο, στη

φάση αυτή, είναι να συντάξουμε ένα χρονοδιάγραμμα τύπου Gantt, στο οποίο θα ορίζουμε επιμέρους παραδοτέα και ανθρώπινους πόρους.

Διάρκεια →	
Εργασία	
Απόφαση/Εντολή υλοποίησης έκθεσης	
Προετοιμασία του φορέα (σύσταση ομάδας έργου, δημοπράτηση έργου, επιμέρους αναθέσεις, προμήθειες)	
Επιστημονική επιμέλεια	* *
Μουσειολογική και μουσειογραφική επιμέλεια	*
Παρακολούθηση και παραλαβή φυσικού και οικονομικού αντικειμένου	
Προετοιμασία αντικειμένων (συντήρηση)	
Εποπτικό υλικό και δικαιώματα χρήσης (έκθεση, παραγωγές/εφαρμογές, μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα)	
Συγγραφή κειμένων και λεζαντών	
Σχεδιασμός μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων	
Κατασκευές	
Επιμέλεια κειμένων	
Μετάφραση κειμένων	
Παραγωγή οπτικοακουστικού/πολυμεσικού υλικού, εφαρμογών και μακετών	
Προμήθεια εξοπλισμού	
Εφαρμογή της γραφιστικής μελέτης	
Προετοιμασία εγκαινίων	
Τοποθέτηση αντικειμένων (συντήρηση)	

* Εφόσον απασχολείται μόνιμο προσωπικό του μουσείου, η εργασία μπορεί να ξεκινήσει πριν από την έναρξη των εργασιών υλοποίησης.

Πίνακας 14: Ενδεικτικό χρονοδιάγραμμα τύπου Gantt: υλοποίηση έκθεσης.

Προσοχή!

Ιδανικό πρώτο βήμα –αν δεν έχει πραγματοποιηθεί νωρίτερα– είναι η σύνταξη μουσειολογικής και μουσειογραφικής μελέτης εφαρμογής, η οποία για τα μεν μουσειογραφικά θα λαμβάνει υπόψη την τελική μορφή του κτηρίου, τον τελικό κατάλογο εκθεμάτων και τις τεχνολογικές εξελίξεις, για τα δε μουσειολογικά θα ορίζει τα τελικά αντικείμενα, τα τελικά κείμενα και το τελικό λοιπό ερμηνευτικό υλικό, ώστε οι δύο μελέτες να είναι επίκαιρες και να «κουμπώνουν».

Ανεξαρτήτως της τρέχουσας πρακτικής, δεν πρέπει να αποδεχόμαστε ότι οι μουσειολογικές μελέτες μπορεί να μην εφαρμόζονται, γιατί λαμβάνονται άλλες αποφάσεις που δεν τις συμπεριλαμβάνουν, ή ότι οι μουσειογραφικές μελέτες ακολουθούν αυτόνομη πορεία, χωρίς να υπάρχει συνεργασία με μουσειολόγο. Αυτή η λανθασμένη πρακτική μάς οδηγεί στο τέλος να υλοποιούμε μια μελέτη με διαχειριστικές (managerial) και όχι δημιουργικές ενέργειες. Αν απαιτείται το ενδιάμεσο βήμα της μελέτης εφαρμογής, μην το φοβηθείτε! Μόνο έτσι η έκθεση θα έχει συνοχή.

3.5.2.1 **Στάδια εφαρμογής μουσειολογικής και μουσειογραφικής μελέτης – Παρακολούθηση – Ειδικότητες**

Οι μουσειογραφικές μελέτες εφαρμόζονται σε στάδια, παρακολουθώντας τα χρονοδιαγράμματα που προβλέπονται από τις αντίστοιχες συμβάσεις. Κατά κανόνα, αφού προηγηθούν οι απαραίτητες κτηριακές επεμβάσεις, εγκαθίσταται ο εκθεσιακός εξοπλισμός, ακολουθεί η τοποθέτηση των εκθεμάτων, του έντυπου και του ψηφιακού περιεχομένου, και η εφαρμογή των μελετών ολοκληρώνεται με τη φωτιστική στόχευση των εκθεμάτων και τον γενικότερο φωτισμό της έκθεσης. Σε όλα τα στάδια, είναι κρίσιμη η μέριμνα για την προστασία του προσωπικού και των πρωτότυπων εκθεμάτων (@0.10).

Ο κύριος του έργου ορίζει υπευθύνους/υπεύθυνες ή επιτροπές για τον έλεγχο του αναδόχου ως προς την τήρηση των συμβατικών του υποχρεώσεων.

Οι εξωτερικοί/εξωτερικές συνεργάτες/συνεργάτιδες, που συνεργάζονται με το μόνιμο προσωπικό του μουσείου και αναλαμβάνουν την υλοποίηση της έκθεσης, ενδέχεται να εργάζονται για μια εταιρεία ή να είναι επιμέρους επαγγελματίες.

Αναφορικά με τις κτηριακές επεμβάσεις, τις ηλεκτρομηχανολογικές εγκαταστάσεις και την εγκατάσταση του εκθεσιακού εξοπλισμού, οι ανάδοχοι μπορεί να είναι εργολάβοι ή επιμέρους τεχνικοί και κατασκευαστές (ξυλουργοί, μεταλλουργοί, βαφείς κ.λπ.).

Ο ψηφιακός εξοπλισμός και το ψηφιακό περιεχόμενο προμηθεύεται και υλοποιείται αντίστοιχα από εξειδικευμένες στο αντικείμενο εταιρείες, σύμφωνα με τις οδηγίες των επιμελητών/επιμελητριών, των μουσειολόγων και των μουσειογράφων.

Οι τελευταίοι/τελευταίες συντονίζουν και τη συγγραφή, μετάφραση και επιμέλεια των κειμένων και τη γραφιστική επεξεργασία κειμένων και εικόνων.

Οι γραφίστες/γραφίστριες, σε συνεργασία με τους/τις επιμελητές/επιμελήτριες, μουσειολόγους και μουσειογράφους, θεωρούν δείγματα των εκτυπώσεων που ετοιμάζουν οι τυπογράφοι. Μετά την έγκρισή τους, οι τελευταίοι/τελευταίες τοποθετούν τις εκτυπώσεις στις προβλεπόμενες θέσεις.

Οι ηλεκτρολόγοι, σε συνεργασία με τους/τις μελετητές/μελετήτριες φωτισμού και τους/τις μελετητές/μελετήτριες ψηφιακών και ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων, υλοποιούν τα έργα της εγκατάστασης του φωτιστικού εξοπλισμού και της τελικής ρύθμισης και στόχευσης του φωτισμού.

Τα εκθέματα τοποθετούνται από συντηρητές/συντηρήτριες ή και από τεχνικούς στήριξης εκθεμάτων, υπό την επίβλεψη των υπεύθυνων συντήρησης, που επεξεργάζονται κατάλληλα υλικά και εγκαθιστούν τα πρωτότυπα εκθέματα με ασφάλεια στις προβλεπόμενες θέσεις (@O.5).

Απαραίτητη σε όλα τα στάδια υλοποίησης της έκθεσης είναι η παρουσία προσωπικού φύλαξης και καθαριότητας.

3.5.2.2 Ειδικά ζητήματα υλοποίησης μουσειολογικών και μουσειογραφικών μελετών

3.5.2.2.1 Επιστημονική επιμέλεια

Βασικό ρόλο έχει ο/η επιμελητής/επιμελήτρια. Συμμετέχει στην ομάδα για να ερευνά, να τεκμηριώνει και να γνωμοδοτεί για τις κειμενικές πληροφορίες, το εποπτικό και λοιπό ερμηνευτικό υλικό και τις χρήσεις του, και να επιβεβαιώνει την ορθότητα των πληροφοριών και του τρόπου έκθεσης (αν, για παράδειγμα, μιλάμε για αντικείμενα του υλικού πολιτισμού, τοποθέτηση/ανάρτηση με βάση τον τρόπο χρήσης τους). Συνεργάζεται καθ' όλη τη διάρκεια με τον/τη μουσειολόγο. Αν δεν γράφει ο ίδιος ή η ίδια τα κείμενα της έκθεσης, σίγουρα δίνει υλικό για τη συγγραφή τους. Όλα τα επιμέρους μουσειολογικά παραδοτέα πρέπει να περνούν από τον έλεγχό του/της.

3.5.2.2.2 Μουσειολογική επιμέλεια

Ο ρόλος του/της μουσειολόγου είναι να παράγει, να διαχειρίζεται και να παρακολουθεί το περιεχόμενο της έκθεσης. Συντάσσει ή ελέγχει τα κείμενα και τις λεζάντες, δημιουργεί ή επιβλέπει το περιεχόμενο των λοιπών ερμηνευτικών μέσων, παρέχει ανατροφοδότηση σε άλλες ειδικότητες και παρακολουθεί την εξέλιξη του μουσειολογικού έργου. Στη φάση αυτή, λειτουργεί κυρίως ως project manager παρά ως δημιουργός ή σχεδιαστής/σχεδιάστρια. Ενίοτε, αν απασχολείται με σχέση

εργασίας με τον φορέα, μπορεί να είναι και ο/η υπεύθυνος/υπεύθυνη του φυσικού αντικειμένου των μουσειολογικών παραδοτέων.

Είναι σημαντικό ο/η μουσειολόγος να συμμετέχει και στη δημιουργία της σήμανσης πρόσβασης, στον σχεδιασμό του έντυπου ή ηλεκτρονικού υλικού της έκθεσης και στη σύνταξη του δελτίου τύπου, καθώς αυτές οι επιμέρους «παραγωγές» μπορούν επίσης να αξιοποιηθούν για τη σωστή υλοποίηση των μουσειολογικών στόχων. Μέρος της εργασίας του/της θα ήταν επίσης να εκπαιδεύσει τους/τις εργαζόμενους/εργαζόμενες του μουσείου στο περιεχόμενο και στον τρόπο λειτουργίας της έκθεσης. Όταν η έκθεση είναι μεγάλης κλίμακας, μπορεί επίσης να συμβάλει στη δημιουργία σχετικών πωλητέων ή εκδόσεων. Τέλος, σίγουρα συνεργάζεται –έστω συμβουλευτικά– με το προσωπικό του μουσείου για τη δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων ή διαφορετικών μέσων ερμηνείας για διαφορετικές ομάδες κοινού.

3.5.2.2.3 Συγγραφή κειμένων και λεζαντών

Αναφέραμε ήδη ότι τα κείμενα μπορεί να γραφτούν από τον/την επιμελητή/επιμελήτρια, τον/τη μουσειολόγο ή, τελικά, και από άτομο που κατέχει ειδικό ρόλο, αυτόν του/της συγγραφέα των εκθεσιακών κειμένων. Σε κάθε περίπτωση, τα κείμενα πρέπει να ακολουθούν τις προδιαγραφές που τέθηκαν στα προηγούμενα στάδια, ως προς το ύψος, το περιεχόμενο, το μέγεθος. Ακολουθώντας τον πίνακα διάκρισης της πληροφορίας, ο/η συγγραφέας, βασιζόμενος/βασιζόμενη στο υπάρχον τεκμηριωτικό υλικό, συντάσσει τα κείμενα των πινακίδων και των λεζαντών. Τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας, ο/η επιμελητής/επιμελήτρια και ο/η μουσειολόγος συμμετέχουν, για να διασφαλίσουν ότι τα επιμέρους ζητούμενα, επιστημονικά και επικοινωνιακά, έχουν επιτευχθεί.

Βασικός ρόλος, που συχνά παραβλέπεται, είναι αυτός του επιμελητή κειμένων. Η συμβολή του/της επιμελητή/επιμελήτριας κειμένων είναι σημαντική για την ομογενοποίηση των κειμένων, την αποφυγή λαθών (γραμματικών και συντακτικών) και τον έλεγχο της σαφήνειας του περιεχομένου.

Προσοχή! Ο επιμελητής ή η επιμελήτρια κειμένων κάνει τον τελικό έλεγχο και επί των στημένων γραφιστικών συνθέσεων, πριν αυτές τυπωθούν. Επίσης, είναι επιθυμητό το ίδιο άτομο να επιμεληθεί το κείμενο και στα αγγλικά – είναι ίσως το μόνο που μπορεί να εντοπίσει μεταφραστικά λάθη που σχετίζονται με την ειδική ορολογία.⁹²

Τέλος, καίρια είναι η συμβολή του/της μεταφραστή/μεταφράστριας, καθώς, πέρα από το γεγονός ότι καθιστά το περιεχόμενο προσιτό στο ξενόγλωσσο κοινό, συχνά την τελευταία στιγμή, προσπαθώντας να λύσει κάποια ασάφεια στη μετάφραση

92 Εδώ χρειάζεται συνήθως τη βοήθεια του/της επιστημονικού/επιστημονικής συμβούλου, που γνωρίζει την ορολογία.

μπορεί να βελτιώσει την ποιότητα του κειμένου στην ελληνική γλώσσα. Φυσικά, ο/η επαγγελματίας που θα επιλέξετε για τον ρόλο αυτό πρέπει να εξειδικεύεται στη θεματική της έκθεσης, να είναι εξοικειωμένος/εξοικειωμένη με το ύφος του φορέα και το περιεχόμενο της έκθεσης (π.χ. ιστορικό, αρχαιολογικό, επιστημονικό κ.λπ.) και να μην βασίζεται σε λύσεις τεχνητής νοημοσύνης. Καλό θα ήταν να αναλάβει το σύνολο του κειμενικού υλικού της έκθεσης: Αν, για παράδειγμα, μεταφράσει άλλος/άλλη επαγγελματίας το κείμενο του φυλλαδίου και άλλος/άλλη το δελτίο τύπου, μπορεί να προκληθούν ασάφειες ή λάθη, που επηρεάζουν την εικόνα του φορέα.

Προσοχή! Είναι πια συνήθης ορθή πρακτική οι εκθεσιακές πληροφορίες να παρέχονται στην ελληνική και την αγγλική γλώσσα. Η πρακτική αυτή δεν θα πρέπει να αμφισβητείται για κανέναν χωρικό λόγο.

Τα κείμενα είναι ο πιο σημαντικός λόγος για τον οποίο προτείνεται η εμπλοκή του/της γραφίστα/γραφίστριας ή του/της υπεύθυνου/υπεύθυνης οπτικής επικοινωνίας στον σχεδιασμό μιας έκθεσης να γίνεται όσο πιο νωρίς γίνεται. Ο τρόπος γραφής μουσειακών κειμένων κατά την Ekarv (1994) απαιτεί την έγκαιρη συμμετοχή τους στον σχεδιασμό, ώστε να εξετάζεται όχι μόνο το είδος των πληροφοριών μιας πινακίδας, αλλά και η μορφή της.

Προσοχή! Η έκταση των κειμένων που έχει προσδιοριστεί από τα πρώτα στάδια του σχεδιασμού πρέπει να γίνεται σεβαστή. Τα μεγέθη των εκτυπώσεων είναι συστατικά στοιχεία του μουσειογραφικού σχεδιασμού και οριστικοποιούνται στο στάδιο της οριστικής μουσειογραφικής μελέτης. Σε αυτή ορίζονται οι διαστάσεις και ο αριθμός των λέξεών τους, αλλά και πιθανά ειδικά χαρακτηριστικά των κειμένων (τίτλος, υπότιτλος, περιοχές με συμπληρωματικές πληροφορίες, θέση εποπτικού υλικού, QR codes, στοιχεία σήμανσης και κωδικοποίησης κ.λπ.).

3.5.2.2.4 Εφαρμογή της γραφιστικής μελέτης

Ο ρόλος του/της γραφίστα/γραφίστριας ή του/της υπεύθυνου/υπεύθυνης οπτικής επικοινωνίας είναι σημαντικός. Ο μουσειολόγος ή η μουσειολόγος, σε συνεχή συνεργασία με τον/τη μουσειογράφο, οφείλει να τους/τις κάνει έγκαιρα κοινωνούς των απαιτήσεων του έργου, ώστε να προετοιμάσουν προσχέδια της οπτικής ταυτότητας της έκθεσης. Στόχος είναι να κατανοήσουν τα διαφορετικά επίπεδα πληροφοριών, τις ειδικές τους απαιτήσεις, το ύφος της έκθεσης, ενίοτε δε και τις δυσκολίες, π.χ. στον εντοπισμό καλής ποιότητας ανάλυσης εποπτικού υλικού. Όταν ο γραφιστικός σχεδιασμός ακολουθεί σωστά τα στάδια της γραφιστικής σύνθεσης, το πρώτο παραδοτέο είναι η οπτική ταυτότητα, αντίθετα με την κοινή πρακτική.

Όταν το κειμενικό υλικό είναι έτοιμο, είναι προτιμότερο να το λαμβάνουν τουλάχιστον ανά ενότητα, με διάκριση ως προς την επιφάνεια που θα καταλάβει το κείμενο και ως προς το είδος του κειμένου. Επίσης, πρέπει μαζί να παίρνουν και το σχετικό εποπτικό υλικό, στην ποιότητα ανάλυσης που έχουν εξαρχής ορίσει.

Και εδώ μας είναι χρήσιμη η κωδικοποίηση που ξεκίνησε ήδη από τη φάση της προμελέτης και εξελίχθηκε κατά την πορεία μελέτης της έκθεσης, ώστε το υλικό να οργανώνεται σε φακέλους, που ονοματίζονται σύμφωνα με τη θέση τους στη δομή της έκθεσης.

Σε επίπεδο διαχείρισης έργου, η γραφιστική σύνθεση συχνά καλείται να απορροφήσει όλες τις καθυστερήσεις που προέκυψαν κατά τη δημιουργία του μουσειολογικού υλικού. Συνεπώς, συχνά οι γραφίστες/γραφίστριες δουλεύουν κάτω από μεγάλη πίεση, η οποία επιτείνεται, καθώς απαιτείται και χρόνος για την επεξεργασία των αρχείων από το ίδιο το σύστημα.

Συχνά λάθη που κάνει η μουσειολογική ομάδα στη συνεργασία της με την ομάδα των γραφιστών/γραφιστριών:

α) Λόγω καθυστερήσεων, η δημιουργική γραφιστική ομάδα λαμβάνει υλικό που δεν είναι πλήρες: μόνο τα ελληνικά κείμενα, όχι όλα τα ελληνικά κείμενα, κείμενα που δεν έχουν περάσει από επιμέλεια κειμένου. Ειδικά για το κειμενικό εκθεσιακό υλικό προτείνεται η απασχόληση επιμελητή/επιμελήτριας τυπογραφικών δοκιμών, ώστε να διορθώνονται λάθη ως προς τη γραφιστική προσαρμογή των πληροφοριών: αράδες ορφανές, σημεία στίξης, πλεονάζοντα κενά, μικρότερη ή διαφορετική γραμματοσειρά.

β) Λόγω νέων δεδομένων, που δεν λήφθηκαν εγκαίρως υπόψη, γίνονται αλλαγές σε κείμενα ή λεζάντες την τελευταία στιγμή.

γ) Λόγω έλλειψης σαφούς πλαισίου διαχείρισης του έργου, είτε ως προς τις αρμοδιότητες είτε ως προς τους χρόνους ανταπόκρισης, μπορεί διαφορετικοί ρόλοι να ζητήσουν διαφορετικές διορθώσεις στα δοκίμια, προκαλώντας έτσι επανάληψη της εργασίας. Χρήσιμη δικλείδα ασφαλείας εκ μέρους της γραφιστικής ομάδας θα ήταν να ορίσουν στη σύμβαση τον μέγιστο αριθμό κύκλων διορθώσεων που δέχονται να κάνουν.

Όταν τα τελικά δοκίμια είναι έτοιμα, και μετά τον έλεγχο του/της επιμελητή/επιμελήτριας, πρέπει να ελεγχθούν για τελευταία φορά από αυτόν/αυτή που θα πάρει την ευθύνη. Το δοκίμιο εγκρίνεται με την υπογραφή του/της υπεύθυνου/υπεύθυνης για την ενέργεια αυτή, είτε συμβολικά είτε πραγματικά, και δίνεται το «τυπωθήτω». Ανάλογα με τη δομή του φορέα ή με το μοντέλο διαχείρισης του έργου, αυτή η ενέργεια μπορεί να γίνει από τον/τη μουσειολόγο ή μουσειογράφο ή ακόμη και από μέλος της διοίκησης του φορέα (ο/η υπεύθυνος φυσικού αντικείμενου ή κάποιο ανώτερο μέλος της διοίκησης, π.χ. ο/η διευθυντής/διευθύντρια του μουσείου).

Προσοχή! Μην υποτιμάτε την πολυπλοκότητα και τη δυσκολία της σύνταξης της πινακίδας συντελεστών της έκθεσης. Η απόφαση για τη μορφή και το περιεχόμενο της είναι συνήθως αντικείμενο της διοίκησης του φορέα ή/και των υπεύθυνων της έκθεσης. Η σειρά αναφοράς των συντελεστών, οι τίτλοι και προσδιορισμοί που χρησιμοποιούνται (π.χ. δρ ή επίτιμος καθηγητής ή επιμελητής ή γενικός συντονισμός), η ιδιότητα του συντελεστή (π.χ. συντηρητής αρχαιοτήτων ή συντηρητής

αρχαιοτήτων και έργων τέχνης ή συντηρητής αρχαιοτήτων και έργων τέχνης Εθνικού Ιστορικού Μουσείου), η ακριβής αναγραφή ενός ονόματος (π.χ. Παναγιώτης ή Τάκης), η μεταγραφή του ονόματος στα αγγλικά (που συχνά σχετίζεται με την εμφάνισή του στη βιβλιογραφία και δεν πρόκειται για απλή μεταγραφή σε λατινικούς χαρακτήρες), αλλά και η παράλειψη συντελεστών και η περιγραφή εταιρειών (π.χ. Παπαδόπουλος ΑΕΒΕ ή Εκτυπώσεις Παπαδόπουλος), αποτελούν συχνά σημείο τριβής και εντάσεων. Η σύνταξη της πινακίδας αυτής απαιτεί τη συγκέντρωση στοιχείων από την ομάδα μουσειολογικής και μουσειογραφικής μελέτης και εφαρμογής, το διοικητικό-οικονομικό τμήμα του φορέα και συχνά τον ίδιο τον συντελεστή της έκθεσης.

3.5.2.2.5 Προετοιμασία αντικειμένων προς έκθεση – Συντήρηση

Κατά την υλοποίηση της έκθεσης, έργο του/της υπεύθυνου/υπεύθυνης συντήρησης είναι:⁹³

α) Να ελέγχει την κατάσταση των αντικειμένων και να έχει φροντίσει για τη συντήρησή τους, εφόσον απαιτείται.

β) Να συνεργάζεται με τον/τη μουσειολόγο και τον/τη μουσειογράφο (και τον/την εξειδικευμένο/εξειδικευμένη συνεργάτη/συνεργάτιδα για την τοποθέτηση των αντικειμένων –mounter– σε περίπτωση που υπάρχει και δεν έχει αναλάβει ο ίδιος ο συντηρητής ή η συντηρήτρια την τοποθέτηση των αντικειμένων) για τον τρόπο ανάρτησης/τοποθέτησης και για τον τρόπο με τον οποίο θα καταγράφονται και θα ρυθμίζονται οι περιβαλλοντικές συνθήκες.

γ) Να ετοιμάζει βάσεις και συνδέσμους για τη σταθεροποίηση των αντικειμένων (εφόσον στην ομάδα του έργου δεν προβλέπεται mounter).

δ) Να παρακολουθεί τη μεταφορά των αντικειμένων και την εγκατάστασή τους, ενημερώνοντας ταυτόχρονα τη βάση δεδομένων της συλλογής.

ε) Να ελέγχει τις περιβαλλοντικές συνθήκες κατά τη διάρκεια της εγκατάστασης και κατά τη διάρκεια λειτουργίας της έκθεσης, και να παρεμβαίνει όποτε απαιτείται.

3.5.2.2.6 Παραγωγή οπτικοακουστικού/πολυμεσικού υλικού, εφαρμογών και μακετών

Το οπτικοακουστικό/πολυμεσικό υλικό, οι εφαρμογές και οι μακέτες –διακριτά παραδοτέα μιας μουσειακής έκθεσης– απαιτούν τη σύσταση ομάδων για την υλοποίησή τους. Οι ομάδες αυτές μπορεί να είναι πολυπληθείς και να απαρτίζονται

93 Ειδικότερα για τις εργασίες συντήρησης, βλ. @Ο.5.

από ειδικούς σε θέματα τεχνικά ή περιεχομένου.

Σε κάθε περίπτωση απαραίτητο είναι να συντάσσεται (και να εγκρίνεται) ένα σενάριο, το οποίο να είναι επιστημονικά τεκμηριωμένο και το οποίο να αξιοποιεί οπτικό υλικό.⁹⁴ Αν το υλικό υπάρχει, κάποιος/κάποια πρέπει να το αναζητήσει και να αποκτήσει το δικαίωμα χρήσης του. Αν το υλικό πρέπει να δημιουργηθεί, τότε απασχολούνται και δημιουργοί. Αν απαιτείται κινηματογράφηση, το συγκεκριμένο αυτό είδος παραγωγής απαιτεί πολύ συγκεκριμένους ρόλους, όπως συμβαίνει και όταν απαιτείται δημιουργία εφαρμογών τύπου gaming.

Σε κάθε περίπτωση ο/η μουσειολόγος, ο/η επιμελητής/επιμελήτρια, ο/η συγγραφέας, ο/η επιμελητής/επιμελήτρια κειμένου, ο/η μεταφραστής/μεταφράστρια, ο/η επιμελητής/επιμελήτρια των οπτικών είναι εκεί για να ελέγξουν την ορθότητα των πληροφοριών και την απόδοσή τους.

Και σε αυτή την περίπτωση, συχνά παρατηρούνται καθυστερήσεις που επιβαρύνουν τις δημιουργικές αυτές ομάδες. Οι καθυστερήσεις και πάλι οφείλονται σε ελλιπές υλικό, σε ασαφείς αρμοδιότητες ή σε αστοχία/καθυστέρηση προμήθειας υλικού.

Χρήσιμο είναι να γνωρίζουμε ότι και αυτές οι εργασίες είναι χρονοβόρες από τη φύση τους, δεν μπορούν να εκκρεμούν ως το τέλος της έκθεσης και δεν ολοκληρώνονται αμέσως μόλις ορίσουμε ότι έχουν ολοκληρωθεί. Για παράδειγμα, απαιτείται πολύς χρόνος για να οριστικοποιηθεί ένα αρχείο βίντεο στη μορφή που απαιτείται για την προβολή του (rendering).

Τέλος, πρέπει οι ομάδες να έχουν επαρκή χρόνο για να κάνουν δοκιμές λειτουργίας από διαφορετικούς χρήστες/χρήστριες.⁹⁵ Αυτό είναι ένα στάδιο που συχνά αγνοείται, με σοβαρές συνέπειες.

3.5.2.2.7 Εποπτικό υλικό και δικαιώματα χρήσης

Αν και αναφέρεται τελευταία στην καταγραφή των εργασιών για την υλοποίηση της μουσειολογικής μελέτης, η αναζήτηση εποπτικού υλικού και η εξασφάλιση του δικαιώματος χρήσης, τόσο για το εποπτικό υλικό της έκθεσης όσο και για τις υπόλοιπες παραγωγές που αποτελούν μέρος των ερμηνευτικών της εργαλείων, πρέπει να είναι από τις πρώτες μας μέριμνες. Παρόλο που ξεκινά σε επίπεδο έρευνας από προηγούμενα στάδια, απαιτεί πολύ χρόνο και μπορεί να ενέχει μεγάλο ρίσκο. Για παράδειγμα, η απεικόνιση ενός μνημείου που έχει ενταχθεί ως φόντο σε μια εκθεσιακή ενότητα και γύρω από την οποία έχει αναπτυχθεί όλος ο μουσειογραφικός σχεδιασμός ενδέχεται να ανατρέψει τον σχεδιασμό, εάν δεν μπορεί να

94 Ειδικά για τις ψηφιακές παραγωγές, βλ. @O.4.

95 Ενδεικτικά: προκαταρκτική, διαμορφωτική, συνολική (ή αθροιστική), διορθωτική αξιολόγηση.

χρησιμοποιηθεί για τεχνικούς ή οικονομικούς λόγους.

Καλό είναι να απασχολείται ένας/μία εργαζόμενος/εργαζόμενη του μουσείου σε αυτό, ο/η οποίος/οποία θα μεριμνά για την αναζήτηση του υλικού, θα διαχειρίζεται την αλληλογραφία και τις διοικητικές/οικονομικές ενέργειες για την απόκτηση, θα ελέγχει την ποιότητα του υλικού (π.χ. ανάλυση εικόνας, υδατογραφήματα), θα καταγράφει το αποκτηθέν υλικό με όλες τις πληροφορίες που πρέπει να φέρει (αρχείο προέλευσης, δάνειο/δωρεά, συλλογή, δημιουργός, χρονολόγηση, πηγή, όροι χρήσης κ.ά.), και θα ενημερώνει την ομάδα.

Προσοχή! Πολλές φορές, αρχεία που εμφανίζονται να έχουν τεχνικά χαρακτηριστικά κατάλληλα για συγκεκριμένη χρήση είναι πρακτικά άχρηστα, γιατί δεν αντανακλούν την πραγματική ποιότητα της εικόνας. Για τη δυνατότητα «υπερμεγεθύνσεων» είναι απαραίτητο να πραγματοποιήσει έλεγχο του αρχείου ο ίδιος ο γραφίστας ή η γραφίστρια.

3.5.2.2.8 Σχεδιασμός μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων

Σύμφωνα με όσα έχουν συζητηθεί σε προηγούμενα κεφάλαια, η συνεργασία με τον/τη μουσειοπαιδαγωγό ή τον/την υπεύθυνο/υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων πρέπει να ξεκινά ήδη από το στάδιο της πρώτης ιδέας για τη δημιουργία μιας έκθεσης, ώστε να εξυπηρετεί και τους στόχους της εκπαιδευτικής πολιτικής.

Στη φάση υλοποίησης της μουσειολογικής μελέτης ο/η μουσειοπαιδαγωγός συνεργάζεται συνεχώς με την ομάδα, ώστε να εντοπίσει έννοιες ή αντικείμενα που θα αξιοποιήσει για τον σχεδιασμό των προγραμμάτων. Επίσης, ο/η μουσειοπαιδαγωγός μπορεί να ζητήσει να προστεθεί ένα αντικείμενο που μπορεί να αξιοποιηθεί εκπαιδευτικά ή να ζητήσει ένα αντικείμενο να εκτίθεται με συγκεκριμένο τρόπο που να επιτρέπει τη διάδραση, εφόσον αυτό είναι εφικτό.

Παρόλο που ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα δεν απαιτείται να είναι έτοιμο στα εγκαίνια μιας έκθεσης, καλό είναι το μουσείο να μπορεί να εκμεταλλευτεί τη δημοσιότητα των εγκαινίων για να παρουσιάσει το πλήρες πρόγραμμα των παράλληλων ενεργειών του, συμπεριλαμβανομένων και των εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

3.5.3 Παράδοση-παραλαβή του έργου

Το έργο παραδίδεται από τους/τις αναδόχους και παραλαμβάνεται από τον/την εκπρόσωπο του φορέα ή από επιτροπή που έχει οριστεί για τον σκοπό αυτό (@O.3.3.6). Στη διαδικασία παραλαβής γνωμοδοτεί και το προσωπικό του μουσείου, σύμφωνα με την ειδικότητά του.

Μετά την παραλαβή του έργου, ενεργοποιούνται οι εγγυήσεις που έχει δώσει ο

εκάστοτε ανάδοχος, σύμφωνα με την τεχνική του προσφορά ή τη σύμβαση που έχει συνάψει. Αυτές προβλέπουν την επίλυση τεχνικών ζητημάτων που ενδέχεται να προκύψουν ή την οικονομική αποζημίωση του κυρίου του έργου.

3.5.3.1 Αποτύπωση υλοποιημένης μορφής – Σχέδια as built

Κατά την εγκατάσταση της έκθεσης, ανακύπτουν ζητήματα που άπτονται της ασφάλειας ή της καλύτερης ανάδειξης των φυσικών αντικειμένων, ή προκύπτουν επιτόπου διορθώσεις, που αμβλύνουν τεχνικά προβλήματα τα οποία σχετίζονται με την προσβασιμότητα ή την εμπειρία του κοινού. Αυτές οι αλλαγές οφείλουν να αποτυπωθούν σε σχέδια «όπως κατασκευάστηκε» (as built), τα οποία θα πρέπει να κατατεθούν στο αρχείο του μουσειακού οργανισμού ή/και της επιβλέπουσας αρχής.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Π.3.ι ΣΥΧΝΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1.	Ποιες είναι οι βασικές υποχρεώσεις των μουσείων;	@O.3.1.3, @O.3.2.2
2.	Γιατί είναι σημαντική η πολιτική διαχείρισης της συλλογής ενός μουσείου και πώς καθορίζεται;	@O.3.1.1
3.	Με ποιους τρόπους μπορεί ένα μουσείο να εμπλουτίσει τις συλλογές του;	@O.3.1.1.3, @O.1.4.1.1
4.	Οφείλουν τα μουσεία να διασφαλίζουν τη νόμιμη προέλευση των αντικειμένων των συλλογών τους;	@O.3.1.3.3, @O.3.1.3.4, @O.1.4.3
5.	Πώς διαχειρίζονται τα μουσεία τις συλλογές τους;	@O.3.1.1.4, @O.3.1.1.5, @O.3.1.1.6, @O.1.4.1.2
6.	Ποια είναι η μουσειακή πληροφορία και πώς τη διαχειρίζονται τα μουσεία;	@O.3.1.2
7.	Τι είναι η πολιτική τεκμηρίωσης συλλογών και ποιες είναι οι ειδικότητες που μπορούν να συνεργαστούν για τη σύνταξή της;	@O.3.1.2.1
8.	Πώς κατασκευάζεται ένα νέο κτήριο μουσείου και πώς διαμορφώνεται ένα υπάρχον κτήριο σε κτήριο μουσείου; Ποιες ειδικότητες απαιτούνται;	@O.3.2
9.	Τι είδους χρήσεις φιλοξενούν τα μουσεία στους χώρους τους; Ποιες είναι οι κυριότερες κατηγορίες εκθέσεων;	@O.3.iii, @O.3.2.1.6
10.	Ποιες είναι οι κυριότερες μελέτες για την υλοποίηση μιας έκθεσης και τι εγκρίσεις απαιτούνται για αυτές;	@O.3.3.3, @O.3.4
11.	Ποιες ειδικότητες συνεργάζονται για την εκπόνηση της μουσειολογικής και της μουσειογραφικής μελέτης;	@O.3.3.2.1, @O.3.3.2.2, @O.3.3.2.3, @O.3.4.1.2

12. Τι μπορεί να περιλαμβάνει μια μουσειολογική και μια μουσειογραφική μελέτη;	@O.3.3.4, @O.3.3.6, @O.3.4.1, @O.3.4.3
13. Τι εγκρίσεις απαιτούνται για τις μουσειολογικές και μουσειογραφικές μελέτες;	@O.3.3.5, @O.3.4.4
14. Πώς ορίζουμε τις βασικές αρχές της έκθεσης; Ποιες είναι;	@O.3.4.1.1.5, @O.3.4.1.1.6, @O.3.4.1.1.7, @O.3.4.1.1.8, @O.3.4.1.1.10
15. Πώς υλοποιείται μια μουσειολογική και μουσειογραφική μελέτη;	@O.3.5.2

Π.3.ii ΚΤΗΡΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ (πρότυπο)

Α. ΕΙΣΟΔΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΙ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ

A/A	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΩΡΟΥ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ ΑΤΟΜΩΝ	ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΕΜΒΑΔΟΝ ΣΕ Τ.Μ.
A1	Χώρος Κύριας Εισόδου – Υποδοχή Εκδοτήριο Εισιτηρίων (XX τ.μ.) Πληροφόρηση – Υποδοχή (XX τ.μ.) Ιματιοθήκη (XX τ.μ.)				
A2	Αναψυκτήριο – Καφέ				
A3	Πωλητήριο				
A4	Χώροι υγιεινής κοινού				
A5	Πρώτες Βοήθειες				

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A3: Το Πωλητήριο έχει ανάγκη για αποθηκευτικό χώρο.

A4: ...

Β. ΧΩΡΟΙ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

A/A	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΩΡΟΥ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ ΑΤΟΜΩΝ	ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΕΜΒΑΔΟΝ ΣΕ Τ.Μ.
B1	Χώροι μόνιμων εκθέσεων				
B2	Χώροι περιοδικών εκθέσεων				

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

B2: Ο χώρος περιοδικών εκθέσεων θα μπορούσε να συνδέεται με την αίθουσα πολλαπλών χρήσεων με τρόπο που να μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προέκτασή της.

Γ. ΧΩΡΟΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

A/A	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΩΡΟΥ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ ΑΤΟΜΩΝ	ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ	ΤΥΧΟΝ ΕΙΔΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΕΜΒΑΔΟΝ ΣΕ Τ.Μ.
Γ1	Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων				
Γ2	Χώροι υγιεινής κοινού				
Γ3	Χώρος εκπαιδευτικών προγραμμάτων				

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Γ1: ...

Δ. ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ

A/A	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΩΡΟΥ	ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	ΦΩΤΙΣΜΟΣ – ΑΕΡΙΣΜΟΣ	ΘΕΡΜΟΚΡΑΣΙΑ – ΥΓΡΑΣΙΑ	ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΕΜΒΑΔΟΝ ΣΕ Τ.Μ.
Δ1	Σχεδιαστήριο αποτύπωσης ευρημάτων/καταγραφής αντικειμένων συλλογών					
Δ2	Εργαστήριο συντήρησης υλικού 1					
Δ3	Εργαστήριο συντήρησης υλικού 2					
Δ4	Εργαστήριο συντήρησης υλικού 3					
Δ5	Εργαστήριο συντήρησης υλικού 4					
Δ6	Εργαστήριο συντήρησης υλικού 5					
Δ7	Εργαστήριο συντήρησης υλικού 6					
Δ8	Εργαστήριο συντήρησης υλικού 7					
Δ9	Εργαστήριο συντήρησης υλικού ν (κ.ο.κ.)					
Δ10	Φωτογραφικό εργαστήριο					
Δ11	Εργαστήριο διαγνωστικών τεχνικών					
Δ12	Χώρος συναρμολόγησης – κατασκευών					
Δ13	Χώρος παραλαβής ευρημάτων					
Δ14	Χώρος απεντόμωσης – καθαρισμού αντικειμένων συλλογών					
Δ15	Χώροι υγιεινής, αποδυτήρια και λουτρά εργαστηρίων					
Δ16	Χώρος αποθήκευσης υλικών και χημικών αντιδραστηρίων εργαστηρίου					

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ε. ΑΠΟΘΗΚΕΥΤΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

A/A	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΩΡΟΥ	ΥΨΟΣ ΧΩΡΟΥ (min.)	ΥΨΟΣ – ΠΛΑΤΟΣ ΕΙΣΟΔΟΥ	ΦΩΤΙΣΜΟΣ – ΑΕΡΙΣΜΟΣ	ΘΕΡΜΟΚΡΑΣΙΑ – ΥΓΡΑΣΙΑ	ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΕΜΒΑΔΟΝ ΣΕ Τ.Μ.
E1	Αποθήκη γλυπτών, αρχιτεκτονικών μελών και επιγραφών						
E2	Αποθήκη κεραμικών και μικρών ευρημάτων						
E3	Αποθήκη μεταλλικών – νομισμάτων						
E4	Αποθήκη ψηφιδωτών και τοιχογραφιών						
E5	Αποθήκη έργων ζωγραφικής						
E6	Αποθήκη χαρτιού και φωτογραφιών						
E7	Αποθήκη ανθρώπινων λειψάνων						
E8	Αποθήκη ασταθών αντικειμένων/καραντίνα						
E9	Χώρος μελέτης						
E10	Θησαυροφυλάκιο						
E11	Χώροι υγιεινής						

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΣΤ. ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΤΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΥΛΙΚΩΝ

A/A	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΩΡΟΥ	ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ	ΥΨΟΣ ΧΩΡΟΥ (min.)	ΥΨΟΣ – ΠΛΑΤΟΣ ΕΙΣΟΔΟΥ	ΦΩΤΙ- ΣΜΟΣ – ΑΕΡΙ- ΣΜΟΣ	ΘΕΡΜΟ- ΚΡΑΣΙΑ – ΥΓΡΑΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΕΜΒΑΔΟΝ ΣΕ Τ.Μ.
ΣΤ1	Εργαστήριο επεξεργασίας μετάλλου, ξύλου και ακρυλικών υλικών						
ΣΤ2	Αποθήκη υλικών και εργαλείων συντήρησης κτηρίου και κήπου						
ΣΤ3	Αποθήκη εκθεσιακών χώρων, αίθουσας πολλαπλών χρήσεων και περιοδικών εκθέσεων						
ΣΤ4	Αποθήκη πωλητηρίου						
ΣΤ5	Αποθήκη αναψυκτηρίου						

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ζ. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

A/A	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΩΡΟΥ	ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ	ΦΩΤΙΣΜΟΣ – ΑΕΡΙΣΜΟΣ	ΘΕΡΜΟΚΡΑΣΙΑ – ΥΓΡΑΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΕΜΒΑΔΟΝ ΣΕ Τ.Μ.
Z1	Γραφεία διοίκησης					
Z2	Γραφεία επιστημονικής τεκμηρίωσης/ επιμελητών					
Z3	Αρχείο εγγράφων και αρχείο επιστημονικής τεκμηρίωσης					
Z4	Χώρος συσκέψεων					
Z5	Χώρος διαλείμματος εργαζόμενων					
Z6	Χώρος φύλαξης προσωπικών αντικειμένων (lockers)					
Z3	Βιβλιοθήκη – Αναγνωστήριο					
Z4	Χώρος μελέτης – τεκμηρίωσης μικροευρημάτων					
Z5	Χώροι υγιεινής γραφείων					
Z6	Παρασκευαστήριο (κουζίνα)					
Z7	Γραφείο οικονομικής διαχείρισης εισιτηρίων και πωλητέων ειδών					
Z8	Ξενώνας					

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Η. ΧΩΡΟΙ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ

A/A	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΩΡΟΥ	ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΕΜΒΑΔΟΝ ΣΕ Τ.Μ.
H1	Χώρος καθαριστών			
H2	Γραφείο φυλακτικού προσωπικού		Χώρος υποδοχής και θάλαμος ελέγχου	
H3	Χώροι υγιεινής προσωπικού			

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Θ. ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

A/A	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΩΡΟΥ	ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΕΜΒΑΔΟΝ ΣΕ Τ.Μ.
Θ1	Θάλαμος ελέγχου			

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ι. Η/Μ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΕΜΒΑΔΟΝ ΣΕ Τ.Μ.:

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΙΑ. ΥΠΑΙΘΡΙΟΙ ΧΩΡΟΙ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ ΚΟΙΝΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ

Χρήσεις: ...

Σημείωση: Στο σύνολο των ωφέλιμων χώρων θα πρέπει να υπολογίζεται ποσοστό προσαύξησης των απαραίτητων τετραγωνικών για διαδρόμους εξυπηρέτησης των εκθεσιακών και των λειτουργικών χώρων του μουσείου.

Π.3.iii ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Αρχαιολογικό Μουσείο Χαλκίδας «Αρέθουσα» (2015) *Μουσειογραφική μελέτη*. Χαλκίδα: ΥΠΠΟ – Εφορεία Αρχαιοτήτων Εύβοιας. Διαθέσιμο στο: https://www.culture.gov.gr/DocLib/MOYSEIOGRAFIKI_TEYXOS.pdf (τελευταία επίσκεψη 01/06/2025).
- Βελιώτη-Γεωργοπούλου, Μ. και Τουντασάκη, Ε. (επιμ.) (2004) *Μουσεία και άτομα με ειδικές ανάγκες: Εμπειρίες και προοπτικές*. Αθήνα: Gutenberg.
- Βογιατζή, Ι. και Κουκίου, Δ. (2021) «Το πρόγραμμα». Στο Ν. Καστρίτη και Ρ. Κατσιμάρδου (επιμ.), *Επανακύσταση '21*. Αθήνα: Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος – Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.
- Βουδούρη, Δ. (2003) *Κράτος και μουσεία: Το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- ΕΔΕΠΟΛ (2024) *Εγχειρίδιο διαδικασιών αρχαιολογικών έργων που εκτελούνται με τη μέθοδο της αυτεπιστασίας – 3η Τροποποίηση*. Επιτελική Δομή ΕΣΠΑ ΥΠΠΟ.
- Ευγενίδου, Δ. (2008) «Τα μνημεία ως μουσεία και τα μουσεία ως μνημεία». Στο *Μουσεία σε Μνημεία: Μια πρόκληση*. Ημερίδα, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, 25 Απριλίου 2002. Αθήνα: ΥΠΠΟ – Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, σ. 42-52.
- ICOM CIDOC (1998) *Εγχειρίδιο για την τεκμηρίωση των λαογραφικών συλλογών*. Αθήνα: ICOM – Ελληνικό Τμήμα.
- ICOM (2009) *Κώδικας Δεοντολογίας του ICOM για τα Μουσεία*. Αθήνα: ICOM – Ελληνικό Τμήμα.
- Καστρίτη, Ν. και Κατσιμάρδου, Ρ. (επιμ.) (2021) *Επανακύσταση '21*. Αθήνα: Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος – Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.
- Κοσκινά, Α. και Γλύτση, Ε. (2003) «Δομή, οργάνωση και παραγωγή πολιτιστικών δραστηριοτήτων – Εικαστικά». Στο Μ. Βινιεράτου (και συν.) (επιμ.), *Πολιτιστική πολιτική και διοίκηση*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, σ. 115-153.
- Κωνσταντίνος, Δ. (2003) *Η Πόλη, το Μουσείο, το Μνημείο: Δοκίμια πολιτιστικής διαχείρισης*. Αθήνα: Δ. Κωνσταντίνος.
- Κωνσταντόπουλος, Π., Μπεκιάρη, Χ. και Ντερ, Μ. (2005) *Οδηγός πολιτισμικής τεκμηρίωσης και διαλειτουργικότητας*. Ηράκλειο: Κέντρο Πολιτισμικής Πληροφορικής, Ινστιτούτο Πληροφορικής ΙΤΕ.
- Λαμπρόπουλος, Β. Ν. (2003) *Περιβάλλον μνημείων, μουσείων και αρχαιολογικών χώρων*. Αθήνα: Β. Ν. Λαμπρόπουλος.
- Λουκόπουλος, Δ. (2001) «Πρόλογος». Στο Ε. Ευαγγελινός, Κ. Αξαρλή, Σ. Γιάννας, Ν. Μάρδα και Η. Ζαχαρόπουλος (επιμ.), *Βιοκλιματικός σχεδιασμός κτιρίων και περιβάλλοντος χώρου*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Μουτζούρη, Β., Μαρκαντωνάτου, Σ., Τοράκη, Κ., Μίνος, Μ. και Βακαλοπούλου, Α. (2021) «Θησαυρός για την τεκμηρίωση των ελληνικών λαογραφικών

Ξενόγλωσση

- American Alliance of Museums (2012) *Developing a Collections Management Policy*. Διαθέσιμο στο: <https://www.aam-us.org/wp-content/uploads/2018/01/developing-a-cmp-final.pdf> (τελευταία επίσκεψη 01/06/2025).
- Alfrey, J. και Putnam, T. (1992) *Η βιομηχανική κληρονομιά*. Αθήνα: Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ.
- Black, G. (2009) *Το ελκυστικό μουσείο: Μουσεία και επισκέπτες*. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.
- Blackaby, J. (2003) «Integrated information systems». Στο K. Jones-Garnil (επιμ.), *The wired museum*. Ουάσινγκτον: American Association of Museums, σ. 203-230.
- Brulon Soares, B. (επιμ.) (2019) *A History of Museology: Key authors of museological theory*. Παρίσι: ICOFOM.
- Carple, C. (2012) *Preventive Conservation in Museums*. Λονδίνο, Νέα Υόρκη: Routledge.
- Carter, J. και Hillier, D. (1994) «A writing checklist». Στο E. Hooper-Greenhill (επιμ.), *The educational role of the museum*. Λονδίνο, Νέα Υόρκη: Routledge, σ. 148.
- Dean, D. (1994) *Museum Exhibition, Theory and Practice*. Λονδίνο, Νέα Υόρκη: Routledge.
- De Bary, M. O. (1998). *Manuel de muséographie*. Παρίσι: Séguier.
- Desvallées, A. και Mairesse, F. (2014) *Βασικές έννοιες της μουσειολογίας*. Αθήνα: ICOM – Ελληνικό Τμήμα.
- Ekarv, M. (1994) «Combating redundancy: Writing texts for exhibitions». Στο E. Hooper-Greenhill (επιμ.), *The educational role of the museum*. Λονδίνο, Νέα Υόρκη: Routledge, σ. 140-143.
- Falk, J. και Dierking, L. (2016) *The museum experience revisited*. Λονδίνο, Νέα Υόρκη: Routledge.
- Gerstenblith, P. (2012) «Μουσειακή πρακτική: Νομικά θέματα». Στο S. MacDonald (επιμ.), *Μουσείο και μουσειακές σπουδές: Ένας πλήρης οδηγός*. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, σ. 613-632.
- Goulding, J., Lewis, J. και Steemers, T. (1992) *Energy Conscious Design: A Primer for Architects*. Λονδίνο: Batsford.
- Hall, M. (1987) *On display: A design grammar for museum exhibitions*. Λονδίνο: Lund Humphries.
- Henning, M. (2012) «Νέα Μέσα». Στο S. MacDonald (επιμ.), *Μουσείο και μουσειακές σπουδές: Ένας πλήρης οδηγός*. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, σ. 421-443.
- Hooper-Greenhill, E. (2006) *Το μουσείο και οι πρόδρομοί του*. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.

- ICOM CIDOC (1995) *International Guidelines for Museum Object Information: The CIDOC Information Categories*. Παρίσι: International Committee for Documentation of the International Council of Museums.
- Lampugnani, V. M. (2012) «Εις βάθος κατανόηση έναντι ψυχαγωγίας». Στο S. MacDonald (επιμ.), *Μουσείο και μουσειακές σπουδές: Ένας πλήρης οδηγός*. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.
- Majewski, J. (1996) *Smithsonian Guidelines for Accessible Exhibition Design*. Ουάσινγκτον: Smithsonian Institution. Διαθέσιμο στο: <https://www.sifacilities.si.edu/sites/default/files/Files/Accessibility/accessible-exhibition-design1.pdf> (τελευταία επίσκεψη 01/06/2025).
- Maroevic, I. (1995) «The museum message: Between the document and information». Στο E. Hooper-Greenhill (επιμ.), *Museum, media, message*. Λονδίνο, Νέα Υόρκη: Routledge, σ. 24-36.
- McManus, P. (1991) «Towards understanding the needs of museum visitors». Στο G. Lord και B. Lord (επιμ.), *Manual of museum planning*. Λονδίνο: HMSO, σ. 35-51.
- Merriman, N. (1989) «Museum Visiting as a Cultural Phenomenon». Στο P. Vergo (επιμ.) *The New Museology*. Λονδίνο: Reaktion Books, σ. 149-171.
- Orna, E. και Pettitt, C. (1998) *Information management in museums*. Hampshire: Gower.
- Pearce, S. (2002) *Μουσεία, αντικείμενα και συλλογές*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας.
- Pelsmakers, S. (2015) *The Environmental Design Pocketbook*. Λονδίνο: RIBA Publishing.
- Prince, D. (1984) «Approaches to summative evaluation». Στο J. Thompson (επιμ.), *Manual of curatorship: A guide to museum practice*. Λονδίνο: Butterworths, σ. 690-701.
- Roberts, B. και Hutchins, J. (2011) *Διαχείριση κινδύνων από τα μουσεία*. Αθήνα: ICOM – Ελληνικό Τμήμα.
- Sassi, P. (2006) *Strategies for Sustainable Architecture*. Οξφόρδη: Taylor and Francis.
- Smithsonian Institution (2002) *The making of exhibitions: Purpose, structure, roles and process*. Ουάσινγκτον: Smithsonian Institution.
- Stuckenbruck, L. C. (1979) «The Matrix Organization». *Project Management Quarterly*, 10 (3), σ. 21-33.
- Thomson, G. (1986) *The Museum Environment*. Λονδίνο: Butterworth-Heinemann.
- Velarde, G. (1984) «Exhibition design». Στο J. Thompson (επιμ.), *Manual of curatorship: A guide to museum practice*. Λονδίνο: Butterworths.
- Vergo, P. (2000) «The reticent object». Στο P. Vergo (επιμ.), *The new museology*. Λονδίνο: Reaktion Books, σ. 48-53.

Π.3.iv ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Όρος	Σελίδα/ες
αναθεώρηση μελέτης	75
ανάπτυξη νέων ομάδων κοινού	86
αποστολή	65
αρχιτεκτονική μουσείων	17
γιατρός εργασίας	62
διάγραμμα Gantt	71
διαδικασία τεκμηρίωσης συλλογών	35
δομή πλέγματος (matrix)	68
έκθεση	65
εκθεσιακή εμπειρία	91
εκπαιδευτική πολιτική	70, 99
εμπειρία επίσκεψης	91
έντυπο έγκρισης παραδοτέων	77
επανεκθεση	65
έρευνα κοινού	71
κανονισμός προμηθειών	76
κέλυφος	65, 66
κεντρική μουσειολογική ιδέα	93
κηρυγμένο μνημείο	65
κοινωνική πολιτική	99
λεξιλογικός έλεγχος	37
λογισμικό διαχείρισης έργου	71
μελέτη εφαρμογής	74
μελέτη συλλογής	72
Μητρώο Επαγγελματικής Δραστηριότητας Συντηρητών Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης	72
μόνιμη έκθεση	65
μουσειακή τεκμηρίωση	36
μουσειογραφική μελέτη	73
μουσειογραφικό δελτίο	69
μουσειογράφος	66
μουσειολογική μελέτη	73
μουσειολόγος	66
ομάδα εργασίας	67, 69
ομάδα έργου	67
οπτική ταυτότητα	104

οργανισμός	70
οργανόγραμμα	70
οριστική μελέτη	74
ορολογία	37
παραδοτέο	77
περιβαλλοντική διαχείριση	100, 103, 104
περιβαλλοντικός σχεδιασμός	100
περιοδική έκθεση	65
πληροφορία	35
πολιτικές	27, 65
πολιτική διαχείρισης συλλογών	23, 24, 26, 41, 72
πολιτική τεκμηρίωσης συλλογών	35, 37, 39
πόροι	65
προμελέτη	74
προσβασιμότητα	119
πρότυπα	27, 76
ρόλος	35, 68, 69
σκοπός	65
στόχοι	65
σύστημα κωδικοποίησης	74
σχέδια as built	74
τεχνικός ασφαλείας	62
υπεύθυνος/υπεύθυνη οικονομικού αντικειμένου	77
υπεύθυνος/υπεύθυνη συντήρησης	23, 66, 100
υπεύθυνος/υπεύθυνη φυσικού αντικειμένου	77
υποδομές	65
φάση ωρίμασης	70
ψηφιακή πολιτική	70
ψηφιακή στρατηγική	99

Αθήνα, 2025

Σχεδιασμός-Συντονισμός Γνωσιακής Βάσης:
Σταυρούλα-Βίλλυ Φωτοπούλου, Μαρία-Ξένη Γαρέζου

Επιστημονική Επιμέλεια:
Έλια Βλάχου

ΟΔΗΓΟΣ 1

ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΤΑΝΙΑ ΚΥΡΙΑΚΟΥ,
ΙΩΑΝΝΑ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

ΟΔΗΓΟΣ 2

**ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΟΡΩΝ,
ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ
ΣΧΕΔΙΩΝ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΜΑΡΙΑ ΦΑΣΟΥΛΑ

ΟΔΗΓΟΣ 3

**ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΩΝ -
ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΣΥΛΛΟΓΩΝ**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΑΝΝΑ ΚΑΛΛΙΝΙΚΙΔΟΥ,
ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ

ΟΔΗΓΟΣ 4

ΨΗΦΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΜΑΝΩΛΗΣ ΒΟΥΒΑΚΗΣ,
ΜΑΡΙΑ ΦΑΣΟΥΛΑ

ΟΔΗΓΟΣ 5

ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΜΟΥΣΕΙΑΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΝΙΚΟΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΔΗΓΟΣ 6

**ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ, ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ,
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΜΑΡΙΑ ΦΛΩΡΟΥ

ΟΔΗΓΟΣ 7

**ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ ΚΑΙ
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΑΡΚΑΚΗ

ΟΔΗΓΟΣ 8

**ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΥ
ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΜΑΡΙΑ ΦΛΩΡΟΥ

ΟΔΗΓΟΣ 9

ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΑΝΝΑ ΚΑΛΛΙΝΙΚΙΔΟΥ,
ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ

ΟΔΗΓΟΣ 10

**ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΚΤΑΚΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ
ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ

ΟΔΗΓΟΣ 11

ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΟ «ΠΡΑΣΙΝΟ ΜΟΥΣΕΙΟ»

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ,
ΜΑΡΙΑ ΦΑΣΟΥΛΑ

Η αντιμετώπιση των μουσειακών αντικειμένων ως πολύτιμων φορέων ιστορικής μνήμης και τεκμηρίων πολιτισμού, που χρήζουν προστασίας και ανάδειξης, αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της λειτουργίας ενός μουσείου.

Ο Οδηγός «Εκπόνηση Μουσειολογικών-Μουσειογραφικών Μελετών και Διαχείριση Συλλογών» επιχειρεί την εξοικείωση του φορέα με τις σύνθετες διαδικασίες που απαιτούνται για την ορθή οργάνωση τόσο των μουσειακών συλλογών όσο και μιας μουσειακής έκθεσης, από τη σύλληψη έως την εφαρμογή αυτής. Τελικός στόχος του εγχειριδίου αυτού είναι η δημιουργία μουσειακών εμπειριών υψηλής ποιότητας, που θα ανταποκρίνονται τόσο στις προσδοκίες του σύγχρονου ετερογενούς κοινού όσο και στις σύγχρονες μουσειολογικές αντιλήψεις, αλλά και στις απαιτήσεις του σχετικού θεσμικού πλαισίου.

Παρουσιάζονται οι τρόποι συγκρότησης μουσειακών συλλογών και τα κριτήρια εμπλουτισμού τους, η διαδικασία εισαγωγής αντικειμένων στο μουσείο, η τεκμηρίωση ως καταγραφή και διαχείριση της πληροφορίας που απορρέει από τις συλλογές, η ανάγκη ύπαρξης ενιαίων και ενημερωμένων βάσεων δεδομένων, οι κατ' ελάχιστον προδιαγραφές που πρέπει να πληρούν τα συστήματα τεκμηρίωσης ενός μουσείου και, τέλος, η πολιτική αυτού αναφορικά με θέματα κυριότητας, δανεισμού, πρόσβασης και ασφάλειας, με ειδική μνεία σε ζητήματα δέουσας επιμέλειας και προστασίας δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και προσωπικών δεδομένων.

Ο ρόλος του κτηριακού κελύφους ως κρίσιμου παράγοντα όχι μόνο για την προστασία των συλλογών ενός μουσείου, αλλά κυρίως για την εκπλήρωση της αποστολής του σε θέματα πρόσβασης, εξωστρέφειας και εκπαιδευτικής λειτουργίας, συνιστά μία ακόμη διακριτή ενότητα του Οδηγού. Τίθενται οι παράμετροι για τον σχεδιασμό ή την επιλογή ενός μουσειακού κτηρίου, ζητήματα βιώσιμου σχεδιασμού, προσβασιμότητας και διαχείρισης κοινού, ενώ, επιπροσθέτως, παρουσιάζεται το θεσμικό πλαίσιο.

Οι μελέτες που απαιτούνται για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας μουσειακής έκθεσης αποτελούν το αντικείμενο του δεύτερου μέρους του Οδηγού. Γίνεται εκτενής αναφορά στη σύνθεση της ομάδας έργου, αλλά και στον χώρο. Περιγράφονται τα είδη των μελετών, οι φάσεις ωρίμασής τους, οι φορείς και οι διαδικασίες έγκρισης αυτών. Τέλος, παρουσιάζεται η πορεία προς την υλοποίηση και παραλαβή μιας έκθεσης, μέσα από επιμέρους διαδικασίες (δημοπράτησης, ανάθεσης, παραλαβής) και εργασίες.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ
ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΜΟΥΣΕΙΩΝ

ISBN 9789603867593

9 789603 867593